

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK
BİLGİSİ ÖĞRETMENLİĞİ
ANABİLİM DALI

İNGİLİZ BİNBAŞI E.W.C. NOEL'İN DOĞU
ANADOLU'DAKİ AŞİRET VE TARİKATLAR
ÜZERİNDEKİ FAALİYETLERİ
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Abdurrahman DAŞ

HAZIRLAYAN
Sümeyye Esra AVCIL

ELAZIĞ-2019

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETMENLİĞİ
ANA BİLİM DALI

İNGİLİZ BİNBAŞI E.W.C. NOEL'İN DOĞU ANADOLU'DAKİ
AŞİRET VE TARİKATLAR ÜZERİNDEKİ FAALİYETLERİ

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Abdurrahman DAŞ

HAZIRLAYAN
Sümeyye Esra AVCIL

Jürimiz, .../.../... tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans tezini oy birliğiyle/oy çokluğuyla başarılı aymıştır.

Jüri Üyeleri

1. Dr. Öğr. Üyesi Abdurrahman DAŞ
- 2.
- 3.

F. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun ..... tarih ve ..... sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ömer Osman UMAR
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET**Yüksek Lisans Tezi****İngiliz Binbaşı E.W.C. Noel'in Doğu Anadolu'daki Aşiret ve Tarikatlar Üzerindeki Faaliyetleri****Sümeyye Esra AVCIL****Fırat Üniversitesi****Sosyal Bilimler Enstitüsü****İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Anabilim Dalı****ELAZIĞ-2019; Sayfa: IX + 88**

Anadolu toprakları, tarihin farklı dönemlerinde birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Jeopolitik konumu, coğrafi yapısı, evrensel dinlerin kutsallarını barındırması gibi sebeplerden dolayı daima cazibe merkezi olmuş ve bu konumu bundan sonraki asırlarda da devam edecektir. Bu araştırmada, yaklaşık yüz yıl önce Anadolu'da Milli Mücadele'nin yaşandığı yıllarda, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesine geziler düzenleyen İngiliz Binbaşı E.W.C. Noel'in hayatı ve bu bölgelerdeki faaliyetleri incelenmektedir. Bu gezilerin amaçları doğrultusunda Noel'in Kürt ve Alevi aşiret liderleri ile yaptığı görüşmelerinden sonra bağımsız bir Kürdistan bölgesi için sunduğu çözüm önerisi üzerinde durulmuştur. Noel'in faaliyetlerine karşın milli mücadele kadrolarının aldığı tedbirler ve Gazi Mustafa Kemal'in bu yönde yaptığı yazışmalar incelenmiştir. Çalışmanın sonunda Noel'in milli mücadeleyi bastırmak için Kürt ve Alevileri kışkırtma girişiminin başarısızlıkla sonuçlandığı ve aşiretlerin İngiliz saflarına geçmeyip aksine milli mücadeleye destek verdikleri görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Anadolu, Aşiret, E.W.C. Noel, Milli Mücadele, Kürt, Alevi

ABSTRACT

Master's Thesis

English Major E.W.C. Noel's Activities On Tribes and Sects In Eastern Anatolia

Firat University

Institute of Social Sciences

Department of Primary Education Religious Culture and Ethics

Elazığ- 2019; Pages: IX + 88

Anatolian lands have hosted many civilizations in different periods of history. Geopolitical position, geographic structure, housing the sacred of universal religions, such as the center of attraction and continues to create. In this research, the life and activities of the British Major E.W.Noel, who organized trips to Eastern and Southeastern Anatolia at the time of the national struggle about a hundred years ago, is examined. For the purposes of these trips, Noel's discussions with the Kurdish and flame tribal leaders and the proposed solution for an independent Kurdistan region are examined. Despite the activities of Noel, the measures taken by the national struggle cadres and the correspondence of Mustafa Kemal in this direction were examined.

At the end of the study, it was seen that Noel's attempt to provoke Kurdish and Alevis to suppress the national struggle was unsuccessful and the tribes did not go to the British ranks but supported the national struggle.

Key Words: Anatolia, Tribal, E.W.C. Christmas, National Struggle, Kurdish, Alevi

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT.....	III
İÇİNDEKİLER	IV
TABLolar LİSTESİ	VI
HARİTALAR LİSTESİ	VII
ÖNSÖZ	VIII
GİRİŞ	1
I. İngiliz-Osmanlı İlişkileri.....	1
II. İngiliz-Kürt İlişkileri	4
III. Binbaşı E. W. C. Noel.....	15

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DOĞU ANADOLU'DAKİ AŞİRETLER VE BİNBAŞI E. W. C. NOEL'İN AŞİRETLER ÜZERİNDEKİ FAALİYETLERİ	22
1.1. Aşiret ve Özellikleri	22
1.2. Aşiret Listeleri.....	27
1.3. Binbaşı Noel ve Aşiretler	32
1.3.1. Bedirhanlar	32
1.3.2. Milli Aşireti	35
1.3.3. Nusaybin Aşiretleri.....	39
1.3.4. Miran Aşireti	43
1.4. Binbaşı Noel ve Aleviler	43
1.4.1. Sinemilli Aşireti.....	43
1.4.2. Atmalı Aşireti	47
1.4.3. Kürecik Aşiretleri	49
1.4.4. Reşvan Aşireti	50
1.4.5. Bayzik Aşireti	50
1.5. Binbaşı Noel ve Ermeniler	51
1.6. Değerlendirme.....	54

İKİNCİ BÖLÜM

2. BİNBAŞI NOEL'İN FAALİYETLERİNE KARŞI ALINAN TEDBİRLER VE AŞİRETLERİN İNGİLZİLERE TEPKİLERİ	58
--	-----------

2.1. Aşiretlerin İngilizlere Tepkileri.....	58
2.2. Milli Mücadele Kadrolarının Binbaşı Noel'e karşı aldıkları Tedbirler	60
2.3. Değerlendirme.....	73
SONUÇ	76
KAYNAKÇA.....	83
EKLER	87
Ek 1. Orijinallik Raporu.....	87
ÖZGEÇMİŞ	88

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Kürt Aşiretleri Listesi 31

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1. Binbaşı Noel'in Çözüm Önerisi 14

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti tarihinde, en buhranlı yıllarını yaşadığı ve aynı anda birden çok düşman devletlerle savaşmak zorunda kaldığı yirminci yüzyıl içerisinde olmuştur. Tarihte o asırlara kadar aktif olmayan misyoner ajanların faaliyetleri Hıristiyan sömürü devletleri tarafından devreye sokulmuştur. Emperyalist ve kapitalist düşünceye sahip olan bu düşman ülkeler, 19. yüzyıldan itibaren motorun icadı ve dünyada yaygın olarak petrol tüketimine duyulan ihtiyaca paralel olarak saldırılarını elde ettikleri üstün teknolojinin kendilerine sağladığı üstün güçle, yeraltı zenginlikleri bulunan ülkeleri işgal etmişlerdir.

İngiltere, Amerika, Fransa ve Almanya gibi ülkeler Asya ve Afrika kıtalarında, özellikle de İslâm ülkelerinde misyonerlik ve diğer her türlü entrika yollarına başvurmuş, yalan bilgi ve haberler üreterek amaçlarına ulaşmaya çalıştılar. Hazırladıkları işgal projelerini sömürü ülkelerinde misyonerlerinin eline tutuşturarak uygulamışlardır. Bu propaganda faaliyetlerini etnik, dinî ve mezhep olgusu üzerinde yapıyorlardı. Hedefledikleri toplumlarda şartlar hazır hale gelince de bir şeyi bahane ederek savaşla istediklerini elde ediyorlardı. Nitekim bu şekilde 19 ve 20. Yüzyıllarda dünya nüfusunun yarısına yakınına oluşturan insanlar ve ülkeleri bu emperyalist ülkelerin sömürüsü duruma düştü.

Bu araştırmada, İngiliz ajanlarının Osmanlı Devleti'nin hâkim olduğu (Afrika, Ortadoğu-Basra, Balkanlar ve Anadolu'da) yerlerdeki ajan ve misyonerlik faaliyetlerinde bulunan Binbaşı Noel gibi arkeolog, bilim kadını, kâşif, şair, dağcı, botanikçi, ajan Gertrude Bell (D.1868 Lowthian/İngiltere/Öl.1926 Bağdat) çok iyi Almanca, Fransızca, Hintçe, Farsça, Hintçe, Çince ve Japonca konuşa bilen yeteneğe sahip, aynı zamanda ¹ ve din adamı kisvesi altında faaliyet yürüten misyoner, ajan ve arkeolog Thomas Edward Lawrence (D.1888Galler-İngiltere/Öl. 1935)² ve diğerlerinin aşiretler, cemaatler ve tarikatlar üzerinde yürüttükleri faaliyetleri ele alarak incelemeye çalışılmıştır.

---

¹ Mim Kemâl Öke-Komasyon, **Kutsal Topraklarda Casuslar Savaşı**, İnsan Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2013, s. Vd. 107.

² Thomas Edward Lawrence; katıldığı bir Motosiklet yarışında kaza yapmış ve 47 yaşında iken ölmüştür. Bir büstü yapılarak St. Paul Katedrali'nde "İngiliz gücünü sağlayan ünlü komutan Nelson ve Wellington'un büstleri arasına yerleştirilmiş olması, onun ajan olarak Osmanlı aleyhine, İngiltere lehine ne kadar önemli işleri başardığını göstermektedir. Bkz. Kutsal Topraklarda Casuslar Savaşı, s. 167.

Sivas Kongresi sonrasında İngilizlerin planlarını gerçekleştirmek için Anadolu'da başlatılan Milli Mücadele hareketini başarısız duruma düşürmek için binbaşı E. W.C. Noel, doğu ve güneydoğu bölgelerinde yürüttüğü Kürtçülük propaganda faaliyetlerine, halkın büyük bir bölümü itibar etmediği gibi kendisine tepkilerini de göstermişlerdir. Bu çalışmada E.W. C. Noel'in aşiretler ve tarikatlar yönelik faaliyetleri ve buna karşın alınan tedbirler ve önlemler ele alınarak değerlendirilmiştir. Araştırmamızda da ortaya konulduğu gibi farklı mesleklere mensup oldukları halde adı geçen bu kişilerin ortak görevi misyonerlik faaliyetlerinde bulunmak ve o toplum ve ülkelerdeki şartları kendi sömürü ülkesinin işgaline hazır hale getirmektir.

Çalışmamız; bir giriş, iki bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır. Birinci bölümünde Doğu Anadolu'da etkin olan aşiretlere ve Binbaşı Noel'in bu aşiretlere yönelik faaliyetleri ele alınmıştır. İkinci bölümünde ise Binbaşı Noel'in faaliyetlerine karşı alınan tedbirler ve aşiretlerin İngilizlere karşı göstermiş oldukları tepkileri ele alınmıştır. Çalışma süresince yazılmış olan konu ile ilgili araştırma ve hatırat türü kitaplar, tez ve bildirimler taranarak değerlendirilmiştir. Ayrıca bu alanda uzman olan öğretim üyelerinin bilgilerinden de bizzat faydalanılmış, önerileri dikkate alınmıştır.

Araştırma süresinde; her türlü maddi ve manevi desteğini esirgemeyen başta danışman hocam Dr. Öğrt. Üyesi Abdurrahman Daş'a ve daima maddi ve manevi desteğini gördüğüm, sabır ve anlayış gösteren eşim Bilal Avcıl Bey'e teşekkürlerimi sunuyorum.

GİRİŞ

I. İngiliz-Osmanlı İlişkileri

Osmanlı İngiliz ilişkileri, Osmanlı ve diğer Avrupalı devletler ile başlayan ilişkilerden daha sonra başlamıştır. İlk ilişkiler İngiltere'nin iktisadi amaçları doğrultusunda, 1575 yılında Osmanlı ile temas kurması ile başlamış o ve Osmanlıdan bir kapitülasyon alınmıştır. İlişkiler bu çerçevede devam etmiş ve İngiltere'ye 1798 yılına kadar toplam 11 kapitülasyon verilmiştir.³ Osmanlı hâkimiyetindeki topraklarda, özellikle Anadolu'nun doğu ve güneydoğusunda yaşayan Kürtleri, Türk Milleti'nden koparmak, kendi devletine, dindaşına ve soydaşına düşman hale getirmek için Kürtçe ve etnik yapısının ayrıştırılmasına yönelik 1850'lerden sonra çok daha yoğun ilgi gösterilmiştir. Bu maksatla 1860'da Ruslar St. Petersburg üniversitesinde Kürdoloji bölümünü, 1932'de Ermenistan'da Erivan'da, Paris'te 1948'de, daha sonraki yıllarda ise Tiflis ve Beyrut'ta Kürdoloji Enstitüleri açılmış, bu merkezlerde ve 1900 yılında kurdukları "Kürdistân Azm-i Kavî Cemiyeti", 1908'de "Kürt Teâvûn ve Terâkî Cemiyeti" İngiliz ve Fransızların girişimi ile 1914 yılında Paris'te kurulan Ermeni-Kürt işbirliğini sağlamak gayesi ile "Hoybon Cemiyeti" ve 1919'da "Kürt Teâlî Cemiyeti" nihayet 21. Yüzyılda sayıları ve işledikleri cinayetleri ile sürekli kan ve zulümle gündeme gelen, Avrupa, ABD ve İsrail'in açıkça desteklediklerini gizlemeye dahi ihtiyaç duymadıkları terör örgütleri vasıtasıyla adı geçen bu ülkeler kendi siyasetleri doğrultusunda Kürtleri kullanmaya başlamışlardır.⁴

1757 yılında İngiltere'nin Hindistan'ı ele geçirmesi Osmanlı-İngiltere arasında ciddi ilişkilerin doğmasına yol açmıştır.⁵ Bu tarihten itibaren İngiltere'nin asıl amacı Hindistan'a giden yolların güvenliğini sağlamak olmuştur. Bu yollar dönemin Osmanlı ve İran topraklarından geçmekte olmasından dolayı İngiltere, yayılmacı Rus politikalarına karşı Osmanlı ve İran'ın toprak bütünlüğünü korumaya çalışmıştır. Bu koruma genel anlamda 19. Yüzyılın sonlarına kadar devam etmiştir.

³ Ömer Kürkçüoğlu, **Türk-İngiliz İlişkileri (1919-1926)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1978, s. 15.

⁴ Yılmaz Öztuna, XX. Yüzyılın son Çeyreğinde Şark Meselesi, Ankara, 1989, s. 14-15. ; Mehmet Bayraktar, **Doğu ve Batı Kaynaklarına Göre Kürtler Türklerin Nesi Oluyor?**, 2. Baskı, Ankara, 2009, s. 275-276.

⁵ Burak Mehmet Durdu, **Birinci Dünya Savaşında Türk-İngiliz İlişkileri**, Babil Yayınları, Ankara 2004, s. 7.

İngiltere ilk olarak 1787 Osmanlı-Rus savaşı döneminde Rusya'ya verdiği kesin uyarısıyla daha o zamanda Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğü arzuladığını belirtmiştir.⁶ Asıl Türk-İngiliz işbirliği ise Napolyon'un Hindistan'a giden deniz yolunun üzerinde bulunan Mısır'ı işgal etmesiyle başlamıştır. Mısır, 5 Ocak 1799'da Osmanlı Devleti ve İngiltere ile Fransa'ya karşı ittifak anlaşması yapmış ve İngiltere ile Rusya'nın yardımıyla Mısır kurtarılmıştır. 1839'da Osmanlı orduları Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın ordularına yenilince İngiltere ve diğer Avrupa devletleri müdahalede bulunup 1840'ta düzenlenen Londra Konferansı ile sorunu çözmüşlerdir. 13 Temmuz 1841'de Londra'da imzalanan Boğazlar Sözleşmesi ile İngiltere ve diğer katılımcılar, Osmanlı Devleti'nin Boğazlar üzerindeki hâkimiyetini teyit etmişlerdir. 1854 yılında Rusya'nın Osmanlı'ya saldırması üzerine; İngiltere ve Fransa, Osmanlı Devletinin yanında savaşa müdahil olmuş ve Rusya yenilmiştir. Sonrasında imzalanan Paris Antlaşması (1856) ile Osmanlı Devletinin toprak bütünlüğü Avrupalı devletler tarafından bir kez daha güvence altına alınmıştır. 1869'da Süveyş Kanalı'nın açılması ile birlikte İngiltere bölge ile daha fazla ilgilenmeye başlamıştır. 1877-78 Osmanlı Rus savaşında Osmanlı Devleti yenilmiş ve şartları Osmanlı için oldukça ağır olan Ayastefanos Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşmanın şartlarının aleyhine olduğunu düşünen İngiltere, diğer Avrupa devletlerini yanına alarak Berlin'de bir konferans toplanmasını sağlamış ve bu antlaşmanın yerine 13 Temmuz 1878'de şartları daha yumuşak olan Berlin Antlaşması imzalanmıştır. Yine 1978'de İngiltere, Rusya'ya karşı koruyacağı bahanesiyle Kıbrıs'a asker çıkarmıştır.

1860'ların başından itibaren bozulma belirtileri görülmeye başlanan Osmanlı-İngiliz ilişkileri Berlin Konferansı'ndan sonra daha belirgin bir hale gelmeye başlamış ve 1880'de İngiltere'de Liberal Parti'nin iktidara gelmesi ile de İngiltere'nin Türk politikasındaki değişiklik kesinlik kazanmıştır.⁷ İngiltere artık Osmanlı'nın yıkılacağını düşünmektedir ve Osmanlı'dan kalacak toprakları, özellikle de petrolün yoğun rezervleri bulunan coğrafyayı ele geçirmenin planlarını yapmaktadır. Çünkü Churchill'in "*Bir damla petrol, bir varil kandan daha değerlidir*" meşhur sözü İngiliz ve diğer emperyalist batılı ülkelerin gerçek niyetlerinin ne olduğu açıkça anlatmıştır. 1882'de Süveyş kanalı açıldıktan sonra İngiltere için önemi artan ve Hindistan yolunun önemli bir parçası durumuna gelen Mısır, İngilizler tarafından işgal edilmiştir. İngiltere, sonraki

---

⁶ Kürkçüoğlu, **Age.**, s. 17.

⁷ Kürkçüoğlu, **Age.**, s. 28.

dönemde de Makedonya, Girit ve Ermeni meselelerinde Osmanlı karşıtı bir parçalama politikası izlemiştir. 1895 yılında İngiltere başbakanı Salisburg sadrazam Sait Paşaya gönderdiği mektupta ve olası bir Rus-İngiliz müttefikliğinin Osmanlı Devletinin sonunu getireceğini söylemiştir.⁸ 1908 yılında İngiltere Rusya müttefiklik Antlaşmasının imzalanmış olması Osmanlı Devleti'nde ciddi endişelere sebep olmuş ve 2. Meşrutiyet'in ilanına giden gelişmelerde önemli siyasi rol oynamıştır.⁹ Temmuz 1914'te birinci dünya savaşı başlamış ve Osmanlı Devleti 30 Ekim 1914'te Almanya'nın yanında İngiltere'ye karşı savaşa girmiştir.

Osmanlı Devleti'nin birinci dünya savaşına girmesi sonucunda İngiltere, Osmanlı Devletini parçalama politikasına yoğunluk vermiştir. İngiltere, 3 Kasım'da Kuveyt'i kendi himayesinde bağımsız bir devlet olarak tanımış, 5 Kasım'da Kıbrıs'ı ilhak etmiş, 18-19 Aralıkta da Mısır üzerinde himaye kurduğunu açıklamıştır.¹⁰ Daha sonra da Yemen, Katar ve Arabistan'ın diğer bölgelerindeki şeyhlerle anlaşmalar imzalayarak ve Arapları Osmanlı'ya karşı ayaklandırmayı başarmıştır. Öte yandan İngiltere, müttefikleriyle de Osmanlıyı parçalamayı ve paylaşmayı öngören 5 farklı anlaşma yapmıştır: Mart-Nisan 1915 anlaşması (1915), Londra anlaşması(1915), Skyes-Picot Antlaşması(1916), Anadolu ve Arap memleketlerinin paylaşılması(1916), Saint-Jean de Maurienne Antlaşması (1917)¹¹ gibi.

Bu anlaşmalardan en önemli olanı Sykes-Picot Antlaşmasıdır. Günümüzde Ortadoğu'da etkisi hala devam eden bu anlaşmaya göre:

- İngiltere; Suriye'de Akka'nın kuzeyinde kalan bütün kıyı bölgesi ile Bağdat ve Basra arasındaki Mezopotamya bölgesini alacaktı.
- Fransa; Aladağ, Kayseri, Akdağ ve Harput arasında bulunan Anadolu topraklarını alacaktı.
- Rusya; Erzurum, Van, Bitlis vilayetleri, Van'ın güneyinde kalan Fırat ile Siirt ve Muş arasındaki bölgeyi ve son noktası Trabzon'un batısında sonradan belirlenmek üzere Karadeniz kıyısını alacaktı.
- Irak ve Suriye'nin kalan bölgelerinde bağımsız bir Arap devleti ya da Arap devletler konfederasyonu kurulacak, bu devletin Akka-Kerkük hattının güney tarafı İngiliz etki alanı, kuzey tarafı ise Fransız etki alanı olarak kabul

⁸ Kürkçüoğlu, **Age.**, s. 29.

⁹ Kürkçüoğlu, **Age.**, s.30.

¹⁰ Durdu, **Age.**, s. 121.

¹¹ Kürkçüoğlu, **Age.**, s. 72.

edilecekti. İskenderun'a serbest liman, Filistin'e ise uluslararası bölge statüsü verilecekti.

Rusya'da yaşanan Ekim devrimi ile birlikte Ruslar bu antlaşmayı ifşa etmiş ve bölgeden çekilmiştir. Rusya'nın çekilmesinden sonra Sykes-Picot Antlaşmasıyla Ruslara verilen bölgelere de göz diken İngiltere, 1917 yılında Irak'ın kuzeyine doğru bir harekât başlatmış ve 1918 yılında Tuzhurmatu ve Kifariye gibi yerleşim yerlerini işgal etmiştir. Ayrıca İngiltere, Sykes-Picot Antlaşması'nda Fransa'ya bırakılan Musul'u da bu yeni politikası çerçevesinde işgal etmeyi planlamıştır. Mondros ateşkes Antlaşma imzalandığında Musul henüz işgal edilmemiştir. Antlaşma imzalandıktan 12 gün sonra anlaşmanın 7. Maddesini bahane ederek Musul vilayetini ele geçiren İngiltere'nin Kuzey Irak'a doğru uzanan işgal hareketinin ana sebebi, bölgedeki petrol kaynaklarıdır. Ancak yegâne sebep petrol değildir. Nitekim Hindistan Bürosunun hazırladığı raporda *"Bu ülkeye hâkim olan güç Mezopotamya'ya ulaşan stratejik noktaları ve bu toprakların sulanmasının büyük ölçüde dayandığı su kaynağını kontrol edecektir."*¹² denmektedir.

II. İngiliz-Kürt İlişkileri

İngilizlerin Kürtlerle ilk temasları, İngiliz seyyahlarının ve İngiliz Doğu Hindistan Şirketi memurlarının 18. Yy 'da Osmanlı devletinin Doğu ve Güneydoğu bölgesi ile İran'ın belli yerlerinde yaşayan Kürtlerin buldukları yerlere seyahat etmeleriyle başlamıştır. Ancak gerçek anlamda İngilizlerin Kürt bölgeleriyle politik olarak ilgilenmeye başlamaları, 19.yy ortalarında Kürt bölgelerinde görülmeye başlanan, milliyetçilik akımından da etkilenmiş fakat asıl olarak İstanbul'a karşı otonomiye korumaya yönelik gerçekleşen bazı politik olaylar ve ayaklanmalar ile birlikte başlamıştır. Aynı dönemde Çarlık dönemi Rusya'nın, Kürtlerin yaşadıkları yerlerde hem ekonomik hem de siyasal çok ciddi çalışmaları bulunmaktadır.

İngiltere'nin 19. yy sonlarına kadar Doğu ve Güneydoğu'ya yönelen politik ilgisinin asıl sebebi bölgede yaşayan Ermeniler, Nesturiler, Keldâniler gibi Hıristiyan azınlıklar olduğu gibi bölgenin yeraltı zenginliklerini bilinmesi, motorun icadının kullanılması ve petrolün tüketimde olmazsa olmaz değere sahip oluşundan kaynaklanan sömürü düşüncesidir. Kaldı ki sadece İngilizler değil başta Fransa ve İtalyanlar da bu düşüncelerle Osmanlı'nın idaresi altında bulunan Afrika ülkelerinde aynı sinsi

---

¹² FO 371/3386.

faaliyetlerini uyguluyorlardı. Nitekim bir Fransız Misyoneri olan Cizvit Rahib'i Frer Pol, Fransa devletini menfaatleri için bölgede faaliyette bulunduğu sırada aynı sömürü ve işgal peşinde olan İtalyanların burada yenilmelerini istediği için Beni Yusuf kabilesinin önde gelen saygın Senûsî Tarikatı Şeyhi olarak kendisini Osmanlı Parlamentosu'nda Trablusgarp Mebusu Ferhat Bey'e takdim etmiştir. Trablusgarp'ta 1911 yılında İtalyanlara karşı Osmanlının bölge halkı ile birlikte yaptığı bu savaşta kendisinin de bizzat Harp sahasında bulunduğunu ve İtalyanlara esir düştüğünü yazmıştır. Trablusgarp'taki hatıralarını daha sonra Fransa'da çıkan İllüstrasyon Dergisi'nde "Jory Dümon" takma adıyla yayınlamıştır.¹³ Libya'da kendisini Senusî Şeyh'i gibi göstermiştir. İtalyanların 1911 yılında buraya saldırdığı sırada kendisi de Osmanlıların tarafında İtalyanlara karşı savaşmıştır. Misyoner Cizvit Rahibi POL; kendisini bölgede en güçlü sayılan Beni Yusuf kabilesinden olduğu takma adıyla tanıtmıştır.¹⁴ Bu zaman diliminde doğu bölgesine de çok sayıda misyoner akın etmiş ve bölgedeki çalışmalarıyla alakalı anavatanlarında birçok yayın yapmışlardır. Misyonerler, bölgede okul ve kiliseler inşa etmiş, yetimhaneler açmışlardır. Bölgede yaşayan diğer aşiretlerden pek de farklı yaşam sürmeyen Kürt aşiretleri, bölgeye gelen misyonerler eliyle "farklılıkları" konusunda kışkırtılmaya çalışılmıştır. Misyonerlerin anavatanlarında yaptıkları yayınların ana teması bu bölgede yaşayan Hıristiyanların "uğradıkları" zulüm ve çektikleri acılardır. Bu acıların asıl sebebi olarak da Kürtler gösterilmiştir.

Kürtlerin yoğun olarak yaşadıkları Doğu Anadolu bölgesinde yürütülen Misyoner faaliyetleri, hem Kürtlerin hem de Hıristiyan azınlıkların birbirine bakışını kökten değiştirecektir. Hıristiyan azınlık için Müslüman egemenliğinden kurtulma ümidi doğarken, Müslüman Kürtlerde ise yurtlarını kaybetme korkusu yeşerecektir. Kürtler, bu misyoner ya da batılı devletlerin uzmanlarının faaliyetlerini, bölgeye müdahale etme arzusunun belirtileri olarak görmüşlerdir. 1840 yılında İngiliz Ajan Ainsworth, yanında bir grup Keldâni ile Güney Doğu'ya bir seyahat düzenlemiştir. Yolda karşılaştıkları bir Kürt aşiret reisi¹⁵ onlara "Burada ne yapıyorsunuz? Frenklerin bu ülkede istenmediğini bilmiyor musunuz?" diye çıkmış ve İngiliz ajanını göstererek "Bu adamları buraya kim getirdi?" diye sormuştur. Bunun üzerine Keldânilerden biri

¹³ Bkz. Cemal Kutay, "Trablusgarp Harp Sahasında Bir Cizvit Rahibi" **Tarih Konuşuyor Dergisi**, C.8, S. 58, Kasım 1968, s. 3944-3948.

¹⁴ Kutay, Agm., **Tarih Konuşuyor Dergisi**, S. 59, Aralık 1968, s. 412-4014.

¹⁵ Bilal Şimşir, adı geçen bu reisin "Bedirhan Bey" olduğunu söylemektedir.

aşiret reisine kaba bir şekilde kendisinin getirdiğini söylemiştir. Orada tek başına bulunan aşiret reisi yabancılara dönerek “Sizler bu memleketi ele geçirecek olanların öncülerisiniz. Bu nedenle siz bizim tüm malımızı mülkümüzü elimizden almadan biz sizinkini alsak iyi olacak.” demiştir.¹⁶

Bu aşiret reisinin korkusu boşuna değildir. Nitekim bu öngörünün üzerinden bir asır geçmeden İngiliz orduları bölgeyi işgal etmeye gelmişlerdir. Sonraki birkaç yıl içerisinde Kürtler ile Hıristiyan azınlık arasındaki gerilim artmış ve yer yer çatışmalara dönüşmüştür. Bedirhan, dönemin Cizre Mütesellimidir ve bölgede hükümet adına vergileri toplamaktadır. O zamana kadar vergilerini sorunsuz ödeyen Nesturiler, misyonerler geldikten sonraki zamanlarda vergi konusunda zorluk çıkarmaya başlamışlardır.¹⁷ Bedirhan Bey ve Hakkârî Beyi Nurullah Bey Nesturiler üzerine sefere çıkması sonucunda birçok Nesturi öldürülmüş, evleri yıkılmış ve mallarına el konulmuştur. Bunun üzerine İngilizler Osmanlı Devleti’ne baskı kurarak Bedirhan Beyin cezalandırılmasını istemiştir. Hıristiyanlar ve Kürtler arasındaki bu çatışma hali Avrupa’da yaşayan Kürtlerin imajının daha da bozulmasına neden olmuştur. Bu sebeplerden dolayı 19 yy Kürt isyanlarına İngilizlerin desteği durmuştur. Bu durum 1. Dünya Savaşı’na kadar devam edecektir.

Avrupa, ABD ve Rusya’nın bu dönemde oluşturmak istedikleri “Kürdistan” bölgesi özelde Doğu-Güneydoğu Anadolu bölgesi, genelde ise Mezopotamya olarak bilinen coğrafyadır. Kemal Mazhar Ahmed, “Birinci Dünya Savaşı’nda Kürdistan” adlı çalışmasında Rusların bu çalışmaları ile ilgili ayrıntılı bilgilere yer vermektedir.¹⁸ Bu dönemde İngilizlerin birincil amacı Rusya’nın bölgedeki faaliyetlerini dengelemek ve engellemektir. Böylelikle Hindistan yolunun güvenliğini de Ruslara karşı korumuş olacaktır. İngilizler, Rusya güdümündeki olası bir Kürdistan’ın Hindistan yolunu tehlikeye atacağını düşünmüşlerdir. İngiltere’nin, 19. Yy ‘da Kürt isyanlarına karşı İran ve Osmanlı Devleti’nin toprak bütünlüğünü savunmasının bir diğer sebebi de Rusya’nın bu emellerini engellemek idi.¹⁹ Çünkü İngiltere, Mezopotamya’daki bu isyanların Osmanlı ve İran’dan toprak koparmak suretiyle zayıflamasını fırsat bilen Rusya’nın bölgeye inmesine ve Basra Körfezi ile Hindistan bölgesini etkilemeye başlamasına sebebiyet vereceğini düşünüyordu.

¹⁶ Martin Van Bruinessen, **Ağa, Şeyh ve Devlet**, İletişim Yayınları, İstanbul 2008, s. 340.

¹⁷ Bilal Niyazi Şimşir, **Kürtçülük**, Bilgi Yayınevi, Ankara 2007, s. 95.

¹⁸ Kemal Mazhar Ahmad, **I. Dünya Savaşı’nda Kürdistan**, Doz Yayınları, İstanbul 1996, s. 14.

¹⁹ Kendal Nezan, **The Kurds under Ottoman Empire. G. Chailand içinde, A People Without a Country: The Kurds and Kurdistan**, Zed Books, Londra 1993, s. 22.

1826'da Kürt liderlerinden Revandizli Mehmed Paşa Musul'u ve Mardin'i de kapsayan bir bölgede Osmanlı'ya isyan edip bağımsızlık ilan etmiştir. Mehmed Paşa ayrıca o dönemde yine Osmanlı'ya isyan halinde olan Mısır valisi Mehmed Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa ile de temas kurmuştur. Bu isyanların bastırılması için Avrupalı devletlerden oluşacak olan komisyonun oluşmasına İngiltere öncelik etmiştir.

Bedirhan Bey 1846'da, Tanzimat reformlarına karşı çıkarak, Botan ve Cezire'yi kapsayan bölgede isyan etmiş, otonom Botan ve Cizre Emirliği'ni kurduğunu ilan etmiştir. İsyân diğer yerlere de yayılmıştır. Ancak bölgedeki Hıristiyanlar geçmişte Bedirhan Bey ile sorun yaşadıklarından dolayı bu emirliğe de karşı çıkmışlardır. İngiltere ile Fransa bu karşıtlığı da öne sürerek isyanın bastırılması için Osmanlı Devletine baskı kurmuş ve 1847'de bu isyan bastırılmıştır.

1853-1856 Osmanlı-Rus savaşı sırasında ise yerel Gayr-i Müslimlerin de desteğini alan Yezdan Şêr adlı aşiret lideri büyük bir ayaklanma çıkarmıştır. Yezdan'ın asıl amacı güçlerini Rusya ile birleştirmek ise de bunu başaramamıştır. Osmanlı Devleti İngilizlerin de yardımıyla bu ayaklanmayı da bastırmıştır.²⁰

Tanzimat fermanının ilanından sonra Rusya ve Avrupa devletleri Osmanlı'nın Hıristiyan tebaası ile daha fazla ilgilenmeye başlamışlardır. Ermeniler de bu ilgiden faydalanmak istemişler ve bu sebepten Avrupa'ya sürekli mektuplar göndermişlerdir. Ermenilerin asıl şikâyetçi oldukları konu Kürtlerle yaşadıkları sorunlardır. Kürtler ise Tanzimat fermanını gayri Müslimlere verilen ayrıcalıklar olarak görmüş ve bu durumdan siyaseten rahatsız olmuşlardır. Kürtlerin bu tutumu, Ermeniler ile Kürtler arasında çatışmalara sebep olmaktadır.

Ermenilerin yaptıkları propaganda çalışmaları 1878'de ilk meyvesini vermiştir. Ruslar Osmanlı Devleti'ni yendikten sonra Osmanlı'ya imzalattıkları Ayastefanos Antlaşmana "Osmanlı'nın Ermenileri, Kürtler ve Çerkezlere karşı koruyacağına" dair bir maddeyi koymuştur.²¹ Avrupalı güçlerin devreye girmesiyle Ayestefanos Antlaşma rafa kaldırılmış ancak aynı yargı, onun yerine imzalanan Berlin Anlaşmasınının 61. maddesinde kendisine yer bulacaktır.

Berlin anlaşmasında bulunan Ermenilerin korunması maddesinin Doğu Anadolu'da uygulanmasını gözetlemek için İngiltere bölgeye birkaç askeri konsolos atamıştır. Bu konsoloslardan biri de 1879 yılında Van'a atanan Yüzbaşı Clayton'dur.

²⁰ Ahmad, *Age.*, s. 28.

²¹ Şimşir, *Age.*, s. 144.

Bilal N. Şimşir “...bu şahsın Kürdistan konsolosu olduğunu ve görevinin diğer konsoloslar gibi Ermenileri Kürtlere karşı korumak olduğunu...”²² yazmaktadır. İngilizler dini sebeplerden dolayı daha çok Ermenilerle ilgilenmektedir. Bu konsolosun atanmasından sonra bölgenin Ermenistan mı Kürdistan mı olduğu konusu İngilizler ve Ermeniler arasında tartışılmaya başlanmıştır.²³

Şeyh Ubeydullah²⁴ 1880 yılında İran’a karşı ayaklanmış ve Avrupalı devletlerden, özellikle de İngiltere’den yardım talebinde bulunmuş, İngiltere’nin Tebriz Konsolos ’una gönderdiği mektupta isyanının sebeplerini anlatmıştır. İngiltere Genel Konsolosu verdiği cevapta İngiltere’nin asıl amacının İran Osmanlı sınırında huzur ve barışı korumak olduğunu siyaseten söylemektedir.²⁵ İngiltere, Tahran ve İstanbul’a Şeyh Ubeydullah’a karşı yürütülen askeri harekâtların koordine edilmesi konusunda baskı yapmıştır.²⁶ Böylece dış destekten mahrum kalan isyan bastırılmıştır.

20. yüzyıla girerken İngiltere’nin bölgeye bakışı değişmeye başlamış, Şark Politikasının ana denklemi dini azınlıklar olmaktan çıkıp, ekonomi odaklı olmaya başlamıştır. Bu dönemde Tahran ve İstanbul’un Kürtlerin yoğun olarak yaşadıkları yerlerdeki kontrolü de zayıflamaya başlamıştır. Özellikle Musul Vilayeti, sahip olduğu petrol kaynakları nedeniyle Avrupa devletlerinin dikkatini çekmeye başlamış ve Avrupa devletleri bölgede birbirleriyle rekabet etmeye başlamıştır. 1913’te Churchill’in görevlendirdiği bir heyetin hazırladığı raporda, İran ve Mezopotamya’daki petrol kaynaklarının İngiliz donanması için iyi bir yakıt kaynağı olduğunu belirtmiştir.²⁷ Diğer büyük batı ülkeleri “Osmanlı Devleti’ndeki Hıristiyan azınlıkları kendi siyasi ve iktisadi

²² Şimşir, *Age.*, s. 173.

²³ Şimşir, *Age.*, s. 176.

^{24,25} Bu Nakşibendî tarikatının şeyhi ve güya sâdâttan yani Allah’ın elçisinin soyundan! olduğuna, Tefsir, hadis ve tasavvufta deniz misali ilme sahip! Züht ve takvâda âlemleri seyrân eden, bir dua ile âlemleri nura şark, bedduasıyla da anında harâb eyleyebileceğine! etrafında toplanan veya bağlananlarca mutlak derecede inanılmış olan kişidir. Bu söylemlerle cahil Kürt halkını kendisine bağlamış olması sebebiyle her türlü maddi ve manevi yardım ailesine hesapsız oranda yapılmıştır. Osmanlı-Rus Harbi olarak tarihe geçen “93 Moskof Harbi” ‘nin olduğu o zor günlerde; Osmanlı devletine sivil askeri destekte bulunacağımı, bunun için de sözünün dinlendiği Doğu Anadolu ve Kuzey Irak bölgesindeki Kürtlerden müteşekkil on binlerle ifade edilen kişinin bu cihad için canı fedaya hazır olduğunu söylemiştir. Ancak; “6 Zilkâ’de 1294 tarihi ile yazdığı mektupta, oğluna İran tarafından 25.000 kuruş aylık tahsis ettirip bağlatarak ve oturmakta olduğu yerin çevresinde bulunan köyleri dahi onun üzerine kayı ve tescil ettirerek... İran uyuşmasına girmesini kabul ettirmiş olduğunu... kendisinin de o köylerin gelirinden ve maaştan faydalar gördüğünü... eğer Devleti Aliyye tarafından kendisine İran devletiyle oğlundan aldıklarından daha fazla bir gelir sağlayamaz ise, kendisinin de İran’a geçeceğini...” Bkz. Mehmed Arif Bey, **93 Moskof Harbi ve Başımıza Gelenler I-II**, Sadeleştiren: Nihad Yazar, 4. Baskı, İstanbul, 1990,, s.533-540.

²⁵ Extracts from Consul-General Abbott’s Diary, Enclosure 1, s. 39.

²⁶ Mr. Thomson’dan Earl Granville’ye, 14 Mayıs 1880 & Earl Granville’den Mr. Goschen’e, 1 Temmuz 1880, s.1.

²⁷ Kürkçüoğlu, *Age.*, s. 31.

emellerini gerçekleştirmede birer sıçrama tahtası olarak kullanırken..."²⁸ Almanya da artık bölgede kendi çıkarı için daha faal olmaya başlamış ve İngiltere ile çıkar çatışmasına girişmiştir. Aralarındaki husumete rağmen İngiltere Almanya ve Fransa 1911 yılında Türk petrol şirketi adında bir şirket kurmuş ve bu şirket, Osmanlı Devletinden Musul'da petrol arama imtiyazı almıştır.²⁹ Ancak savaş patlak verince İngilizler, şirketteki Alman hisselerine el koymuş ve petrolü kendileri çıkarmaya başlamıştır. Bir diğer rekabet alanı da lojistikdir. Bu rekabet kendisini Bağdat Demiryolu Projesinde açıkça göstermektedir. Proje Akdeniz ile Basra körfezini demiryolu ile birbirine bağlamayı içeriyordu ve proje planlarının çoğunda hat Doğu bölgesinden da geçmekteydi. 1903 yılında Almanlar, bu demiryolunu inşa etme imtiyazını Osmanlı Devletinden almışlardır. 1909 yılında Almanlar, hattın 946 km'lik kısmının tamamlamış, kısa süre sonra da 470 km'lik kısmını bitirmişlerdir.³⁰ 1913 yılına dek İngilizler bu demiryolunun yapılmasına muhalefet etmiş ancak, 1914 yılında Almanya ile demiryolu inşaatını da ilgilendiren bir antlaşma imzalamışlardır. Akabinde birinci dünya savaşının başlaması bu antlaşmanın yürürlüğe girmesine engel olmuştur.³¹

1. Dünya Savaşının başlaması ve Osmanlı Devleti'nin Almanya'nın yanında savaşa girme kararı üzerine İngiltere ve diğer Avrupa devletlerinin Osmanlıyı parçalama arzuları artık açık açık görülmeye başlanmıştır. Yukarıda adı geçen beş gizli antlaşma bunun göstergesidir. Bu antlaşmaların tamamında Osmanlıdan koparılan bölgeler arasında Kürtlerin yoğun olarak yaşadıkları bölgeler de bulunmaktadır. 1916 yılında imzalanan Sykes-Picot Antlaşması Osmanlı topraklarının nasıl paylaşılacağını gösteren en ayrıntılı antlaşmaydı. Bu antlaşma hem İngilizlerin bölgeye olan etkisini hem de bölgenin geleceğini radikal bir şekilde değiştirmiştir.

Yine Abdurrezzak Bedirhan 1913 yılında Rusların doğrudan yardımıyla Bitlis-Van bölgesinde ayaklanmıştı. Rusların hedefi Osmanlıyı, bölgedeki Kürtler ve gayri Müslimlerle antlaşma yapmaya zorlamak idi. Böylece gelecekte bölgeye kendilerinin müdahalelerine zemin hazırlamaktı.³² İsyan daha sonra Kuzey Irak'a da yayılmıştır. Aynı yıllarda İran'da yaşayan Simko Ağa ile Seyid Taha da isyana katılmıştır. İngiltere'nin Musul konsolosluğu da ayaklanmayı yakından takip etmiştir. Merkezi

²⁸ Aleksander AARONSOHN, **Türk Ordusuyla Filistin'de**, Çeviren: Necmettin Alkan, Selis Kitaplar Yayınları, İstanbul, 2003, s. 10-11.

²⁹ Ahmad, **Age.**, s. 24.

³⁰ Ahmad, **Age.**, s. 26.

³¹ Kürkçüoğlu, **Age.**, s.33.

³² Buxton, Noel, **The Russians in Armenia**, 1913, s. 1362-1363.

Osmanlı hükümetine karşı bir tavır olarak isyanın sebebini Jön Türklerin politikaları olarak göstermiştir.³³ İngiltere ilk defa bir Kürt isyanında, Osmanlı'dan yana bir tavır takınmamıştır. Çünkü Kürtler, İngilizler için artık Hıristiyanları katleden barbarlar değil, Osmanlı tarafından zulme uğrayan mazlumlar olduğu politikasını gütmektedir. Ancak 1915 Ermeni Tehcirinden sonra Doğu bölgelerinde Osmanlı'ya karşı ayaklandırılabilir neredeyse sadece Kürtler kalmıştır.

Birinci dünya savaşı boyunca İngiltere, Kürt aşiretlerini Osmanlı ve Almanlara karşı ayaklandırmaya çalışmıştır. Bazen rüşvet, bazen geleceğe yönelik vaatler vererek birçok Kürt aşiret liderini kendi taraflarına çekmeyi başarmışlardır. Bunların başında da İran'ın en büyük aşiretlerinden olan Kelhuriler gelmektedir. Onların yardımıyla Alman çıkarlarına birçok ağır darbe indirilmiştir.³⁴

İngiltere, Irak'ın kuzeyini işgal etmeye başladıktan sonra bölgede Kürtlerin de yaşaması sebebiyle Kürtlerle ilişkilerini daha da ilerletmeye başlamıştır. İngilizlerin 1 Ocak 1918'den itibaren Bağdat'ta çıkarmaya başladıkları Kürtçe "*Tigeyhstenirasti*"³⁵ adlı gazetenin yegâne amacı Kürtleri İngilizlerin yanına çekerek Kuzey Irak'ın işgalini etmelerini kolaylaştırmaktır. Bu gazete İstanbul'daki Türk hükümetinin dinden uzaklaştığını, Britanya'nın ise İslam'a her zaman yardımcı olduğu yönünde yazıları yayınlıyordu. İşgal edilen Osmanlı topraklarında, İngiltere'nin yaratmış olduğu saadeti Osmanlı'nın yüzyıllar boyunca sağlayamadığı yazılıyordu. Bu gazetede Osmanlı aşağılanıyor, Kürtler ise yüceltiliyordu. Geçmiş dönemde Osmanlı'ya karşı ayaklanan aşiretlerin "şanlı" isyanları epik bir dille anlatılıyor, Kürtlerin diğer Ortadoğu halklarından üstün oldukları vurgusu yapılıyor, bölgedeki Kürt aşiret liderleri için "ekselans" sıfatı kullanılıyordu.³⁶

Yine aynı gazetenin 12 Haziran 1918 tarihli sayısında meâlen "*Britanya savaştan galip çıktığında dünyadaki tüm ulusları hiçbir istisna gözetmeden kurtaracaktır. Özellikle Mezopotamya'daki Arap, Kürtler ve diğer uluslar kurtuluşun, özgürlüğün ve birliğin tadına varacaklardır. Bu taleplerin Büyük Britanya hükümetinin yardımı olmadan gerçekleşmesi imkânsızdır.*" denilmektedir.³⁷

İngilizler, Kürtlere iyi niyetlerini göstermek amacıyla Süleymaniye ve çevresindeki Kürt kasabalarını doğrudan işgal etmekten imtina etmişlerdir. Birinci

³³ F0371/1773, G. Lowther'den Edward Grey'e, İstanbul.

³⁴ Ahmad, **Age.**, s. 161.

³⁵ Kürtçe "doğruyu kavramak"

³⁶ Ahmad, **Age.**, s. 168-174.

³⁷ Ahmad, **Age.**, s. 161.

Dünya Savaşı öncesi ve savaş sırasında güney Kürdistan'daki en etkili Kürt lider Şeyh Mahmut'tur. Şeyh Mahmut, savaşın ilk dönemlerinde Osmanlı ordularıyla beraber savaşmış, Kuzey Irak'a Ruslarla savaşmak üzere kuvvet göndererek desteklediği bu çarpışmalarla popülaritesini artırmıştır.³⁸ Wilson ilkelerinin duyurulması ve Rusya'da Bolşevik devriminin gerçekleşmesinden sonra Şeyh Mahmut da, güney Kürdistan bölgesinde İngiliz himayesinde bir Kürt hükümeti kurmak istediğini İngilizlere bildirmiştir.³⁹ Bölgedeki diğer Kürt aşiret reislerini Süleymaniye'de toplayarak Kürt hükümetini kurmuş ve kurduğu bu hükümetin başına geçmiştir. İngiltere, Büyük Zap suyu ile Osmanlı-İran sınırı arasında kalan bölgeyi Kürt yönetimine bırakmış ise de, Zap suyunun güneyinde doğrudan kendi yönetimlerini kurduklarını ilan etmişlerdir. Fakat İngiltere, Kürt yönetiminin genişlemeye çalışmasından da endişe duymaktadır. Bu doğrultuda 1919'da İngilizler, Kerkük ve Kifri bölgelerini Süleymaniye'den ayırarak Kürt yönetiminin kontrolünden çıkarmışlar ve bu durum Süleymaniye'deki Kürt yönetimini ekonomik ve diğer hususlarda zayıflatmaya başlamıştır. Çünkü Wilson'a göre Kürt yönetimi gerçek bir devlet değil, kabilelerin ortaklığına bağlı feodal bir sistemdir.⁴⁰ 22 Mayıs 1919'da Şeyh Mahmut İngilizlere karşı ayaklanmış ancak isyan İngiltere tarafından zor kullanılarak kanlı bir şekilde bastırılmıştır.

Savaşın bitmesine yakın Rusya'da gerçekleşen Bolşevik devrimi ve sonrasında Rusya'nın savaştan çekilmesi ile birlikte Anadolu'nun doğu ve güneydoğusunda bir güç boşluğu doğurmuştur. Durum Türklerin İngilizlere karşı saldırı düzenlemesine uygun bir hal almıştır. Bu ihtimalin gerçekleşmesinden çekinen İngiltere, işgali altında olmayan Kürdistan'ın diğer bölgeleriyle daha fazla ilgilenmeye başlamış olsa da çok başarılı olamamıştır. Doğu ve Güney Doğu Anadolu bölgesinin Ermenilere verileceği varsayımı, Kürtleri İngilizler hakkında olumsuz düşüncelere sevk etmiş ve İngilizlere karşı bir politik duruşa yönlendirmiştir. Bu sebeple Zaho tarafında birkaç İngiliz subayı ya da memuru öldürülmüştür. Osmanlı hükümeti, Şırnak aşiretlerinin İngilizlere karşı herhangi bir çatışmaya girmelerini engellemiştir. İngilizlerin yayılmacı sömürü politikalarının bir örneği olan İzmir'in işgal edilmesini desteklemeleri Kürtlerin İngiliz karşıtlığını daha da arttırmıştır. Kürtler, aynı işgal eyleminin Ermeniler eliyle Kürtlerin yoğunlukta oldukları bölgelerde de uygulanacağından çekinmişler ve Yunanistan'ın İzmir işgaline karşı çıkmışlardır.

³⁸ RafikHelmi, **Memoirs**, Vol.I, s. 50.

³⁹ Rafik Helmi, **Memoirs**, Vol. I, s. 51.

⁴⁰ The Administration Report on the Sulaimaniya division for Year 1919, F0371/5069, s. 9.

İzmir'in işgalden sonra Siverekli Kürt aşiret liderleri hariciye nezaretine (dışişleri bakanlığı) gönderdikleri telgrafta: *"İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali ve orada gerçekleştirilmiş oldukları kanlı olaylar ile ilgili haberler bölgemiz halkı üzerinde yıldırım etkisi yaratmıştır. ...Milletlerin sınırlarını belirleyen hatların temellerini ortaya koymak için o kadar asilce ve cesaretle öne atılmış olan Sayın Wilson bizzat bu olay karşısında kendi vicdanını sorgulamış olmalıdır. İzmir'de, Urla'da, Çeşme'de kanlar içinde yatan masum insanların hesabını sormak için, Konferanstan hiç gecikmeden bu kararını düzeltmesini talep ediyoruz"* ⁴¹ diye yazarak tepkilerini ve düşüncelerini ifade etmişlerdir. Benzer içeriklerle 17 Mayıs'ta Silvan'dan, 22 Mayıs'ta da Diyarbakır'dan çeşitli telgraflar gönderilmiştir. Yine Diyarbakır Kürt Kulüp'ü olayı protesto etmek için toplantılar düzenlemiş ve olası bir Ermenistan işgali tehdidi karşısında "Reddi İlhak Heyeti" kurma kararı almışlardır.⁴²

1918-1919'da İngiltere, bölge ile ilgili politikalarını şekillendirmesine yardımcı olmak amacıyla bölgede inceleme ve araştırma yapmak ve Kürtleri, İngiltere'nin bölgedeki çıkarlarını korumalarına teşvik etmek amacıyla başta Albay J. Wilson ve Binbaşı Noel olmak üzere birçok ajan subaylarını göndermiştir. Bu subaylardan Binbaşı Noel'in Doğu Anadolu bölgesine, Dersim ve civarına⁴³ sık sık gerçekleştirdiği seyahatleri ileriki bölümlerde daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

İngilizlerin savaş döneminde Kürtleri ayaklandırmak olan amaçları savaş sonrasında politikalarında net değildir. Bu yüzden bölgedeki subaylar ile İngiltere dışişleri yetkilileri arasında sürekli bir fikir alışverişi olmuşsa da birbirleriyle çelişen düşüncelerinin de olduğu görülmektedir. Kuzey Irak'ı kendi kontrolleri altında tutacakları konusunda hemfikirdirler ama diğer bölgeler için her kafadan bir ses çıkmaktadır.

12 Ocak 1918'de Mark Sykes, Musul'u da içeren bağımsız bir Kürdistan Emirliği kurulması yönündeki önerisini Fransız temsilci Picot'a iletmış ancak Fransa, bölgedeki kendi himayesindeki Hıristiyan azınlığın zarar göreceğini sebep göstererek öneriyi kabul etmemiştir.⁴⁴ Albay Wilson, 27 Ocak tarihli bir telgrafta *"Eğer bağımsız bir Ermenistan devleti eşit şansa sahip olacaksa (kurulacaksa) Türk nüfusundan*

⁴¹ Sinan Hakan, *Türkiye Kurulurken Kürtler (1916-1920)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s. 129.

⁴² Bkz. Hakan, *Age.*, s. 131.

⁴³ Suat Akgül, *Dersim İsyanları ve Seyit Rıza*, Berikan Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2004, s. 19.

⁴⁴ Mesut Yeğen, *İngiliz Belgelerinde Kürdistan*, Dipnot Yayınları, Ankara 2012, s. 35.

bağımsız bir Kürdistan konfederasyonunun da oluşturulması gerektiğini” söylemektedir.⁴⁵

Hindistan sorumlusu Montagu’dan Lord Curzon’a 1 Ağustos 1919’da gönderilen telgrafta barış konferansı öncesi bir Kürt politikası belirlemeleri gerektiğini belirtip, bunun için birkaç senaryo önermiştir. Sonrasında da Kürdistan’ın kurulmasına karar verilmesi hakkında *“kurulması tasarlanan Kürt devleti Avrupa tarafından şu veya bu şekilde kontrol altına alınmazsa bölgedeki Hıristiyanlar için olduğu gibi Irak, Ermenistan ve hatta İran için de bir tehdit oluşturabilir.”⁴⁶* düşüncesini ifade etmiştir. Binbaşı Noel, 5 Ağustos’ta İngiliz politikası olan *“Kürdistan”* raporunu İngiliz Dışişlerine göndermiş,

Binbaşı Noel, Temmuz 1919’da kaleme aldığı bu Raporu’nda:

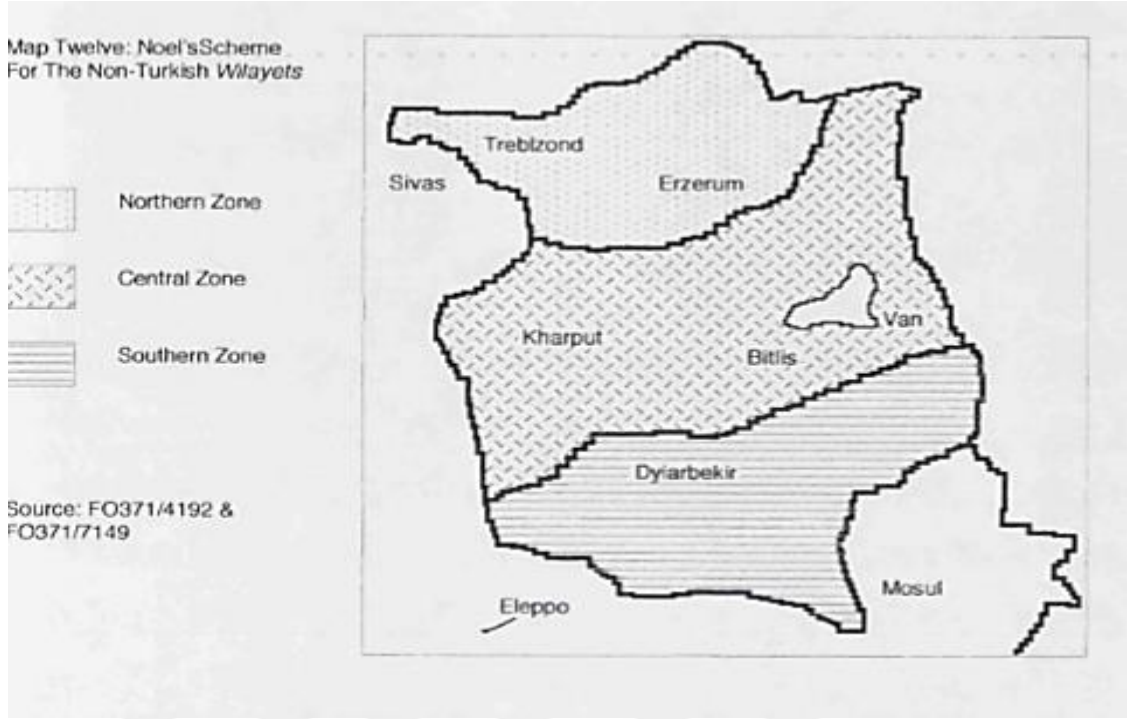
Doğu Anadolu bölgesindeki 6 vilayetin Kürdistan ve Ermenistan olarak, sınırları o zaman için tam netleştirilmeden tek bir mandacı gücün himayesine bırakılması gerektiğini savunmaktadır. Bölge 3 alt bölgeye ayrılacaktı; Güneyde Diyarbakır bölgesi sadece Kürtlerin yaşadığı bir bölge olacak, kuzeyde Trabzon ve Erzurum çevresi ise sadece Ermenilerin yaşadığı bir bölge olacaktı. Ortada kalan Harput Bitlis ve Van bölgesi ise hem Ermenilerin hem de Kürtlerin yaşadığı bir bölge olacaktı. Yine Kuzey bölgesinde resmi dil Ermenice, güney bölgesinde ise Kürtçe olacaktı. Merkez bölgesinde devlet memurları ve jandarma hem Kürtlerden hem de Ermenilerden oluşacaktı. Noel, bu şekilde geçirilecek 20-30 yılın sonunda bölgelerin geleceği hakkındaki nihai karar verilebileceğini ve bu şemanın hayata geçirilebilmesi için ise güçlü bir mandanın olması gerektiğini belirtmiştir. Şayet bu formül uygulanmayacaksa, Albay Wilson’un 13 Haziran 1919 tarihinde gönderdiği telgrafa göre iki çözümden birinin uygulanması istenmiştir.

Albay Wilson’un birinci çözümü Trabzon ve Erzurum’da Amerika himayesinde bir Ermenistan, kalan 4 vilayette ise İngiltere himayesinde bir Kürdistan kurulmasıydı. İkinci çözüm ise 6 vilayetin Avrupa gözetiminde tekrar Türk yönetimine bırakılmasıydı.⁴⁷ (Bkz. Harita 1)

⁴⁵ Yeğen, **Age.**, s. 31.

⁴⁶ Şimşir, **Age.**, s. 382.

⁴⁷ Noel, E.W.C., **Note on the Kurdish Situation**, F0371/4192, s. 18.

Harita 1. Binbaşı Noel'in Çözüm Önerisi

19 Ağustosta Amiral Webb, Lord Curzon'a gönderdiği telgrafta Albay Wilson'un 4 Vilayette (Diyarbakır, Elazığ, Van, Bitlis) Kürdistan'ın, Trabzon ve Erzurum'da ise Ermenistan'ın kurulması ile alakalı teklifini sunmuştur. Ancak Trabzon'da kayda değer bir Ermeni nüfusu bulunmadığı için bu öneri de tartışmaya sebep olmaktadır.

10 Aralık 1919'da Lord Curzon'un yüksek komiser De Robeck'e gönderdiği telgrafında Kürt temsilcisi Şerif Paşa ile Ermeni temsilcisi Baghos Nubar'ın bağımsız Ermenistan ve bağımsız Kürdistan'ın kurulması konusunda anlaşmaya vardıklarını bildirmektedir. Bu antlaşmada iki devlet arasındaki sınır kararı yapılacak olan konferansa bırakılmıştır.⁴⁸

Şerif Paşa'nın Ermenilerle olan ilişkisi, Kürtler arasında infiale neden olmuş ve gazetelerde Şerif Paşa aleyhinde yazılar yayınlanmıştır. Kürtler, konferansa Şerif Paşa'nın kendilerini temsil etmediğine dair birçok telgraf göndermiştir. Bu tepkiler sonucunda Şerif Paşa Kürtleri temsil ettiği iddiasından vazgeçmek zorunda kalacaktır.

1920 senesi boyunca Osmanlı Devleti ile yapılacak barış anlaşması için birçok konferans ve toplantı düzenlenmiş ve nihayet 10 Ağustos 1920'de Sevr Antlaşma

⁴⁸ Şimşir, *Age.*, s. 391.

imzalanmıştır. Antlaşmanın 62. Maddesi, Ermenistan'ın güney sınırları ile Türkiye'nin Suriye ve Mezopotamya sınırları arasında özerk bir Kürdistan kurulmasını ve bu amaçla İngiliz, Fransız, İtalyan, İran ve Kürt temsilcilerden oluşan bir komisyon kurulması kararlaştırılmıştır. 63. Maddesi, 62. maddede adı geçen komisyonun alacağı kararların hükümetlere bildirilmesinden sonra Türkiye hükümeti tarafından üç ay içinde kabul edeceği ve uygulanacağı kararı verilmiştir. 64. Madde ise adı geçen bölgede yaşayan Kürtlerin çoğunluğu bir yıl içerisinde bağımsız olmak isterse Türkiye'nin bu kararı kabul edeceği ve Kürdistan üzerindeki haklarından vazgeçmesi yönünde düzenlemelere gidileceği bildirilmektedir.

İstanbul Hükümeti antlaşmayı imzalamıştır ancak ülke adına gerçek söz sahibi artık TBMM'dir. TBMM bu anlaşmaya çok sert tepki göstererek şiddetle reddetmiştir. Verilen Milli Mücadele sonucunda müttefikler TBMM ile Lozan Antlaşmanı imzalamak zorunda kalmış ve böylece Sevr Antlaşma da uygulanmadan tarihe karışmıştır. Ancak İngilizlerin Türkiye'ye karşı Kürt kartını kullanması Musul sorunun çözümüne kadar devam ettiğini görmekteyiz.

III. Binbaşı E. W. C. Noel

Edward C. Noel 1886'da doğmuş bir subaydır ve ilk görev yeri İngiltere'nin Hindistan'daki askeri birliklerindeki görevi olmuştur. Noel, maceraperest biridir, 1909 ve 1910'da iki defa bisikletle İngiltere'den Hindistan'a gitmiştir.⁴⁹ Nisan 1915'te İran'ın Ahvaz kentine konsolos olarak atanmış, 4 yıl süren bu görevi sırasında Kürtlerle yakın ilişkide bulunmuştur. İran görevinde iken Şubat 1918'de olası Türk-Alman saldırısı karşısında nasıl bir savunma yapılabileceğini araştırmak üzere Kafkasya'ya gönderilmiştir.⁵⁰ Bolşevik ihtilalinden dolayı Kafkasya'da durum karışıktır. Tam da o dönemde Erzurum, Trabzon, Van ve Kars Türklerin eline geçmiş ve Kafkasya'da durum müttefikler için pek içi acıcı değildir. Sınırlar ve bölgelerin kesin olarak kimin kontrolünde olduğu da belli değildir. Hatta gün aşırı sınırlar değişmektedir. Noel, burada trenlerle Ermenilere altın ve para taşınmasına yardımcı olmuştur. Buradaki görev arkadaşlarından McDonnell, Noel hakkında “*Noel politik istihbarat alanında eğitilmiş bir subaydı. Sanırım hayatımda rastladığım en yürekli insanlardan biriydi.*”

⁴⁹ Peter Hopkirk, **İstanbul'un Doğusunda Bitmeyen Oyun**, Sabah Kitapları, İstanbul 1995, s. 346.

⁵⁰ Hopkirk, **Age.**, s. 331.

diyecektir.⁵¹ Bu tren seferlerinden birinde gerçekte Türk istihbarat subayı olduğunu düşündükleri bir Azeri subayı tarafından önleri kesilmiş, iki günlük sorgunun ardından serbest kalmayı başarmışlardır. Noel daha sonra bazı çarlık subaylarının Bolşeviklerden kaçmalarına da yardım etmiştir.

Noel, Mart 1918'de Enzeli'de Mirza Küçük Han'ın yönetimindeki İranlı Jungaliler aşireti tarafından tutsak alınmıştır. Binlerce Müslüman'ı öldüren Ermenilerin hareketlerinden Noel sorumlu tutulmuştur. Jungaliler, Noel'i idama mahkûm etmişlerse de hakkındaki hüküm uygulanmamıştır. 27 Ağustos'ta İngilizlerin elindeki Jungali tutsaklara karşılık Noel serbest bırakılmıştır.

Mütareke döneminde Bağdat Komiserliği'nde⁵² istihbarat subayı olarak çalışmaya başlayan Noel, Albay Arnold Wilson tarafından Kürt meselesinden sorumlu subay olarak atanmıştır. Wilson'a göre Noel'in şaşırtıcı derecede hızlı hareket edebilmesi onu İran'daki aşiretler arasında bir efsane haline getirmiştir.⁵³ Binbaşı Noel, Kasım 1918-Haziran 1919 yılına kadar görevli olduğu Bağdat Komiserliği görevinden itibaren kendisinde var olan Kürt sempatisi oldukça ileri seviyeye gelmiştir. O, bağımsız ve birleşik bir Kürdistan'ın kurulması gerektiğini düşünmüş ve bir süre bu amaç için çalışmış, her fırsatta İngiliz hükümetini de bu fikrine inandırmak için uğraşmıştır. Bu maksatla yazdığı "Kürt Durumuna Bakış" adlı raporunda, Kürtler için kurulacak çağdaş ve güçlü bir hükümetin dünyaya sağlayacağı yararın diğer bütün doğu milletlerinininkinden daha fazla olacağı kanaatini belirtmiştir.⁵⁴ Ancak Noel'in bu aşırı Kürt yanlısı fikirlerine İngilizlerin büyük çoğunluğu aynı düşüncede olmadıklarını görüyoruz. Nitekim Calthrope, bir dostuna "*Şimdiki sıkıntım Kürtlerle... Bağdat'tan Noel geldi, İyi dirayetli bir adama benziyor. ... Ona göre Kürtlerden cömert, soylu ve iyisi yoktur. Ermenilerle Türkler de o kadar aşağılık ve tiksindiricidir. Kürtler bir tek Ermeni'nin kılına bile dokunmamıştır. Hatta binlercesini kurtarmışlardır. Tam aksine asıl Ermeniler Kürtleri katletmiştir. Korkarım, bu görüşleri ve yaklaşımı ile Noel bir*

⁵¹ Hopkirk, **Age.**, s. 333.

⁵² İngilizlerin en etkili ajanı olarak bilinen Ajan Bell ve diğer uzmanları da Bağdat ve Hicaz bölgesinde çoktan siyasî, misyonerlik faaliyetlerde bulunmuş ve bu çalışmalarının meyvesini elde etmişlerdir. Bkz. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için Abdurrahman DAŞ, "*Türk-İslâm Tarihinde Kûtü'l-Amâre Savaşının Düşündürdükleri*", **Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Yıl: 22, S. 2, Elazığ, 2017, s. 52-75.

⁵³ Hopkirk, **Age.**, s. 346.

⁵⁴ Noel, **Age.**, s. 159.

Kürt Lawrence’i olup çıkacaktır.” diye yazacak ve “Keşke Noel bu kadar aleni Kürtçü olmasaydı.” diye de devam edecektir.⁵⁵

Binbaşı Noel, Süleymaniye’de Şeyh Mahmut liderliğindeki Kürt hükümetinin kurulmasında etkili olmuştur. Süleymaniye’ye geldikten hemen sonra Bağdat’a yazdığı notta Kürt milliyetçiliğinin kuvvetli olduğunu ve İngiliz koruması altında bir Kürt devleti kurmanın zor olmayacağını söyleyen Noel, Şeyh Mahmut’un aynı yöndeki çabaları sonucunda Süleymaniye’de bir Kürt hükümetinin kurulmasına öncülük etmiştir.1918 yılında Süleymaniye’deki Kürt hükümetine danışmanlık yapan Noel, Süleymaniye’deki hükümetin ortadan kaldırılmasına da karşıdır.

Binbaşı Noel, 1919 yılında iki defa Doğu Anadolu bölgesine gönderilmiştir. Bu atamadan hoşnut olmayan İngiltere Başbakanı, Nusaybin’in Fransa etki alanında olduğunu ve Binbaşı Noel’in bölgede faaliyet yürütmesinin Fransızları rahatsız edeceğini bildirmiştir.⁵⁶ Noel’in ilk gezisinin amacı İngiliz belgelerinde “*bölgedeki Türkler ve Kürtler arasındaki siyasi durum ve ekonomik koşullar hakkında bilgi toplamak*”⁵⁷ olarak tanımlanmaktadır. Ancak Noel’in tuttuğu günlük incelendiğinde onun bir amacının da işgal öncesi bölgede inceleme yapmak ve Kürt aşiretlerini İngiliz yanlısı bir tutum sergilemeye ikna etmek olduğu görülmektedir. Noel tuttuğu günlüğün 11 Nisan tarihli bölümünde; Miran Aşireti’nin Cizre’den kendisinin geçeceği tarihten önce bölgeyi işgal etmeleri gerektiğini yazmıştır.⁵⁸ Ayrıca Nusaybin’deki demiryolu binasının İngiliz taburunun konaklaması için mükemmel bir durumda olduğunu yazması da İngilizlerin böyle bir planlarının olduğunu doğrulamaktadır.⁵⁹ Bu durum, İngilizlerin Nusaybin ve çevresini işgal etmeyi en azından düşündüklerini gösteriyor. Binbaşı Noel’in gezisi İngilizler tarafından Osmanlı Devletine bildirilmiş ve kendisine kolaylık sağlanması istenmiştir. Osmanlı hükümeti durumu Diyarbakır valiliğine telgrafla bildirmiş ve cevap olarak Binbaşı Noel’in Mardin’e vardığı haber verilmiştir.⁶⁰

⁵⁵ Kemal Öke, **İngiltere’nin Güneydoğu Anadolu Siyaseti ve Binbaşı E.W.C. Noel’in Faaliyetleri**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1988, s. 69.

⁵⁶ Öke, **Age.**, s. 27.

⁵⁷ FO 371/4192 126007.

⁵⁸ Yeğen, **Age.**, s. 78.

⁵⁹ Yeğen, **Age.**, s. 82.

⁶⁰ Hakan, **Age.**, s. 120.

Binbaşı Noel İlk gezisine 7 Nisan 1919'da Nusaybin'e gitmek üzere Musul'dan yola çıkarak başlamıştır.⁶¹ Şerif Paşa'nın 8 Nisan'da ordusundan 5 aydır maaş alamamaktan ve Arap subayların ele geçirdiklerini paylaşmamalarından şikâyetçi olan 3 Müslüman ve 4 Hıristiyan'dan oluşan topluluk ile karşılaşmıştır. Ruslara esir düşmüş Türk askerleri ile de karşılaşan Noel, askerlerden Bolşeviklerin kendilerine yaptığı muameleleri dinlemiştir. 10 Nisan gecesini Miran aşiretinden Mustafa Paşa'nın oğlu Naif Bey ile geçiren Noel, 12 Nisan'da Miranlardan ayrılıp Nusaybin sınırlarına girmiştir.

Binbaşı Noel Nusaybin'den Diyarbakır'a geçmiş ve burada Kürt Kulübü üyeleriyle görüşmüştür. Sonraki gezisinde kendisine eşlik edecek Cemil paşazade Ekrem Bey ile de burada tanışmış ve kendisiyle temaslarda bulunmuştur.

Osmanlı Devleti, Noel'in gelişinden önce Kürt Kulübü'nü, Kürdistan'ın bağımsızlığını amaçlayan beş-on genç olarak görmüş, bu tecrübesiz gençlerin Diyarbakır merkezinde ve çevresinde etkili olmadıklarını ve sıkıntıya sebep olamayacaklarını düşünmüştür.⁶² Adliye nazırının, dâhiliye nazırına yazdığı yazıda Diyarbakır'da Kürtlük hareketinin cereyan ettiği bildirilmiş, yerli polislerin halka yumuşak davrandıkları ve bu konuda bir düzenlenmeye gidilmesi gerektiği vurgulanmıştır.⁶³ Diyarbakır valiliğinin 27 Mayıs 1919 tarihli raporunda ise Binbaşı Noel'in Mardin livası dâhilinde Kürdistan propagandası yaptığı ve yanında Bedirhanlılardan birisinin⁶⁴ olduğunu bildirmiştir.⁶⁵ 2 Haziranda ise Noel'in Diyarbakır'a vardığı bildirilmiştir.⁶⁶

Bölgeye Noel'in gelmesiyle Kürt Kulübünü faaliyetleri artmıştır. Ekrem Bey Kürt kulübünde 150-200 kişinin katıldığı bir toplantıya Binbaşı Noel'i de götürmüştür. 4 Haziran 1919'da Diyarbakır vali vekilinin bakanlığa gönderdiği telgrafta, toplantıya katılanların Ekrem Bey'e karşı geldikleri ve kendisinin İngiliz binbaşı ile temasa geçmeye hakkının olmadığı söylendiği ifade edilmiştir. Yine bu telgrafta, toplantıda bulunanların Binbaşı Noel'e de tepki gösterdikleri, İngilizlerle birlik olmayacaklarını,

⁶¹ Bu bilgilerin daha geniş ayrıntısı için Binbaşı Noel'in ilk gezisi ile ilgili ayrıntılar aksi belirtilmedikçe bkz. Mesut Yeğen'in "**İngiliz Belgelerinde Kürdistan**" adlı kitabının Binbaşı Noel'in özel görev günlüğü adlı bölümünden naklen aldığı ayrıntılar.

⁶² Hakan, **Age.**, s. 120.

⁶³ Hakan, **Age.**, s. 141.

⁶⁴ Bkz. Sinan Hakan dipnotunda bu kişinin Bedirhan Faik Bey olduğunu söylemektedir.

⁶⁵ Hakan, **Age.**, s. 142.

⁶⁶ Hakan, **Age.**, s. 143.

Osmanlı'ya bağlı kalacaklarını, İngilizlerin bölgeyi işgal etmeleri durumunda ise ortalığı kan gölüne çevirmekle tehdit ettiklerini bildirmiştir.⁶⁷

Ancak 17 Haziran'da Diyarbakır'daki Binbaşı Noel İngiliz Hükümetine Jön Kürt Partisi'nin Diyarbakır'da oldukça aktif olduğuna ve Kürt bağımsızlığını ilan etmeyi planladıklarına dair bir telgraf göndermiştir.⁶⁸ Noel'in Diyarbakır'daki temaslarını bu şekilde çarpıtması, İngiliz dış politikasını kendi isteği olan bağımsız Kürdistan fikrine ikna etme gayretlerinin bir örneği olarak görülebilir.

Diyarbakır vali vekili bu toplantıdan sonra Kürt kulübünün çalışmalarını durdurmuştur. Hakkında tutuklama kararı çıkarılan Ekrem Bey Halep'e kaçmıştır. Binbaşı Noel de Haziran 1919'da Diyarbakır'dan ayrılarak Siverek üzerinden Urfa'ya oradan da Halep'e geçmiştir. Yol üzerinde Viranşehir'e gidip Milli Aşireti reisi Mahmut Bey ile görüşen Binbaşı Noel'in ilk Doğu bölgesi gezisi böylece son bulmuştur.

Halep'e geçen Noel, 26 Haziranda Albay Wilson'la görüşmüş ve Albayın İngiliz Hükümeti'ne Van, Bitlis, Diyarbakır vilayetlerini kapsayan İngiliz himayesinde bir bağımsız Kürdistan bölgesinin oluşturulmasını önerdiğini öğrenmiştir.⁶⁹ Albay ile yaptığı istişarede Noel'in İstanbul'a gitmesi ve burada Bedirhan ailesi ve etkili olabilecek başka Kürt aileler ile görüştürüp bu ailelerden bir ya da daha fazla kişiyle beraber Kürdistan'a dönmesi kararlaştırılmıştır. Kürdistan'da alacakları özel görevi Noel, “ *Türklerin Pan-islamist propagandalarına ve Kürtleri İngiliz silahlarıyla desteklenmiş Ermeni hâkimiyeti kurulacağına dair asılsız söylentilerle bize düşman etme çabalarına karşı faaliyette bulunmak*”⁷⁰ olarak tanımlamıştır. Ancak gezinin asıl amacı Kürt Aşiretlerini ayaklandırarak Mustafa Kemal'in başlattığı hareketi bastırmaktır. Nitekim İstanbul'daki İngiliz yüksek komiseri Caltroph, İngiltere dışişleri bakanı Curzon'a hitaben: “*Binbaşı Noel Kürt şefleriyle anlaşmaya varırsa bundan büyük yararlar sağlanabilir. Seyit Abdulkadir ile (Emin Ali) Bedirhan şüphe uyandırmamak için Kürt bölgelerine Noel'den ayrı olarak gidecekler. Kürtler henüz Mustafa Kemal'e karşı ayaklanmadılar, ama Noel bunu sağlayacağından emin...*”⁷¹ haber göndermiştir.

⁶⁷ Hakan, *Age.*, s. 154.

⁶⁸ Yeğen, *Age.*, s. 99.

⁶⁹ Binbaşı Noel'in ikinci seyahati ile ilgili bilgiler aksi belirtilmedikçe “Kurdistan 1919 Binbaşı Noel'in Günlükleri” adıyla yayınlanan kitaptan alınmıştır.

⁷⁰ Noel, *Age.*, s. 7.

⁷¹ Erol Ulubelen, *İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye*, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1982, s.193.

Binbaşı Noel, 3 Temmuzda İstanbul'a vardığında aralarında Şeyh Abdulkadir ve Bedirhan ailesinin üyelerinin de aralarında bulunduğu Kürt liderleriyle görüşmüştür. Bu liderler, Noel'e Emin Ali, Bedirhan'ın iki oğlu, Seyid Abdulkadir'in damadı Seyid Muin ve Dersimli bir şahsiyet olan İbrahim'in eşlik etmesini önermişlerdir. Noel bu şahısların hepsinin ikinci dereceden öneme sahip olduklarını belirtmiş ve asıl önemli ve Kürt aşiretler üzerinde daha etkili olabilecek şahsiyetlerden olan kişilerin çeşitli sebeplerle kendisine eşlik etmek istemediklerini yazmıştır. Noel, Abdulkadir'i fanatik ve sığ bir kişilik olarak tanımlarken Emin Ali'yi ise iyi niyetli ve Kürtler arasında saygınlığı bulunan kişi olarak izah etmiştir. Bu heyete Bedirhanları dahil etmesindeki sebep, Bedirhan ailesinin Kürdistan'daki tartışılmaz saygı gören itibarıdır. Heyete katılanlar; İngiltere büyükelçiliğinden kendileri ve ailelerini, Türk hükümetinden koruma talebinde bulunmuşlardır. Türk hükümeti, bu heyette bulunan aşiretler, Türk hükümetine karşı harekete geçirmedikleri sürece heyet üyelerinin İstanbul'daki ailelerinin güvenliğini sağlayacağı yönünde teminat vermiştir.

23 Temmuzda Bağdat'a, oradan da 19 Ağustosta Celâlet ve Kamran Ali Bedirhan kardeşlerin geleceği Halep'e giden Noel, heyete katılmaktan vazgeçen iki üyenin yerine Diyarbakırlı Cemil Paşa'nın oğlu Ekrem Bey ile anlaşmıştır. Noel, Ekrem beyi Belçika'da eğitim görmüş, iyi niyetli, halkla iletişim kurabilen biri olarak tanımlamıştır. Ekrem Bey Haziran ayında Diyarbakır'da görüştüğü Noel'e, Kürtlerin Britanya mandasına girmeleri gerektiğini söylemiştir. Halep'te bir Ermeni Ekrem Beyi tanıdığını ve onun Ermeni katliamcısı olduğunu söyleyince neredeyse hapse atılması söz konusu olmuş ancak Noel'in devreye girmesiyle bu engellenmiştir. 21 Ağustosta trenle Halep'ten Akçekoyunlu'ya geçen, oradan da at ve katırlarla Antep'e geçen Noel'in ikinci Doğu Anadolu gezisi böylece yeniden başlamıştır. Noel'in ikinci gezisi; Cemil Paşazade⁷² Ekrem'in de dâhil olduğu 14'ü Kürt, 3'ü İngiliz olmak üzere toplam 17 kişiden oluşan bu heyetin 7'si atlı, diğer 10 kişinin yaya olduklarını öğreniyoruz.⁷³ Gezileri başarısızlıkla sonuçlanan Noel, İngiltere'ye dönmüş ve bu yöndeki ikna faaliyetlerine orada da devam etmiştir. Kürt meselesi hakkında sunacağı yeni teklifinde Doğu ve Güneydoğu bölgesi Türk hükümetinin egemenliğine bırakılacaksa, Kürtlere

⁷² Bu aşiret mensupları Harbiyeli askerlerden olmayıp, bölgenin idari kontrolü için sivil bazı aşiret liderlerine "Paşa" unvanı verilmiş "Alaylı" denilen kişilerdir. Özellikle Hamidiye Alayları'nda görev verilenler için bu sıfat kullanılmıştır.

⁷³ Ekrem Cemil Paşa, **Muhtasar Hayatım**, Avesta Yayınları İstanbul 2016, s. 45.

geniş “Öz Yönetim” hakkı tanınmalıdır.⁷⁴ Fakat her şeye rağmen İngiltere uzun süre tartıştığı Kürt meselesinde Noel’in tekliflerine göre bölgede bir siyaseti takip etmemiştir.

Sonuç olarak Başta İngiltere, Fransa, İtalya, Amerika Birleşik Devletleri, Yunanistan, Rusya gibi Batılı devletler; Osmanlı Devletini zayıflatmak, iç isyan ve kargaşalarla halkı birbirine vurdurmak suretiyle Osmanlı Devletini bölmek, parçalamak ve hatta ortadan kaldırmak için bir yandan azınlık Gayri Müslim Rum, Ermeni, Süryani cemaatleri devlete karşı isyana teşvik etmiş, her türlü yardımı sağlamışlar, bunlarla birlikte aynı dine, kültürel değerlere, kutsal kitaba, aynı kibleye yönelen Müslüman toplulukları İsyana teşvik etmeye, ayrı bir yönetim kurmalarını sağlamaya çalışmışlardır. Bu gaye ile Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesine, o dönemde Osmanlı idaresinde olan Suriye, Irak ve Hicaz’ın diğer bölgelerine farklı meslek adları ve kimlikleri altındaki istihbarat ajanlarını, misyonerlerini, muhtelif uzmanlarını göndermişlerdir. Bir Fransız Cizvit Papazı olan Millies “*Fransa, haçlı savaşlarının ruhuna vebunun, ruhunda yarattığı sevgiyi uzun zaman muhafaza etti. Çoğu zaman Fransız idarecileri Doğu’ya (Ortadoğu) yeni bir haçlı hamlesi yapmayı düşünmüşlerdir...*”⁷⁵ Bunlara ilâve olarak, aslen Türk ve Anadolu’nun iç ve batı bölgelerinde asırlardır yaşamış fakat değişik sebeplerle Arapların yoğun olarak yaşadıkları Suriye ve Mısır gibi topraklarda kendilerini Arap ırkından sanmış, Arap Milliyetçiliği! Yapmakta önder olmuşlardır. Örneğin; Suriye’de defalarca reisicumhurluk makamında bulunan Şükrü el-Aselî, Şam mebusu ve Kâhtaniyye Aşireti’nin reisi Hakkı el-Azm aslen Türk olan bir sülâledir. Bunların bir kolu halen Manisa’da yaşayan, kendilerini tanımlarlarken Arapça “ibn El-ASEL” yani “Balcıoğulları” künyesini kullanmışlardır. Yine sultan 4. Murad’la birlikte Bağdat seferine giderken Suriye’ye yerleşmiş, Arapça kendilerine “El-AZM” yani “Kemikoğulları” anlamında bir kimlik edinmiş, aslen Konya ili Çumra ilçesine bağlı Dinek nahiyesi sakinleri idiler. Bu aileler gibi aslen Türk ve Osmanlı subayları olan Selim Hafız El-Cezairî, Aziz Ali el-Mısırî -ki kölemen Türklerindendirler- İngiliz siyasetine alet olup Osmanlıya karşı bağımsızlık harekâtına girişmişlerdir. ⁷⁶

⁷⁴ Öke, **Age.**, s. 109.

⁷⁵ Necdet Sevinç, **Ajan Okulları**, 2. Baskı, Oymak Yayınları, İstanbul, Tarihsiz. S. 60.

⁷⁶ Daha ayrıntılı bilgi için Bkz. Cemal Kutay, **Tarihte Türkler Araplar (Hilâfet Meselesi)**, Aksoy Yayıncılık, İstanbul, 1998, s. 160-166.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DOĞU ANADOLU'DAKİ AŞİRETLER VE BİNBAŞI E. W. C. NOEL'İN AŞİRETLER ÜZERİNDEKİ FAALİYETLERİ

1.1. Aşiret ve Özellikleri

Aşiret; kendine has bir yaşam tarzı bulunan, genellikle ortak ataya dayanan ya da aşiret mensupları tarafından ortak ataya dayanıldığı iddia edilen, belli bir toprak parçasına hükmeden, mensuplarını savunma güdüsüyle oluşturulmuş, göçebe yarı göçebe ya da yerleşik kabilelerden oluşmuş sosyo-ekonomik ve politik bir organizasyondur.⁷⁷ Aşiretler birkaç kabileden oluşmuş küçük bir aşiret olabileceği gibi aşiretlerin bir araya gelmesiyle oluşturulmuş hacimce daha büyük konfederasyonlar olarak da görülebilirler. Bu büyük aşiretler Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde 19. yy. sonlarına kadar kendilerini beylik ya da emirlikler olarak göstermiştir.

Aşiretlerin alt birimi kabileler, kabilelerin alt birimi ise hanelerdir.⁷⁸ Kabileler içerisindeki kan bağı daha belirgindir. Haneler ise genellikle çekirdek ailelerden oluşurken bazen evli çocukların aile ile yaşamaya devam etmeleri sonucu büyük ailelerden de oluşabilirler. Birkaç ailenin bir araya gelmesi ile *Barebab* meydana gelir. *Barebab*, kabile ile aile arasındaki birimdir.

Aşiretlerin genel olarak ailelerin genişlemesi ile oluştuğu düşünülür. Ancak Kürt aşiretleri, özellikle oluşum süreçlerinde, kan bağından daha çok toprak bağı ile oluşur. Birbirine yakın topraklarda yaşayan kabilelerin bir araya gelip aşiret oluşturması yaygındır. Bazen tarikat ve tekkelerin etrafında dahi aşiretler oluşabilmiştir.⁷⁹ Büyük aşiretler genelde içlerinde aşiretin ana damarıyla kan bağı olmayan birçok aileyi de içermekteydi. Aşiretin sosyo-ekonomik durumu ya da politik gücüne bağlı olarak aşirete dışarıdan katılım olabileceği gibi aşiretten ayrılıklar da görülebilir. Aşirete sonradan dâhil olan aileler bir ya da iki nesil sonra kendilerini aşiretin geri kalanıyla aynı

---

⁷⁷ Faik Bulut, **Dersim Raporları**, 1992, Evrensel Basım Yayınları, İstanbul, 2007, s. 120 vd.

⁷⁸ Araştırmacılar aşiretin alt sınıflarının isimleri hakkında farklı kanılara sahip olsa da genel yapı bu şekildedir. Örneğin İsmail Beşikçi, Aşiret-Kabile-Zoma-Hane sıralaması yaparken, Ziya Gökalp ise İl-Boy-Tire-Soy-Ocak sıralaması yapmaktadır. Ancak Ziya Gökalp'in Boy dediği yapı ile İsmail Beşikçi'nin Kabile dediği yapı aşağı yukarı aynıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ziya Gökalp'in **Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler** ve İsmail Beşikçi'nin **Doğuda Değişim ve Yapısal Sorunlar** isimli kitaplarına müracaat edilebilir.

⁷⁹ Nejat Abdulla, **İmparatorluk Sınır ve Aşiret: Kürdistan ve 1843-1932 Türk-Fars Sınır Çatışması**. Avesta Yayınları, İstanbul 2010, s.76.

soydanmış gibi görmeye başlayabilirler. 1836 yılında Caf aşiretini yakından inceleme fırsatı bulan, Britanya East Company temsilcisi Cladius Julius Rich, Caf aşiretini oluşturan birkaç bin çadırın sadece 600'ünün aşiretin asıl üyelerine ait olduğunu, geri kalan çadırların çevredeki diğer aşiretlerden kopmuş ya da başka bölgeden gelmiş göçerlerden oluştuğunu kaydetmektedir.⁸⁰ Aşiretin gücünü kaybettiği durumlarda ise aşiretten kopmalar meydana gelir ve aşiret küçülmeye başlar. Ayrılıkların çok artması ise aşireti yok dahi edebilir. Dağılan aşiretlerin parçalarından genellikle yeni aşiretler doğar. Bu sebeplerden dolayı aşiretlerin tarihsel takibini yapmak güçtür. Kimi aşiretler uzun yaşasa dahi tarih içinde birçok değişikliğe uğrar ve farklı kimliklere bürünebilirler. Dolayısıyla herhangi bir bölgedeki aşiretlerin tarihini incelemek veya belli bir tarihteki aşiretlerin durumunu belirlemek oldukça zordur. Bu durum Kürt aşiretleri için de geçerlidir.

Kürtlerde sosyal sınıflar da bulunmaktadır. Birinci sınıf aşiret mensubu ailelerden oluşur ve kendilerini eşir olarak tanımlarlar. İkinci sınıf ise köylerde tarlalarda çalışan aşiretsiz yarı-kölelerdir ki bunlar yerleşiktir. Aşiretsizlerin akrabalık temeline dayanan bir örgütlenmeleri olmadığından politik alanda da hiçbir ağırlıkları olmayan küçük sülalelerden oluşmuşlardı. Bu köylüler aşiretliler tarafından ekonomik olarak sömürülüyordu, üzerinde yaşadıkları toprak kendilerine ait değildi ve ürettiklerinin önemli bir kısmını aşiret reisine veriyorlardı.⁸¹

Basil Nikit'in "*Kürtler*" adlı çalışmasında Kürdistan'da gezen ve izlenimlerini yazan birkaç yazardan derleme yapmaktadır. Bu yazarların ortaklaştığı nokta bu ikili sınıf ayrımının olduğu ve köylerde çalışan topraksızların genelde Guran olarak adlandırıldığı ve yüz hatları olarak Guranların savaşçı kasttan farklı olduğudur.⁸² Ancak Guran (ya da Goran) aynı zamanda farklı bir aşiretin adıdır ve bu aşiret Kürtçenin bir lehçesi olduğu iddia edilen Goranice'yi konuşur. Kürt aşiretlerindeki sınıfsal tanımlama olan Guran ile aşiret olan Guran arasında bir bağ olup olmadığı net değildir. Kimi araştırmacılar arada bir bağ olduğunu iddia ederken diğer bir kısmı ise kısaca Guran kelimesinin iki farklı anlamı olduğunu söylemişlerdir.⁸³ Ayrıca Martin Van Bruinessen bir makalesinde yukarıda adı geçen yarı-kölelerin aşirete mensup olmadıklarını ve

⁸⁰ Bruinessen, *Age.*, s. 95.

⁸¹ Bruinessen, *Age.*, s. 170.

⁸² Bazil Nikitine, *Kürtler: Sosyolojik-Tarihi İnceleme*, Örgün Yayınevi, İstanbul 2008, s. 244.

⁸³ Nikitin, *Age.*, s. 244.

“Kurmanc” olarak adlandırıldıklarını belirtir.⁸⁴ Kurmanc aynı zamanda Kuzey Irak bölgesindeki bazı aşiretleri tanımlamak için kullanılmaktadır. Doğu Anadolu’da ise Kürtçenin bir lehçesini konuşanları tanımlamak için kullanılıyor olsa da bazı yerlerde dar anlamda aşiretsiz ya da topraksız köylüleri tanımlamak için de kullanılmaktadır.⁸⁵ Bruinessen, kavramlar arasındaki bu belirsizliğin sebebini Kürt aşiretlerindeki sınıf ayrımının çok katı olmamasına ve zaman içerisinde yaşanmış olan geçişkenliklere bağlamaktadır. Ancak Minorsky ‘ye göre ise aşiret savaşçıları tarafından egemenlik altına alınmış olan yerleşik Kürtler, bölgede daha önce yaşamış olan eski kavimlerin temsilcileridirler. Dolayısıyla Guranlar Kürt değildir.⁸⁶ Kimi yerlerde de bu aşiretsizlere miskin denmektedir.⁸⁷

Aşiret içerisinde de sınıf farklılıkları görülmektedir. Kendilerine Torn denen soylular, Xulamsahulam denen askeri kast, aşiret reisinin özel muhafızları olan Piştımlar ve köylüler sınıfı bulunmaktadır.⁸⁸ Ancak bu sınıflar 20.yy’a girilirken eskisi kadar sert çizgilerle birbirinden ayrılmış değildi. 20.yüzyılın başlarında bölgeyi gezen Mark Sykes “*Asya Türkiye’sinin hiçbir yerinde ikinci sınıf insan yoktur. Kargaşanın doruk noktasına ulaştığı zamanlarda bile bir Kürt veya Türk ağanın Ermeni ayakkabı tamircisini sofrasına davet etmesi ve ona evinde sığınma sağlaması olağanüstü bir şey olarak görülmez.*”⁸⁹ demiştir. Sykes, eşitlik konusunda doğunun gerisinde kalmalarından hayıflanmaktadır. Türkler, Kürtler veya Araplar ile ilgili olumsuz gördüğü bir durumu anlatırken ırkçılık seviyesinde aşağılamalar kullanan Sykes’in bölgede yaşayan insanları övdüğü nadir durumlarda bu övgülerin gerçeği yansıttığı düşünülebilir.

Aşiret reisine genelde ağa ya da beg (Türkçe beyin değişime uğramış hali) denir. Ancak Ağa’nın kullanım alanı aşiret reisliği ile sınırlı değildir. Aşiret bünyesindeki kabilelerin reislerine de ağa dendiği gibi aşirete bağlı köyleri yönetenlere de ağa denmektedir. Ağa/beg aşiret üzerinde mutlak idari ve adli yetkiye sahiptir. Ağa/begin otoritesinin sınırı yoktur, kızdığı kişiyi cezalandırabilir, hatta öldürebilir. Köyün ya da aşiretin ileri gelenleri ağa/begin kararını etkileyebilirdi ancak nihai karar ağa/begindir.⁹⁰

⁸⁴ Bruinessen, **Age.**, s. 135.

⁸⁵ Bruinessen, **Age.**, s. 192.

⁸⁶ Vladimir Minorsky, **Kürtler**, Koral Yayınları, İstanbul 1992, s. 71.

⁸⁷ Abdulla, **Age.**, s. 79.

⁸⁸ Vladimir Minorsky, **Kürtler ve Kürdistan**, Doz Yayınları, İstanbul 2004, s. 137.

⁸⁹ Mark Sykes, **Dâru’l-İslâm**, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara 2000, s. 169.

⁹⁰ Abdulla, **Age.**, s. 96.

Ağa/begin çadırı diğer çadırlardan daha büyük ve ortadadır. ⁹¹ Millingen'e göre bu çadırda aynı zamanda avam kamarasında olana benzer tartışmalar yürütülmekte ve kararlar alınmaktadır. Aşiret reisinin yanında aksakallılar olarak adlandırılan bir nevi danışma meclisi de bulunmaktadır. Aşiret reisinin etrafında bulunan bu grup reise siyasi, ekonomik ve diğer aşiretler ile olan ilişkilerinde danışmanlık yapar.⁹² Aşireti veya köyü dışarıya karşı ağa/beg temsil ettiğinden dolayı aşirete gelen misafirleri de ağa/beg ağırlamak zorundadır. ⁹³ Ağa/begin cimri olmaya lüksü yoktur. Her köylü elde ettiği tarım hâsılâtından ve sahip olduğu hayvanlardan ağa/bege pay/vergi vermek durumundadır. Bu vergilerin bir kısmı merkezi hükümetlere gönderilmektedir. Ağa/beg vergi toplamada merkezi hükümetlere bir nevi aracılık yapmaktadır.

Aşiret reisi farklı yollarla aşiretin başına geçebilir. Beylik babadan oğula geçebilir ya da bey öldüğünde beyin ailesinden en yaşlı kişi veya aşireti daha iyi yöneteceği düşünülen akil bir kişi yerine geçer, aşiretin ileri gelenleri aralarından birini bey seçebilir, aşiret içerisinde güçlenen biri beyliği zor kullanarak ele geçirebilir ya da bazen aşirete merkezi hükümet bey ataması yapabilir. En yaygın olanı beyliğin babadan oğula ya da aile içinde başka birisine geçmesidir. Aşiret reisi, bağlı olduğu hükümete vergi ödemek ve istendiğinde asker yollamak zorundaydı. Dolayısıyla aşiret içerisinde vergi toplar ve aşiret mensuplarını askere alırdı.

Kürt aşiretleri merkezi hükümetlerin gönderdiği kadırlardansa kendi aşiret yargıçlarını tercih etmişlerdir.⁹⁴ Aşiret yargıcı da genelde aşiret reisidir. Aşiret reisi baktığı davalardan da ücret alır. Sykes, Mahmur'da karşılaştığı bir aşireti anlatırken ağanın hukuki yetkilerinin hükümet memurlarına gitmeden önce evlenme ve boşanmadan ceza davalarına kadar geniş bir alanı kapsadığını söyler.⁹⁵ Adli davalar hükümetin dikkatini çekecek kadar büyük olmadıkları müddetçe aşiret içinde çözülebildiği sonucu çıkarılabilir. Bu durum aşiretlerin yaşam tarzları ile de alakalıdır. Zira göçebe ya da yarı göçebe bir aşiretin adli vakalarının şehir ve kasabalarda bulunan kadılar tarafından takip edilmesi oldukça zordur. Bir takım yetkiler aşiret reisine bırakılarak bu sorun çözülmüş olmalıdır.

Aşiretler arasında savaş veya çatışma Kürt kültürünün bir parçası sayılabilecek kadar yaygındır. Aşiret mensubu her yetişkin birey asker sayılıyor ve bu çatışmalara

⁹¹ Major Frederic Millingen, **Kürtler Arasında Doğal Yaşam**, Doz Yayınları, İstanbul 1998, s. 171.

⁹² Ahmet Özer, **Doğu Anadolu'da Aşiret Düzeni**, Boyut Yayınları, Ankara 1990, s. 76.

⁹³ Bruinessen, **Age.**, s. 133.

⁹⁴ Nikitin, **Age.**, s. 263.

⁹⁵ Mark, **Age.**, s. 157.

katılması bekleniyordu. Yaşanılan zorlu coğrafyada hayatta kalabilmek için aşiretler devamlı çatışmak zorunda kalmışlardır. Çatışmaların neden olduğu düşmanlıklar ise kronikleşmiş ve nesiller boyu sürmüştür.

Tarihi kaynaklarda, coğrafi alan olarak “Kürdistan” tabirine 12. yüzyıldan itibaren rastlanmaktadır. Büyük Selçuklu Sultanı *Sancar* döneminde, bugünkü İran toprakları içerisinde kalan ve merkezi Hemedan olan Bahar Kalesi olan dağlık bir bölge *Kürdistan* olarak anılmıştır. Son tarih araştırmalarında bu konu üzerine yoğunlaşan tarihçi “...Bu bölgenin önemli merkezleri Zagros dağlarının doğusundaki Hemedan, Dinaver, Kirmanşah, Hulvan ve Dokıka (Tavuk)’ya kadar olan şehirler idi. Bu bölge 12. yüzyıldan önce *dağlık* manasında *hilad-ı Cebel* ve *el-Cibal* olarak da ifade edilmiştir. Ebu’l-Fida ve İbnü Esir bahse konu bölgeyi *el-Cibal* olarak ifade ederler¹⁴. 14. yüzyılın ortalarından itibaren el-Cibal bölgesinin *Kürdistan* olarak ifade edildiği...”⁹⁶ hususunu o dönemin ana kaynaklarına dayandırarak net bir şekilde ortaya koymuştur.

Kürtlerin yoğun olarak yaşadıkları bölgeler, yüzyıllar boyunca iki veya daha çok büyük devletin sınırlarının içinden geçtiği bir bölge olmuştur. Bölgedeki aşiretler de o devletlerden birine bağlılık göstermiş, devletler aşiretler aracılığıyla sınırlarını kontrol ederken aşiretler de devletlerden aldıkları yardımla hem aşiretlerini bir arada tutmayı başarmış hem de rakip aşiretlere üstünlük sağlamaya çalışmışlardır. Merkezi otoritelerin zayıfladığı dönemlerde bazı aşiretler merkez ile bağlarını koparmış, iş bağımsızlık ilanlarına kadar varmıştır. Böylesi dönemlerde mevzu bahis devletler diğer aşiretler ile bağlantıya geçerek kendi taraflarına çekmiş böylece asi aşiretler ile daha kolay mücadele etmişlerdir. Aşiretler de rakip aşiretler karşısında merkezi hükümetlerden destek almaktan imtina etmemiştir. 1860 yılında Mukri, Şikaki ve Takuri aşiretleri Milan aşiretine karşı birleşip saldırıya geçmeden önce Van valisi İsmail Paşa’dan da destek isteyecek ve bu desteği alacaklardı.⁹⁷

Aşiretler; Osmanlı devletinin hemen her döneminde merkezi yönetime sorun çıkarmış, kendi çıkarı uğruna başka devlet ya da yabancı ajan, uzman, misyoner kişilerle ilişki kurmaktan çekinmemişlerdir. Osmanlı Devleti’nde 20. Yüzyılda ilk çıkan Özel Mahalli Gazete olma özelliğini taşıyan ve Diyarbakır Vilâyeti’nde çıkarılan

⁹⁶ Daha geniş bilgi için ilgili makale bkz. Orhan Kılıç, “*Kürdistan Tabirinin Osmanlı Uygulamasındaki Muhtevası Üzerine Bazı Tespitler (16-18. Yüzyıllar)*”, **Tarihte Türkler ve Kürtler Uluslararası Sempozyumu** 09-10 Ocak 2014, Ankara, s. 167-208.

⁹⁷ Millingen, *Age.*, s. 210.

“Peymân” adlı gazetede “*Aşâir Nizamnâme-i Mahsûsla Takyîdi*” adlı makalede⁹⁸, aşiretler hakkında aynen şu bilgiler “*Osmanlı vilâyetlerinden birçoğunu müşkilât-ı idâreye ma’ruz bulunduran başlıca sebeplerden biri de ‘aşiretlerdir. ‘Aşiretler şekâvet-i isyâna dâima amâde-i müsellaah cem’iyyetlerdir. Cem’iyyetlerin mazeretleri yalnız virgi ve asker virmekden imtinâ yahud aralarında hiçbir vâkit eksik olmayan müsâdeme ve iğtinâmlar değildir. Ahâli-i mutîanın emniyet-i can ve malını memleketin asâyiş-u refâhını ihlâl iden de bunlardır...*”⁹⁹ yer alınmıştır. Yukarıda ifade edildiği gibi aşiretler ve tarikatlar üzerinde yabancı devletlerin görevlendirdikleri şeflerinin faaliyetleri hiçbir zaman son bulmamıştır.

Doğu-Güneydoğu bölgelerine gelen yabancı gezgin ya da temsilcilerinin tamamı aşiret realitesinin farkındaydı ve hemen hemen tamamı aşiretler hakkında çalışmalar yapmış, listeler hazırlamıştır. İngilizler, Irak’ı işgal edip Kürtlerle doğrudan temas edince bu bilgilerden faydalanmış ve politikalarını aşiretler üzerinden şekillendirmişlerdir. 20 yy. başından itibaren Kürtlerin yaşadıkları bölgelere gönderilen hemen hemen tüm İngiliz görevlileri görev yaptıkları bölgedeki aşiretlerin bir listesini hazırlamış ve bu aşiretlerin demografik yapıları ile ilgili notlar tutmuşlardır. Sykes, Saone, ve Noelin de kendi listeleri vardı. Süleymaniye’de bir Kürt yönetimi kurduklarında da aşiretlerle anlaşarak kurmuş sonra bu yönetimi yıktıktan sonra çıkan isyanı bastırmak için de Şeyh Mahmut’a muhalif aşiretlerin desteğini almışlardır.

1.2. Aşiret Listeleri

Tarihsel olarak “Kürdistan” olarak anılan coğrafya; Hemedan’ın kuzeydoğusunda başkenti Bahar olan Kürdistan eyaletinin büyük Selçuklu Sultanı Sultan Sencer tarafından kurulduğu döneme dayanır. Bu eyalet Hemedan, Dinever, Kirmanşah, ve Senna bölgelerini içine alarak Zagros’un doğusu, Şehrizer’ın batısı ve Zap bölgesine kadar uzanıyordu.¹⁰⁰ Evliya Çelebi ise Kürdistan’ın Erzurum, Van, Diyarbakır, Cezire, Amadiye, Musulu, Şehrizer ve Ardalan olmak üzere 9 vilayetten oluştuğundan bahsetmektedir.¹⁰¹ Ancak 16. Yy ile birlikte başlayan Osmanlı-İran

⁹⁸ Hüseyin Vedâd, “*Aşâir Nizamnâme-i Mahsûsla Takyîdi*”, Peymân Gazetesi’nden, 1325/1909, Bkz. İpek, Adı geçen Yüksek Lisans Tezi. s. 58-60.

⁹⁹ Zülfükar İpek, **Peymân Gazetesi’nin 1325 (1909) Transkript, Tahlil Ve Değerlendirilmesi**, Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır,2018,s.58-60.

¹⁰⁰ Minorsky, **Kürtler ve Kürdistan**, s. 11.

¹⁰¹ Komisyon, **Doğu ve Güneydoğu Anadolu zerine Araştırmalar**, Boğaziçi Yayınları,İstanbul, 1992,, s. 73 vd., s. 87 vd. .; Mİnorsky, **Kürtler ve Kürdistan**, s. 12.

savaşları sonucu iki taraf da Kürdistan'ın tamamı üzerinde egemenlik kurmayı başaramaz, Kürdistan'ın büyük kısmı Osmanlı egemenliğine girerken bir kısmı da İran egemenliğinde kalır. Tarihi sınırlarına bakıldığında küçük de kalsa bugün resmi olarak Kürdistan adında bir eyaleti bulunan tek ülke İran'dır.

Selçuklu döneminden önce Kürdistan adı kullanılmadığından dolayı Kürtlerle ilgili bilgiler Arap eserlerinde Zewran, Xilat, Ermenistan, Azerbaycan, Fars gibi başlıklar altında bulunmaktadır. Tarihçi Mesudi (öl. 346/957 M.),¹⁰² o dönemde yaşayan Kürt aşiretleri şu şekilde sıralar: Dinever ve Hemedan'da Şuhcan, Kangaver'de Macurdan, Azerbaycan'da Hezbani ve Sarat, Cibal'de Şadiyan, Lazba, Madanyan, Mazdanakan, Barisan, Hali, Cevani, Mustakan; Suriye'de Dababila; Musul ve Cudi'de Hıristiyan Kürtlerden Yakubiler ve Gurkan; Bazincan, Nesevire, Buzihkan ve Kikan.¹⁰³ Sonraki dönemlerde de İbn Havkal, İstihari gibi birçok yazar eserlerinde çeşitli Kürt aşiretlerini saymışlardır.

Memluklar döneminde mısırdaki yaşayan Şehabettin Ömer; Cezire, Musul ve Kavar arsındaki kısım ile Hemedan arasında yaşayan 20 aşiretin ismini vermektedir. Bunlar; 1.) Gurani, 2.) Gilali, 3.) Zangali, 4.) Kusa ve Mabir, 5.) Sabuli, Kartavi, 6.) Hasmani, 7.) Karhin ve Dukuk civarında bir kabile, 8.) Erbil arazisi içinde yaşayan bir kabile, 9.) Mazancan, 10.) Sohri, 11.) Zarzari, 12.) Culamerg, 13.) Markavan, 14.) Gavar Bucağı Kürtleri, 15.) Zibari Bucağı Kürtleri, 16.) Hakarililer, 17.) Besitki, 18.) Bohti, 19.) Dasini, 20.) Dumbuli.¹⁰⁴

Yine Şerefname'ye göre kürtler dört kısımdan oluşmaktadır: Kurmanc, Lur, Kalhur ve Guran.Şeref han eserini dört bölümden oluşturmuş, ilk bölümde saltanat süren 5 sülale anlatılmış, ikinci ve üçüncü kısımda farklı bölgelerde hüküm sürmüş 29 beyliğin tarihi anlatılmış son bölüm ise Bitlis emirlerine ayrılmıştır.¹⁰⁵ Şeref Han'a göre bu emirliklerde yaşayan aşiretler ve yaşadıkları emirlikler şunlardır:

1. Bohti, Garisi Aşiretleri: Cezire Emirleri
2. Namiran Aşireti: Hizan Hâkimleri
3. Şiravi Aşireti: Şirvan Beyleri
4. Rojki Aşireti: Bitlis Hâkimleri
5. Azzin, Babusi, Susani Aşiretleri: Sason Hâkimleri

¹⁰² Mesudi, **Murucu'z-Zehab ve't-Tenbih** adlı eserinde Kürtlerle ilgili bilgiler vermiştir.

¹⁰³ Mİnorsky, Kürtler ve Kürdistan, s. 51.

¹⁰⁴ Mİnorsky, Kürtler ve Kürdistan, s. 76.

¹⁰⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Şeref Han, **Şerefnâme** adlı kitabı.

6. Sıwedi Aşireti: Sevedi Beyleri
7. Pazuki Aşireti: Pazuki Beyleri
8. Buldukani, Palu Aşiretleri (Arap Soyundan geldiklerini söylerler): Mirdasi Hâkimleri
9. Melkişi Aşireti (Arap soyundan geldiklerini söylerler): Çemişgezek Beyleri
10. Hasankeyf Hâkimleri
11. Banuk, Basiyan Aşiretleri: Süleymani Beyleri
12. Tercil, Atak, Derzini, Gırdıkan Aşiretleri: Zırkan Beyleri
13. Mend Aşireti: Kilis Hâkimleri
14. Botan, Pinyaniş Aşiretleri: Hakkâri Hâkimleri
15. Mervani ya da Botanlı aşiretler: Mahmudi Beyleri
16. Bohtan Aşireti: Dınbili Beyleri
17. Bıradost Hâkimleri
18. Istuniler: Istuni Beyleri
19. Zerzalar: Zerza Beyleri
20. Terzalar: Terza Beyleri
21. Bahdınan Aşireti: Amediye Hâkimleri
22. Tasniler(Yezidi inancına mensup): Tasni Beyleri
23. Sohran Aşireti: Sohran Emirleri
24. Baban Aşireti: Baban Emirleri
25. Baban Aşireti: Mekri Hâkimleri
26. Bane Beyleri
27. Mervanîler, Goran Aşireti: Ardalan Hâkimleri
28. Ustaclu Aşireti(Türk): Gelbaği Beyleri
29. Pılington, Derteng, Mahideşt Aşiretleri: Kelhuri Hâkimleridir. Şerefhan ve İdris-i Bitlisi'nin İran'dan çıkıp, Osmanlı devletinin yanında yer almalarının sebepleri ile ilgili Sultan III. Murad'a yazdığı mektubun içeriği hk¹⁰⁶.

19 yy sonu ile 20 yy başı dönemlerinde de olduğu gibi Kürt aşiretleri yapıları itibarı ile irili ufaklı yüzlerce aşiretten oluşmaktaydı. Bazı aşiretler de daha küçük aşiretlerin bir araya gelmesinden oluşan konfederasyon görünümüne bir yapıdaydı. Bu durum o dönemle alakalı hazırlanan aşiret listelerinin hiç birinin bütün bir aşiretler

¹⁰⁶ Bkz.. Abdurrahman Daş, **Şeyhülislâm Hoca Sadeddin Efendi'nin Tarihçiliği ve Münşeâtı**, Kimlik Yayınları, I. Baskı, Kayseri, 2018, s. 241-242.

resmini gösterememesine sebep olmuştur. Ancak yine de bu listeler en azından büyük aşiretleri içeriyor olmalarından dolayı önemlidir. Örneğin oluşturuldukları zaman İngilizlerin Kürtlerle doğrudan iletişim haline geçmeye başlamalarına denk gelmesinden dolayı Hamidiye Alayları oluşturulurken alaylara katılan aşiretlerin listesi, bahsedilen dönemde Doğu Anadolu'da bulunan aşiretlerle ilgili bilgi vermektedir.

Hamidiye alayları:¹⁰⁷

1. Mil Partisi:

- Cibran, 4 Alay
- Hasenan, 6 Alay
- Zirkan, 2 Alay
- Milan (Milli), 5 Alay
- Karakeçili, 1 Alay
- Berezan, 1 Alay

2. Silif Partisi:

- Hayderan, 5 Alay
- Ademan, 1 Alay
- Tokariyan, 1 Alay
- Zilan, 2 Alay
- Celali, 1 Alay
- Şıpkan, 1 Alay
- Zilanlı Selim Paşa, 1 Alay
- Miran, 1 Alay
- Bölge Alay Kumandanları, 3 Alay

Lerch 1826'da Türkiye, Rusya ve İran topraklarında yaşayan tüm aşiretlerin listesini çıkarmıştır. Mark Sykes ise 1908 yılında Osmanlı İmparatorluğunda yaşayan 305 Kürt aşiretini listelemiştir. Bu liste G. R. Driver tarafında 1919 yılında Irak'taki Kürt aşiretleri de eklenerek güncellenmiştir.¹⁰⁸

Kürt Aşiretlerinin listeleme çalışmaları sonraki dönemlerde de devam etmektedir. Mehmet Emin Zeki Kürdistan tarihi adlı çalışmasının son bölümünde yüzlerce aşiretten oluşan bölgesel, ayrıntılı bir Kürt aşiretleri listesini de vermektedir.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Burhan Kocadağ, **Doğu'da Aşiretler, Kürtler, Aleviler**, Can Yayınları, İstanbul 2004, s. 155.

¹⁰⁸ Mİnorsky, Kürtler ve Kürdistan, s. 134.

¹⁰⁹ M. Emin Zeki, **Kürdistan Tarihi**, Beybun Yayınları, Ankara 1992, s. 169.

Ziya Gökalp ise Kürt aşiretlerini Mil ve Zil Partileri ile Babakurdiler olarak üç bölüm halinde listelemiştir. İsmail Beşikçi'nin Ziya Gökalp'e dayandırarak yaptığı aşiret listesi aşağıdaki gibidir.¹¹⁰

Tablo 1. Kürt Aşiretleri Listesi

Aşiret ve Kabileler	Buldukları Yerler
1. Mil Partisi	
Garisan, Bateriaan	Tunceli, Pertek, Pülümür
Hayderan, Şih Hesenan	Erzincan, Bingöl
Balaban, Hormek	Solhan, Karlıova, Kiğı
Lolan, Cibran	Muş, Varto, Bulanık
Yusufan ve Alyan Hıran, Kureyşan	Sosan, Mutki, Lice
Demenan, Şavak	Garzan, Beşiri
İzol, Koçgiri	Batı İran
Arılı, Şadilli, Badilli	
2. Zil Partisi	
Burukan, Milan	Van, Ağrı, Özalp, Erciş
Hesenan, Hayderan, Şemsi0	Muradiye, Malazgirt
Ebdoyi, Takori, Zilan	Tekman, Hınıs
Şipikan, Zırkan	Karayazı, Tutak
Şadilli	Taşlıç
Adenan, Torunlar	Diyadin, Iğdır
Celali	Batı İran
3. Babakurdiler	
Gevdan, Garisan, Ezdinan	Yüksekova(Hakkâri)
Alon, Şıdan	Başkale, Çatak
Şerefan	Gürpınar
Mamhuran, Berdan	Şemdinli, Çukurca
Jırki	Uludere
Zirikiyan, Deşüran	Şırnak, Beytüşşebab
Kaliyan, Seydan	Pervari, Cizre, Silopi
Mehmedan	Eruh
Tetkan	Hızan, Güneybatı İran, K. Irak
Zeydan, Butan, Merdiki	
Herki, Humaro, Zibar	
Barzan	“ “
4. Türkmen Aşiretleri	
Elbeyi, Türkmen	Urfa, Gaziantep, Suriye

¹¹⁰ Ahmet Özer, **Doğu Anadolu'da Aşiret Düzeni**, Boyut Yayınevi, Ankara 1990, s. 28-30.

Dr. Mahmut Rışvanoğlu da aşiretleri aşağıda gösterilen iki gurup altında sıralamıştır. Bunlar:

a) Milan Partisi; 1) Milan, 2) Karakeçili, 3) Berezan, 4) Cibranlılar, 5) Hasenan, 6) Zirkan, 7) şihan, 8) Karabaş oymakları, 9) Sipkan, 10) Seydan, 11) Huytu, 12) Siyolar aşiretleridir.

b) Zilan Partisi; 1) Zilan, 2) Beruki, 3) Diliki, 4) Pirehali, 5) Sevidi, 6) Ridki, 7) Gelturi, 8) Krdiki, 9) Cemaldini, 10) Dilkhiri, 11) Mamzidi, 12) Celali aşiretleridir.¹¹¹

Cevdet Türkay, hacim bakımından en geniş aşiret ve oymak listesini Başbakanlık Arşivleri'nin uzun süre inceleyerek çıkar mış ve ilk olarak 1958 yılında basmıştır.¹¹² 1970'li yıllarda Devletin bir istihbarat rgt tarafından hazırlanmış olduğu düşünülen bir aşiret listesi de 1987 yılında Doğu Perinçek'in 2000'e Doğru adlı dergisinde yayınlanmıştır. Daha sonra da Aşiretler Raporu olarak basılan bu raporda yüzlerce aşiret zet bilgileriyle listelenmiştir. şunu da belirtmek gerekirse aşiret yapısının sürekli dinamik ve değişken özellikleri sebebiyle, yapılan listelerin bütün bir liste halinde verilmesine engel teşkil etmektedir.

1.3. Binbaşı Noel ve Aşiretler

1.3.1. Bedirhanlar

Çaldıran savaşından sonra Osmanlı egemenliğine giren emirliklerden biri olan Botan emirliği uzun yıllar boyunca kendilerini Halid bin Velid'in soyuna dayandıranlar tarafından yönetilmiştir. Bedirhan Bey 1821 yılında Botan Emirliği'nin başına geçmiştir. şunu da burada izah etmek gerekirse özellikle Kürtler arasında bazı aileler kendilerini “*Ehl-i Beyt*” nesline dayandırmaktadır. Bu vesile ile “Seyda” veya “Seyyid” sıfatlarını yaygın olarak kullanmaktadırlar. Bunu böyle sylemelerindeki maksatları muhtemelen kendilerini Allah'ın elçisine atfetmek ya da Osmanlı döneminde Ehl-i Beyt mensuplarının “*Nakib ’l Eşraflık Kurumu’na Ait Defter’e*” adlarını yazdırarak, onlara gösterilen çeşitli imtiyazlardan ve maddi imknlardan yararlanma, itibar ve saygınlık görme düşüncesinden dolayı olmaktadır.¹¹³

Amerikan Misyonerler Wright ve Breath Cizre’de vakit geçirmiş, 1846 yılında yayınlanan Missionary Herald dergisinde yazdıkları bir makalede Bedirhan Bey

¹¹¹ Mahmut Rışvanoğlu, **Doğu Aşiretleri ve Emperyalizm**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1992, s. 80, 103.

¹¹² Cevdet Türkay, **Başbakanlık Arşivi Belgeleri’ne Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cematlar**, İşaret Yayınları, İstanbul 2001, s. 33.

¹¹³ Abdurrahman DAş, “*Nakib ’l-Eşraflık*”, **İslam Kurumları Tarihi El Kitabı**, Ankara, 2013, s. 301-314.

hakkında övücü ifadeler kullanmışlardır. Yazdıklarına göre Bedirhan Bey'in ikametgâhı Fırat Nehri'nin yanında, Cezire'den 18 km uzaklıktadır. Birkaç yüz haneden oluşan bu kasaba Gud Dağının eteklerine kurulmuş ve yakınında da Bedirhan Beyin kalesi bulunmaktadır. Bedirhan Bey'in haddi hesabı olmayan bir zenginliği vardır ve kuvveti doğuda İran sınırından Diyarbakır'a kadar uzanmaktadır. Doğu Anadolu'daki hemen hemen tüm aşiret reisleri ona bağlılık ziyaretinde bulunmaktadır. Hakkârili Nurullah Bey dahi onun tarafından kabul edilmeyi şeref saymaktadır. Bedirhan Bey'in yönetiminden suçlular kaçamamakta ve hırsızlığı sabit görülen kişilerin sağ eli kesilmektedir.¹¹⁴

1840'lı yıllarda bölgeye gelen batılı misyonerlerin faaliyetleri sonucu bölgede yaşayan Nesturiler vergi vermemeye ve Bedirhan Bey'e bağlı köyleri basıp katliam yapmaya başlamışlardır.¹¹⁵ Bunun üzerine Bedirhan Bey ve Hakkârili Nurullah Bey Nesturiler üzerine sefere çıkmıştır. Batılı kaynaklarda on bin Nesturi'nin katledildiği söylenmektedir, ancak bu sayı abartılıdır. Bunun üzerine İngiliz ve Fransızlar Osmanlı Devletine başvurarak olayı protesto etmiş ve Bedirhan Beyin cezalandırılmasını istemişlerdir.¹¹⁶

1846'da Bedirhan Bey Osmanlı'ya karşı ayaklanmış, ancak üzerine gönderilen kuvvetler karşısında tutunamamış ve dağlara çekilmiştir. 1947 yılının Temmuz ayında ise teslim olmuş ve ailesi ile birlikte İstanbul'a getirilen Bedirhan Bey, kendisine maaş bağlanarak Girit'e yerleştirilmiştir. Sekiz yıl Girit'te kaldıktan sonra İstanbul'a geri dönmüş ve oradan da Şam'a yerleşen, 21'i kız, 21 erkek olmak üzere toplam 42 çocuğu olan Bedirhan Bey, 1870 yılında yine Şam'da ölmüştür.

Bedirhan Bey'in 19 oğlu Osmanlı Devleti'ne sadık kalmış, bunlardan altı tanesine Paşalık unvanı verilmiştir. Diğer 3 oğlu özellikle Mehmet Emin, Ali ve Halil Rami oğulları İngilizlerle sıkı siyasî ilişkileri olmuş, Doğu ve Güneydoğu bölgesini de kapsayan bağımsız bir "Kürdistan Yönetimi" kurma hayalinde olmuşlardır.¹¹⁷ Emin Ali Bey, Bedirhan Bey "Kürt Teâli Cemiyeti" 'nin de kurucularındandır. Binbaşı Noel'e Eşlik eden Kamran ve Celalet Beyler Mehmet Emin Ali Bey'in çocuklarıdır. Binbaşı Noel ve yanındakileri Malatya'da karşılayan Malatya mutasarrıfı ise Halil Rami Bey'in kendisidir. İngilizler kurulacak olası bir Kürdistan prensliğinde prens olabilecek iki

¹¹⁴ Şimşir, **Age.**, s. 92.

¹¹⁵ Ayhan Aydın, **Doğu İsyancıları**, Togan Yayınları, İstanbul 2012, s. 43.

¹¹⁶ Aydın, **Age.**, s. 43.

¹¹⁷ Şimşir, **Age.**, s. 105.

kişiden birinin Abdurrıza Bedirhan Bey olduğunu yazmaktadırlar, ikincisi ise milli aşiretinin lideri Mahmut Bey'dir.¹¹⁸

Binbaşı Noel, Emin Ali Bey'i belli bir üne sahip, ağırlığı olan, liderlik özellikleri taşıyan, saygıdeğer yaşlı bir adam olarak tanımlamaktadır. Özellikle Botan Aşireti olmak üzere tüm Kürtler üzerinde etkisi bulunmaktadır.¹¹⁹ 1919 yılı baharında Damat Ferit Hükümeti kendisini Diyarbakır'a vali olarak atamayı düşünmüş ancak daha sonra bunu yapmamışlardır. Sürgünde bulunduğu İstanbul'dan iki defa kaçmaya çalışmış ancak her iki sefer de yakalanıp geri getirilmişlerdir. Noel'in, kendisinin yapacağı geziye katılmasını çok istemediği Emin Ali Bey, maddi gerekçeleri bahane ederek geziye katılmamıştır. Binbaşı Noel, Malatya mutasarrıfı Halil Bey ise güçlü Kürt milliyetçi duygulara sahip ve İstanbul'daki Kürt cemiyet ve derneklerin kurucuları arasında yer almış biri olarak tanımlamaktadır. Halil Bey İngilizlere sempati ile yaklaşmış ve Malatya'daki Ermeniler ve ACRNE¹²⁰ ile iyi ilişkiler kurmuştur. Ancak şehirdeki Türklerle arası iyi değildir.

Binbaşı Noel, Emin Ali Bey'in oğulları için ise İstanbul'da yetiştirilmiş, geçimlerini gazetecilik yaparak sağlayan kişiler olarak tanımlamaktadır. Binbaşı için Kamran ve Celalet Beyler umut vadeden kişiler değildir fakat bu şahıslar İngiltere sempatzanı olmaları ve Kürdistan'da hala saygın konumda olmalarından dolayı Noel, onları da gezisine katmıştır.¹²¹ Celalet Bey İstanbul'da yayımlanan Serbesti Gazetesi'nin yardımcı editörlüğünü yapmıştır, Kamran Bey ise avukatlık mesleğini icra etmiş, Kürtlerin bağımsızlığını savunduğu halde Kürtçe bilmediği bildirilmiştir.¹²² Noel, Kürtlerin saygı duyduğu Bedirhanları gezilerinde yanına alarak, onları daha kolay etkileyeceğinden emin olmuştur. Ancak Bedirhan ailesinin Kürtler üzerinde olan etkisinin, İngilizlerin düşündüğü kadar olmadığı daha sonraki süreç göstermiş, Binbaşı Noel'in bölgedeki seyahatlerini başarısızlıkla sonuçlandığı açıkça görülmüştür. Milli Mücadele için teşkilatlanan Mustafa Kemal Paşa'nın aşiret ve tarikat liderleri ile daha öncesindeki ilişkileri ve o samimiyete dayalı olarak devam eden mektuplaşmaları, hem Noel'i hem de Bedirhanlı olan yandaşlarını zor durumda bıraktığı için Suriye'ye geçmek mecburiyetinde kalmışlardır. İngiliz görevli uzmanları bundan sonraki yıllarda Basra, Bağdat, Suudi Arabistan, Filistin, Yemen ve Mısır'da İngiltere Devleti'nin

¹¹⁸ Yeğen, **Age.**, s. 67.

¹¹⁹ Noel, **Age.**, s. 106.

¹²⁰ Kısaltma, American Committee For Relief In Tthe Neareast (Yakın Doğu Amerikan yardım Heyeti)

¹²¹ Noel, **Age.**, s. 108.

¹²² Noel, **Age.**, s. 108.

menfaati doğrultusunda Osmanlı Devleti aleyhine faaliyetlerine devam etmişlerdir. Onların geçen bu süreçte yaptıkları propagandalar, Cumhuriyet döneminde yapılan Şeyh Sait, Cizre ve Karaköse (Ağrı) isyanlarına zemin hazırladığı yönündeki düşünceleri desteklemiştir.

1.3.2. Milli Aşireti

Aşiretler arasında anlatılan efsaneye göre Kürt aşiretleri Güneyden gelen Mil ile Doğudan gelen Zil ana aşiretlerinden gelmekteydi. Aşiretlerin çoğu kendisini bu iki aşiretten birine dayandırıyor. 1863 yılında milli aşiretinin başına geçen İbrahim Paşa kendisini tüm Mil aşiretlerinin reisi olarak görüyordu. Milli aşiretine bağlı birçok aşiret vardı ve bunlar genelde Urfa ve Rakka civarında göçer olarak yaşamaktaydılar. Daha önce bu aşiretlerden vergi alan Arap Şammar Aşireti İbrahim Paşa milli aşiretinin başına geçtikten sonra Paşa'ya iki defa saldırmış ama iki saldırı da başarısız olmuştur. Bu çarpışmalar sonucunda İbrahim Paşa, Şammar Aşiretini haraca bağlamıştır.¹²³ Bu başarısından sonra İbrahim Paşa, etrafına daha fazla aşiretin toplanmasını sağlamıştır.

İbrahim Paşa daha sonra Hamidiye alaylarına da katılarak hem askeri açıdan güçlenmiş hem de egemenlik alanını genişletmiştir. Kendisine Mirlivalık unvanı verilen İbrahim Paşa'nın, kendisinden yaklaşık 100 yıl önce isyan eden dedesi Timur Paşa'ya bastıran İbrahim Hafid Paşa'nın Diyarbakırlı olmasından dolayı Diyarbakır bölgesine düşmanlığı vardır ve bu yüzden Diyarbakır çevresine sürekli soygunlar düzenlemiştir.¹²⁴ İbrahim Paşa'nın adamları Diyarbakır'ı rahatsız etmeye başlayınca Ziya Gökalp'in de aralarında bulunduğu bir gurup genç, 1907'de postaneyi işgal edip saraya gönderdikleri telgraflarla İbrahim Paşa'nın askerlikten atılmasını ve bölgeden uzaklaştırılmasını talep etmişlerdir.¹²⁵ Bu taleplerin artması üzerine hükümet kendisini demir yolunu korumak bahanesiyle bölgeden uzaklaştırmıştır.

1909 yılında Sultan Abdülhamit'in tahtan indirilmesinin akabinde, İbrahim Paşa yeni yönetimi tanımamış ve bağımsızlığını ilan etmiştir. Abdülhamit'i desteklemek amacıyla Suriye'nin tamamını Jön Türklere karşı ayaklandırmaya çalışan İbrahim Paşa başarısız olmuş ve üzerine gönderilen ordulara yenilerek dağlara çekilmiştir. Sincar dağlarında hastalanarak ölen İbrahim Paşa'nın yerine oğlu Mahmut geçecektir.

¹²³ Ramazan Balcı, **Osmanlı'nın Doğu Siyaseti**, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul 2010, s. 109.

¹²⁴ Balcı, **Age.**, s. 110.

¹²⁵ Ayrıntılı bilgiler için Bkz. Zülfükar İpek. **Peymân Gazetesi'nin 1325 (1909) Transkript, Tahlil Ve Değerlendirilmesi** adlı Yüksek Lisans Tezi; Malmisaniç, **Yirminci Yüzyılın Başında Diyarbakır'de Kürt Ulusçuluğu: (1900-1920)**, Vate Yayınevi, İstanbul 2010, s. 35.

31 Ağustos 1919 Tarihinde Dâhiliye nezareti, sadarete gönderdiği bir yazı ile Süleymaniye'den Viranşehir'e gelen bir İngiliz yüzbaşısının Milli Aşireti ile aşireti elde etmek üzere görüşüğünü rapor etmiştir¹²⁶ Bu yazıda adı geçen şahıs, o sıralar henüz yüzbaşı olan Noel'dir. Ancak İngilizlerin Milli aşireti ile görüşmek üzere gönderdikleri ilk subay Noel değildir. 11-18 Mayıs 1919 tarihleri arasında Viranşehir'e gelen Yüzbaşı C. L. Woolley, Mahmut Bey ile uzun görüşmeler yapar ve görüşmelerin sonucunu bir rapor halinde İngiliz Dışişlerine iletmiştir.¹²⁷

Woolley'in raporda belirttiğine göre Mahmut Bey kuvvetli bir ulusalcı ve İngilizlere karşı da oldukça iyi niyetlidir. Türklere karşı ise açıkça muhalif olan Mahmut Bey, akrabalarından birçok kişiyi öldüren ve kendisini de iki defa hapse atan Türk hükümetiyle dost olamayacağını belirtmiştir. Yüzbaşı Woolley, Mahmut Bey'in Türk Hükümetine olan muhalifliğine ikna olmamıştır ve Mahmut Bey'e birinci dünya savaşı sırasında Türk ordusuna yardım ettiğini hatırlatmıştır. Mahmut Bey ise o yardımların zorla alındığını ileri sürmektedir. Milli aşiretinin lideri şu cümleleri sarf etmiştir: *"Eğer İngilizlerle savaşacak olsaydı, bunun için yeterli adamım var ve belki de Urfa'daki şu küçük garnizonunuzu ortadan kaldırabilirdik. Eğer ben İngiliz karşıtı isem bunu neden yapmadım? Pekâlâ, adamım var, ancak makinalı tüfeğim, topum, uçağım hiçbir şeyim yok. Beni ezabilirdiniz ve ben aşiretlerimi felakete sürüklemiş olurum. İngilizler ile iyi ilişkiler içerisinde olmak bizim için bir gelenektir, babam (İbrahim paşa) da İngilizler ile iyi ilişki içinde olmuştu ve ben bu ülkenin gelişmesi için onların yardımını bekliyorum."* Mahmut Bey görüşme boyunca muhatabını, İngiliz karşıtı olmadığına ikna etmeye çalışmaktadır. Woolley, hapisten çıkar çıkmaz İngilizlere karşı adam toplama durumunu sorunca Mahmut Bey, bunu doğrulamış ancak hareketin Anazeh'e karşı olduğunu söylemiştir. Anazeh, söylentiye göre İngilizlerin yardımıyla silahlı birlikler kurmuştur ve Kürtlere saldırmak niyetindedir ve bu niyetlerini mektupla Mahmut Bey'e bildirmişlerdir. *"Eğer söylediği doğruysa o zaman biz İngilizlere karşıyızki bu milli Kürtlerinin sorunudur. Biz saldırmayız ancak bize saldırırlarsa, hatta bunlar Araplara yardım eden İngilizler dahi olsa, bir onur meselesi olarak direnin..."* diye devam etmiştir. Ancak Mahmut Bey, daha sonra İngilizlerin Anazeh'e yardım etmediği ortaya çıkmış ve Anazeh'e Milli Aşiretine saldırmaktan vazgeçmiştir. Woolley ve Mahmut Bey İngilizler ile Milli aşireti arasında yanlış anlaşılmalara engel

¹²⁶ Abdülhaluk Çay, **Her yönüyle Kürt Dosyası**, Turan Kültür Vakfı, Ankara 1996, s. 452.

¹²⁷ Yeğen, **Age.**, s. 55-68.

olmak için bir iletişim hattı oluşturma konusunda anlaşmışlardır. Ayrıca Woolley, Mahmut Bey'in Halep'e yapacağı bir ziyaretin ve orda iyi ağırlanmasının aşiretler üzerinde olumlu etki bırakacağını düşündüğünü belirtmiştir. Mahmut Bey, Woolley aracılığıyla Halep'teki İngiliz komutanlığına gönderdiği mektupta, Urfa'daki İngiliz birliklerine saldırmayı düşünmediğini, Britanya hakkında kötü fikirleri olmadığını, ancak civardaki Arap aşiretlerinin kendisine saldırması durumunda kendisini savunacağını bildirmektedir.

Woolley, kurulması olası Kürt prensliğinin prensi olmaya Mahmut Bey'in aday olmasını düşündüklerini söylemiştir. Mahmut Bey, diğer aday Abdurrıza Bedirhan'ın ailesinin kendi ailesi kadar büyük olmadığını ve Kürtlerin çoğunun onu desteklemeyeceğini söylemiştir. Anlaşılan Mahmut Bey İngiltere himayesinde kurulacak bir Kürdistan'ın başına geçmeye razı, hatta heveslidir.

Milli Mücadele başladıktan sonra, milli mücadele yanlısı bir tutum sergilemeye başlayan Mahmut Bey, Urfa'nın Fransız işgalinden kurtulmak için verdiği mücadelede de Kuva-yı Milliye'ye destek vermiştir ve savaşa Milli Aşireti'nden birlikler de katılmıştır. 1. Süvari alay komutanı Hüseyin Bey 13. Kolorduya gönderdiği bir yazıda Milli Aşireti reisi Mahmut Paşa'nın iyi niyetli ve milli mücadeleye sevgi duyan biri olduğu belirtilecektir.¹²⁸ Fransızların tutuklama girişiminden kaçan Urfa jandarma Komutanı Ali Rıza Bey, Mahmut Bey'in evinde kalmışlardır.¹²⁹ Mahmut Bey, 13 Ocak'ta Sahip Bey'e yazdığı mesajında, Fransızlara karşı planlanan isyan hareketine katılmaya hazır olduklarını iletmiş rivayet edilmiştir.¹³⁰ 24 Mart'ta ise 13. Kolordu'dan gönderilen raporda Mahmut Bey'in Fransızlarla bizzat muharebe etmek için Telabyâd'a gittiği bilgisi verilmiştir.¹³¹

30 Haziran 1919'da General Barrow, bizzat Mahmut Bey'i Urfa'ya davet etmiş, Mahmut Bey ise bu davete katılıp-katılmamak hususunda 13. Kolordu Komutanlığı'nın kararını dikkate alarak katılmamıştır. Mahmut Bey, bu yüzden davete Anazeh meselesinin kendisini Viranşehir'de kalmasını zorunlu kıldığını bahane göstermiştir.¹³²

¹²⁸ Müslüm Akalın, **Urfa Kurtuluş Destanı: Millî Mücadele'de Urfa, Anılar, Belgeler**, Şanlıurfa Valiliği, İstanbul 2008, s. 44.

¹²⁹ Akalın, **Age.**, s. 41.

¹³⁰ Akalın, **Age.**, s. 57.

¹³¹ İsmail Özçelik, **Millî Mücadele'de Güney Cephesi (Urfa): 30 Ekim 1918-11 Temmuz 1920**, Kültür Bakanlığı, Ankara 1992, s. 324.

¹³² Akalın, **Age.**, s. 7.

Binbaşı Noel de Diyarbakır'dan ayrıldıktan sonra Viranşehir'e giderek Milli Aşireti ile görüşmeler yapmıştır. Binbaşı Noel, Milli Aşireti'ne para teklif etmiş ve bir ay içinde bölgede hiçbir Osmanlı yetkilisinin kalmayacağına dair de kendilerine İngiltere adına garanti vermiştir. Noel, beraberinde aşiret reislerine vermek üzere 50 liraya yakın para getirdiği söylenmiştir. Ancak Mahmut Bey, Noel'e bu parayı alamayacağını; vatana, dine, millete ve halifeye bağlı kalacağı yönündeki düşüncesini bildirmiştir. Rivâyete göre eğer Noel misafiri olmasaydı onu paramparça etmekte hiç tereddüt etmeyeceğini etrafındaki kişilere söylediği söylenmektedir. Bu gelişmelerden sonra Binbaşı Noel, Mahmut Paşa'yı Kürtler ve bağımsız bir Yönetimleri için alakasının bulunmadığını diyerek suçlamıştır.¹³³ Aynı şekilde Binbaşı Noel kendi yazdığı notlarında da Milli Aşireti'nin de kimliğini unuttuklarını ve Araplaştıklarını yazmıştır.¹³⁴

Mustafa Kemal 24 Haziran 1919'da Diyarbakır'daki 15. Kolorduya gönderdiği telgrafta Noel'in Milli Aşireti ile yaptığı görüşmelerden bahsetmekte ve buna karşı önlem alınmasını istemektedir. Nitekim İngilizlerin Urfa'yı Fransa'ya devretmesinden sonra Milli Aşireti ve Reisi Mahmut Bey'in işgal karşıtı duruşu daha da açık bir hale dönüşmüştür. 28 Ekim 1919'da Viranşehir, Urfa, Antep ve Maraş'ın Fransızlar tarafından işgal edilmesine tepki olarak Müttefik Komiserliklere çok sayıda telgraf çekmiştir. Mahmut Bey bizzat gönderdiği telgrafta vatanın bir bütün olduğunu ve herhangi bir parçasına yapılacak müdahaleye kesinlikle taraftar olmadıklarını ve bunu bütün Türk Milleti adına Erzurum ve Sivas kongrelerinde dünyaya ilan ettiklerini yazmıştır.¹³⁵ Milli Aşireti reisi Mahmut Bey, Urfalılara hitaben "*Düşmana söz vermek değil, Diyarbakır halkıyla birlikte din, vatan ve Osmanlı egemenliği uğrunda milletçe verilmiş ve cihana ilan edilmiş kararları her zaman icraya hazırız.*"¹³⁶ Söylemiş, Batı Anadolu da Yunanlılara karşı savaşıldığı gibi Doğu Anadolu'da da Fransızlara karşı Kuvva-i Milliye Cephesi'nde savaşacaklarını söylemiştir. Milli Aşireti'nden 1000 kişilik kuvvetle Urfa'ya saldırmayı düşünüyorlarken Mustafa Kemal Paşa, Fransızlarla devam eden Müzakerelerin neticesine göre harekât edileceğini, şimdilik bu tür bir eylemde bulunmamaları konusunda ikaz etmiştir.¹³⁷

¹³³ Akalın, *Age.*, s. 10.

¹³⁴ Öke, *Age.*, s. 79.

¹³⁵ Özçelik, *Age.*, s. 318.

¹³⁶ Akalın, *Age.*, s. 29.

¹³⁷ Akalın, *Age.*, s. 42.

Mahmut Bey'in kardeşleri ise, Fransızlara karşı savaşılması kendi aşiretlerine zarar vereceğini söylemişler, bu sebepten dolayı da Mahmut Bey'in Milli Mücadele cephesinde yer almasına destek olmamışlardır.¹³⁸ Siyala Aşireti'nin lideri Salih el Abdullah işgalcilerle iyi ilişkiler içerisinde olmuş, Fransızlarla görüşmek amacıyla Urfa'ya yaptığı seyahatinde Mahmut Bey'in kardeşi Abdurrahman'ı da beraberinde götürmüştür. Urfa Jandarma Komutanı onların bu son durumunu Mahmut Bey'e iletmiş, O da kendi kardeşinin Aşiretleri üzerinde hiçbir etkisinin olmadığını söylerken, bu kanaatini Fransız komutana da aynen bildirmiştir.¹³⁹ 5 Mart 1920'de 13. Kolordu Komutanlığı bölge yetkililerine gönderdiği telgrafında, Mahmut Bey'in kardeşleri olan Abdurrahman ve İsmail'in Fransızlarla işbirliği yaptıkları ve civar yerleşim merkezlerinde gasp faaliyetlerinde buldukları, bu kişiler hakkında dikkatli olunması gerektiği bildirilmiş, bu gelişmeler üzerine Mahmut Bey, kardeşlerini aşiretin sahip olduğu yerlere girmelerine izin vermeyeceğini bildirmiştir.¹⁴⁰

Ancak; Urfa kurtarıldıktan sonra Mahmut Bey tekrar saf değiştirmiş ve Fransızların Urfa'yı ikinci kez işgal etme teşebbüsleri ile beraber Milli Aşireti de 1 Haziran 1920'de isyan etmiştir. 18 Haziran 1920'de üzerine gönderilen kuvvetlere yenilerek geri çekilen Mahmut Bey ve yandaşları daha sonra toparlanarak tekrar saldırıya geçip Viranşehir'i işgal etmişlerdir. 13. Kolordu, Siverek, Urfa, Resulayn ve Diyarbakır üzerinden yürüyüşe geçerek isyanı bastırmış, aşiret reisleri 7-8 Eylül gecesi Suriye'ye kaçmıştır.¹⁴¹ Görüldüğü gibi ikili bir tavır sergilemiş olan bölge aşiretleri tam bir güven ve samimiyet içerisinde olmamış, daima ayrılık düşüncesini benimsemişler ve ülkenin bölünmesi ve parçalanmasından yana siyaset gütmüşlerdir. Aşiretlerin bu niyet ve tutumları ise hem İngiliz hem de Fransızların işine yarayacağı açıktır.

1.3.3. Nusaybin Aşiretleri

Nusaybin kazasında Tayy, Şammar, Şerabi, Baggara, Cubur, Kuçekan, Melhikan, Bodkan, Abbasan, Aşitan, Aliyan ve Daskan aşiretleri bulunmaktadır. Bu

¹³⁸ Özçelik, *Age.*, s. 317.

¹³⁹ Özçelik, *Age.*, s. 89.

¹⁴⁰ Akalın, *Age.*, s. 111.

¹⁴¹ Aydın, *Age.*, s. 141.

aşiretlerden sadece Daskan aşireti yezidi olup geri kalanı, Kürt, Arap ya da Müslüman olup şafii mezhebindedir.¹⁴²

Miranlardan ayrıldıktan sonra Nusaybin sınırına gelen Binbaşı Noel, bu bölgedeki Kürt aşiretlerinin gelişmiş yağmacılıklarıyla bilinen çok kaba bir topluluk olduğunu belirtmektedir. Nusaybin'deki aşiretler de Şırnak Aşireti gibi İngiliz karşıtıdır. Noel bu durumun İngilizlere karşı silahlı çatışmalara dönüşebileceğinden endişelidir. Geceyi geçirdikleri bir aşiret reisi İngiliz hareketine karşı sonuna kadar direnmeye hazır olduklarını belirten Noel, reisin Cizre müftüsü tarafından doldurulduğunu, dolayısıyla tutumunun çok sert olduğunu ve gergin bir gece geçirdiklerini yazmaktadır. Noel'e göre bu aşiretlerdeki İngiliz karşıtlığının sebebi, Hıristiyan katliamlarına karşılık İngilizler tarafından cezalandırılacaklarını düşünmeleridir. Noel bu durumun sadece korkudan kaynaklandığını ve dolayısıyla geçici olduğunu düşünmektedir.

Noel, 13 Nisan tarihindeki seyahatini yaparken o zamanki genel asayiş durumunu, yol ve diğer ortamların güvenli olup olmadığını, Osmanlı devletinin bölgedeki hâkimiyetini ve muvazzaf askeri görevlilerin karşı karşıya kaldıkları zor şartları hakkında da gözlemde bulunmuştur. Örneğin bu tarihteki seyahati sırasında yol üstünde ailesini taşımak üzere Cizre'ye giden bir Türk subayıyla ve daha güvende olmak için Musul'a taşınan bir tüccar ile karşılaşmıştır. Türk birlikleri bölgeden ayrıldıklarından dolayı bölgede artan bir huzursuzluk göze çarpmış, özellikle Ali Batı'nın kontrolündeki konfederasyon olmak üzere Kürt aşiretlerinin cesaretlendiğini belirtmiştir. Yollar güvenli değildir ve bu emniyetsizlik Nusaybin'den 18 mil uzakta bulunan Dugır hariç diğer Türk jandarma karakollarının bölgeden çekilmesiyle daha da artmıştır. Dugır'da bir Türk subayının ve birkaç adamının emrinde olmak üzere yarım düzine Alman kamyonu yolda kalmıştır. Subay mazot gelir gelmez bu kamyonlardan bazılarını Diyarbakır'a götürmeyi planlamaktadır. Subay ve adamları 5 aydır maaş alamamaktadır ama disiplinleri her zamanki gibi iyi görünmektedir.

14 Nisan günü öğlene doğru Nusaybin'e varan Noel, kaymakam ve diğer görevliler tarafından dostane ve samimi bir şekilde karşılanmıştır. Yukarıda da belirtmiş olduğumuz gibi Noel'in bu gezisinde uğrayacağı yerlerde onun korunması, yardımcı olunması, iyi karşılanması gibi hususlarda İngilizlerin İstanbul'daki hükümetten istemiş

¹⁴² Ziya Gökalp, **Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler**, Kaynak Yayınları, İstanbul 2009, s. 81-82.

ve bu istek doğrultusunda ilgili yerlerdeki sorumlu kişilere resmî emirnameler gönderilmiştir. Noel'in bölgeye geleceği hususu, İstanbul hükümeti tarafından devlet görevlilerine daha önceden bildirildiğini Noel de bildiği için hem güveni artmış hem de şıarmış hatta İngiltere adına Osmanlı aleyhine tavırlar sergileyebilmiştir.

Binbaşı Noel sadece görüşme yapmak ile yetinmemekte, bölgenin lojistik ve askeri altyapısı hakkında bilgiler de vermektedir. 17 Nisan'da Noel alman demiryolu binasını ziyaret etmiş ve burasının bir İngiliz piyade taburu için mükemmel bir karargâh olduğunu söylemiştir. Almanlar ayrıldıktan sonra bina Türk birlikleri tarafından kullanılmış ve biraz harap olmuştur ancak o günlerde Türk jandarması ve Kürt reis Hamo Ağa'nın adamları binayı korumaktadır. Mardin'de 400 Resulayn'de 200 terhis edilmiş Türk askeri 18 Nisan'da trenle sevk edilmeyi beklemektedir. Bunların da gitmesiyle bölgeden Türk askerinin çekilmesi tamamlanacaktır.

Noel, bir iki hafta öncesine kadar kentteki eğilimin İngiliz idaresi yanlısı olduğunu söylemiş ancak Musul'dan gelen İngilizlerin öldürülen Hıristiyanların intikamını alacakları yönündeki söylentilerden dolayı durum İngiliz karşıtlığına dönmüştür. İngilizler, "ermenî yanlısı ve intikam heveslisi İngiliz şeytanı" olarak tanımlanmaktadır. O, bu yüzden Kürtlere yönelik bir genel affın çıkarılması gerektiğini önermektedir. Bir misilleme politikasının uygulanması sadece ırki ve dini nefreti körüklemeye yarayacaktır ve Müslümanların blok olarak İngilizlerin karşısında durmasına sebebiyet verecektir. Bu durumda askeri sorumluluklara sürüklenecek dahası kendi menzillerinin dışında kalan Hıristiyanların hayatı da tehlikeye girecektir. Noel İngilizlere karşı Kürt bağımsızlık hareketinin doğal bir kaynağının olmadığını, misilleme korkusu ve İngilizlerin ermenî yanlısı politikalarının olmaması durumunda Kürt milliyetçi propagandalarının elde ettiği başarıları elde edemeyeceğini iddia etmektedir.

Binbaşı Noel oradayken Nusaybin'in ileri gelenleri, Türk hükümrânlığı altında bağımsız bir Kürt Yönetimi'nin aşırı taraflısı olan Şeyh Abdulkadir'den,¹⁴³ Kürtler bölgedeki Hıristiyanları öldürmemelerini, zira böyle bir olayın vuku bulması halinde Batılı ülkeler, “*Bağımsız Kürt Yönetimi'nin kurulması*” yönündeki amaçlarını gerçekleştirmeye zarar vereceğini anlatan bir telgraf almışlardır. Bir diğer telgraf da İstanbul hükümeti tarafından Diyarbakır'a vali olarak atandığını ve yakında görevi devralacağını söyleyen Bedirhan Bey'in oğlu Emin Ali'den gelmiştir. Damat Ferit ile İstanbul'daki Kürtler ile Doğu vilayetlerine Kürt valiler atanması konusunda anlaşmıştır.¹⁴⁴

Noel, Mardin'in batısına doğru olan yollar emniyetsiz olduğunu düşünmektedir. Kuzey Cizre'nin etekleri boyunca yaşayan hemen hemen tüm Kürt aşiretleri son elli yıldır Şammar'a haraç ödemektedir. Bu haraç göçebe Arapların tehdidine karşı Kürt aşiretlerin emniyet içinde sürülerini otlatabilmelerine ve topraklarını ekip biçebilmelerine izin vermek için yapılmış şantajdan başka bir şey değildir. Noel, gece Dakhori Kürtlerinin yaşadığı Amuda köyünde konaklamış, köyün yakınlarında kamp kuran reisleri Ferhad Ağa ile Şükrü ağayı ziyaret etmiştir. Şammar reisi Ali Abdurrezzak haracını toplamak üzere ordadır. Abdurrezzak aksi, sert, İngiliz karşıtı, şerif yanlısı bir adamdır. Noel'e bir süre bağırdıktan sonra İngilizlerin de Ermeniler gibi yok edilmek istediklerini söyleyerek çadırın dışına çıkmıştır. Aşiretler arasındaki İngiliz karşıtlığının sebebini Türk hükümeti tarafından yapılmış olduğunu düşündüğü propagandaya bağlamıştır.

Nusaybin'deki aşiretler Noel'i hayal kırıklığına uğratmıştır. Aşiretlerde hem ciddi bir İngiliz karşıtlığı vardır hem de Osmanlı hükümetinden ayrılmak istememektedirler. Süleymaniye'dekilerden farklı olarak Nusaybin'deki aşiretlerde milli hislerin ya hiç olmadığını ya da çok az olduğunu vurgulayan Noel bu aşiretlerin biraz güç gösterildiği ve genel af ilan edilen herhangi bir yönetimi kabul etmeye hazır

¹⁴³ Osmanlı Rus Harbi'nde(93 Moskof Harbi) 32 bin silahlı adamıyla Osmanlı devletine yardım edeceğini söyleyen ancak, savaşın en zor günlerinde İran topraklarına kaçıp giden, kendisini Resulullah'ın soyundan! Olduğunu söyleyen Nakşibendi Tarikatı Şeyhi Ubeydullah'ın halefi ve oğlu Şeyh Abdulkadir. Bu şeyh de Osmanlı toprakları ve halkının bölünmesinden yana bir düşünceye sahip olduğu için, kendisi ve ona tabi olan bütün müridleri de, İngiliz ve Fransızların Doğu ve Güneydoğu'da uygulamayı planladıkları siyasete destek vermişlerdir. Ancak onlar gibi Osmanlı Devletine düşmanlık yapmayan ve düşmanların safında yer almayan kıymetli aşiret ve bazı tarikat şeyhlerinin varlığı da bilinmektedir. Bkz. Seyit Ahmet Arvâsî, “**Doğu Anadolu Gerçeği**” adlı eserinin son kısmında Şeyh Abdulkakim Arvâsî'nin “...*Dünya'da bir tek Türk kalsa! 2. Türk de benim, ancak Jön Türk değilim! İstanbul, İslam'ın Cihad cephesidir, ben de oraya gideceğim...*” sözleri büyük bir basiret ve samimi bir din anlayışının olduğunu göstermektedir.

¹⁴⁴ Yeğen, **Age.**, s. 85-88.

olduklarını söylemiştir. Noel'in milli hisler derken kastettiği şey Osmanlı'dan ayrılma ve bağımsız bir devlet kurma hevesidir. Bu bölgedeki Kürt aşiretlerinin Araplarla olan uzun münasebetleri neticesinde bozulduğunu ve Süleymaniye ve Revanduz'daki aşiretlere benzemediğini belirtirken, Musul'un doğusundaki aşiretlerden farklı olarak buradaki aşiretlerin yazışmalarında Arapçayı kullandığını söyleyen Noel'e göre Nusaybin'deki aşiretler Araplaşmıştır.¹⁴⁵

1.3.4. Miran Aşireti

Binbaşı Noel ilk gezisinde Nusaybin'e gitmiş ve 10 Nisan gecesini Miranlı Mustafa Paşa'nın oğlu Naif Bey'le geçirmiştir. Miran aşireti göçebedir ve Diyarbakır'ın Cizre kazasındandır. İngilizlerin Musul siyasi bürosu, Miran Aşiretinin Musul vilayetine taşınmaları gerektiğini düşünmektedirler. Noel, Naif Bey'in makul bir insan olarak kendisini etkilediğini söylemiştir. Naif Bey, Fais Habur'daki 900 Hıristiyan'ın öldürülmesindeki rolünden dolayı İngilizler tarafından cezalandırılacağından çekinmektedir. Kendisinin sadece hükümetin emirlerine uyduğunu söylemektedir. Binbaşı Noel, Naif Bey'e sunulacak şartların çok ağır olmaması durumunda kendisinin yola geleceğini ve mesele çıkarmayacağını düşünmüştür. Musul'a gitmesi için kendisine baskı yapar ve güvenli yolculuk vaadinde bulunmuştur. Miranlar savaş nedeniyle 3 yıldır ovada kalmışlardır ancak o sene Van yakınlarındaki yazlıklarına gitmeyi düşünmektedirler. Dicle nehrini Mayıs ayında Cizre'den geçeceklerdir ve Noel Cizre'nin işgalinin bu tarihten önce gerçekleşmesi gerektiğini bildirmektedir. Noel, Miran aşiretinin göç esnasında genellikle çatıştıkları Şırnak Kürtleri ile aralarının iyi olmadığı notunu düşmüştür.

1.4. Binbaşı Noel ve Aleviler

1.4.1. Sinemilli Aşireti

Sinemilli aşireti Erzincan'ın Vaver, Dere ve Nekkaroğlu köyleri ile Elazığ'ın bazı köylerinde, Maraş'ın Elbistan ve Malatya'nın Akçadağ, Arguvan ve Pazarcık ilçelerinde yaşamlarını sürdürmüş olan alevi bir aşirettir. M. Nuri Dersimi'ye göre bu aşiret Atmi aşiretinden ayrılarak oluşmuştur.¹⁴⁶ Mark Sykes ise Sinemilli aşiretini Milan (Milli) aşiretine bağlamaktadır. Mehrdad Izady'ye göre ise aşiret herhangi bir

¹⁴⁵ Öke, Age., s. 74.

¹⁴⁶ Mehmet Bayrak, **İç Toroslar'da Alevi-Kürt Aşiretleri: Sinemilli ve Komşu Aşiretlerin Tarihi-Edebiyatı**, Öz-Ge Yayınları, Ankara 2006, s. 32-35.

konfederasyona bağılı olmayıp bağımsızdır.¹⁴⁷ Sinemilli aşireti 20. yy başlarında 48 köy ve 1561¹⁴⁸ aileden oluşmaktadır. Aşiretin %20'si yerleşik kalanı ise yarı göçebedir. Tahmini olarak 50 atlı ve 300 piyadeden oluşan askeri bir güce sahiptirler. O dönemde bölgeyi gezen batılılar Aleviliği Şiilik ile karıştırdıklarından dolayı notlarında Sinemilli aşireti için Şii demişlerdir. Binbaşı Noel'in aktardığına göre aşiretin yüzde 75'i Alevi, kalanı ise Sünni'dir.

Sinemilli isminin kökeni hakkında farklı rivayetler bulunmaktadır. Bir aşiret mensubunun Binbaşı Noel'e aktardığına göre aşiret eskiden Harput gümüş madenlerinin olduğu yerde yaşamaktadır. Aşiret orada yaşarken hamile genç bir kadını diri diri gömmüş, kadın mezarda doğum yapmış ve çocuğunu emzirmiştir. Yoldan geçenler bebek ağlamasını duyunca mezarı açmış ve çocuğu kurtarmıştır. Bu çocuğun soyu da Sinemilli (Sin Kürtçede mezar demektir) yani mezardan gelenler olarak adlandırılır. İbrahim Sinemillioğlu'na göre ise aşiretin kurucusu Sinan adında Harput'ta yaşamış olan biridir ve Sinemilli ismi Sin-i Milli'den (Millilerin Sini, Sin burada Sinan'ın kısaltılmışıdır kim isim kısaltmak Kürtlerde yaygındır.) türemiştir. Bu görüş ile Sinemillileri milli aşiretine dayandırmakta ve ayrıca aşiretin Harput tarafından geldiğini doğrulamaktadır.¹⁴⁹ Günümüzde yoğun olarak Kahramanmaraş ilinde yaşayan Sinemillilerin ana yerleşim noktası Elbistan'a bağılı Kantarma köyüdür.¹⁵⁰

Noel'in aktardığına göre Sinemilli Aşireti Kuzey Irak'ta bulunan Herki ve Caf aşiretleri gibi göçebe değildir. Tüm aşiret mensuplarının aşiretin kış mevsimini geçirdiği ovada evi ve toprağı vardır. Yazı geçirdikleri otlaklarda da toprak sahibidirler. Bu yüzden göçebe aşiretlerin yaptıkları gibi otlak aramak zorunda kalmazlar. Dağlık bölgede tarım da yapmaktadırlar. Dağlık bölge ovaya nazaran daha verimlidir. Ovada 1 e 10 verim alınırken dağlık bölgede bu verim 1 e 15'e yükselmektedir. Noel 23 Ağustos gecesini Sinemilli Aşiretine bağılı Tabya köyünde geçirmiştir. Köy savaştan etkilenmiş, savaştan önce 15 olan saban sayısı 10'a, 350 olan küçükbaş hayvan sayısı 250'ye düşmüştür. Noel'e köyden ayrılacakları gün kendilerine yolda Kürt eşkıyasından Topal'ın olduğu söylenmiş ancak Topal kendilerine saldırmamıştır.

Köyde kadınlar Sünni Kürt aşiretlerinde olduğundan daha rahattır ve başları açıktır. Erkeklerle tokalaşmaktan ve konuşmaktan çekinmezler. Noel, Tapu Ağa'dan

¹⁴⁷ Mehrdad Izady, **Bir El Kitabı Kürtler**, Doz Yayınları, İstanbul 2013, s. 35.

¹⁴⁸ Noel, **Age.**, s. 79.

¹⁴⁹ Bayrak, **Age.**, s. 40.

¹⁵⁰ Bkz. Daha fazla bilgi için Abdülkadir Kıyak, **Sinemilli Aleviliği**, Gece Akademi Yayınları, Aralık 2018

ayrılacakken kendisine fotoğraf çektirme isteğini iletmiş ve kadınlar da fotoğraf karesine rahatlıkla girmiştir. Noel'e göre Kürtçede fahişe kelimesinin karşılığı da yoktur. Evli bir kadının işleyeceği kusurun (zina) cezası ise ölümdür.

Binbaşı Noel ve yanındakiler, 26 ağustosta Aksu vadisinde bulunan, Sinemilli Aşiretinin iki reisinin, Tapu Ağa ve Asaf Ağa'nın kışlağı olan Skraia Hasan Ağa köyüne ulaşmışlardır. Köylüler şahin avlamayı sevmektedir ve Binbaşı şahin avlama tekniğini ayrıntılı olarak anlatmaktadır. Köyde karşılaştıkları Kirkor Parlakiyan adlı bir ermeni Kürtlerden ve kendisi için yaptıklarından memnun olduğunu söylemiştir. Parlakiyan ailesi 1895 yılında Sinemilli Aşiret reisi Asaf Ağa'nın babası Hasan Ağa'ya sığınmışlardır. Kürtlerin Sivas tarafından göç eden birçok Ermeni'yi koruduklarını dinlemiştir. Topo Ağa'nın anlattığına göre ise 1915'te 60 ermeni ailesi Sinemilli Aşiretine sığınmıştır. Bu aileler İngilizler Maraş'ı işgal edene dek aşiretin içinde yaşamıştır. Köylülere Alevilerin Kürt oldukları hakkındaki fikirleri ile aynı anlama gelecek beyanlarda bulunmuşlardır.

27 ağustosta Sinemilli Aşiretinin yazları geçirdiği yaylaya ulaşan Noel, Sinemilli Aşiretinin lideri Topo Ağa'nın evine konuk olmuştur. Topo Ağa'nın gerçek adı Halil'dir ancak çocukken kilolu olduğundan dolayı kendisine Kürtçede şişman anlamına gelen Topo lakabı takılmıştır ve o günlerden beri de bu adı kullanmaktadır. Aşiret reisinin evinin güzelliğinden bahseden Noel, 28 Ağustos gününü de tapu ağasının evinde geçirmiştir. Kürt dilinin yöreden yöreye farklılık gösterdiği konusundaki görüşün yanlış olduğunu ve yanındaki farklı bölgelerden gelen Kürtler ile yerli Kürtlerin gayet iyi anlaşabildiğini belirten Binbaşı, aradaki farklılığın temel olarak sesli harf kullanımından kaynaklığını söylemektedir. Ayrıca Noel, Kürtçenin lehçeleri ile alakalı fikirlerini beyan etmiş, Latin alfabesini kullanmak isteyen gençlerden bahsetmiş, Kürtçe hakkında genel bilgiler vermiştir. Ona göre Arap harfleri Kürtçedeki sesli harfleri karşılamaya yetmemektedir. Noel, Kürtçenin Latin alfabesiyle daha doğru yazıldığını, gençlerin Latin alfabesi kullanımına taraftar olduğunu ancak din adamları ve yaşlıların buna karşı olduğunu vurgulamaktadır. Kürtçenin ağızları arasındaki farklılıkları belirlemek amacıyla da küçük bir hikâyeyi gittiği her yörenin ve ziyaret ettiği her aşiretin kullandığı dile çevirtmiştir.

Tabya köyünde köyün Türklerden etkilenip etkilenmediğini test etmek isteyen Noel, köylülerle fotoğraf çektirmek istemiş, ancak köydeki Kürtler karar kendilerine bırakılınca Türkleri fotoğraf karesine almak istememişlerdir. Kürtlerin Türklere kız

vermediğini iddia eden Noel, yer yer Türkler aleyhine hayali hikâyeler de aktarmaktadır. Örneğin Tapu ağadan rivayet ettiğine göre aşiret Harput'tan ilk göç ettiğinde şu an yaşadıkları bölgede bir Türk aşireti olan İlbeyler yaşamaktadır. İlbeyler, Sinemillileri ziyafete davet ederler ve Sinemilliler bu davete katılır. Daha sonra Kürtler de benzeri bir ziyafet vermek isterler. Ziyafetin hazır olduğunu İlbeylere haber vermek için bir çocuk gönderilir. Ancak İlbeyler Kürtleri aşağılayarak davete icabet etmeyeceklerini söylerler. Çocuk bu tavra sinirlenir ve eline geçirdiği sopa ile İlbeylerin üzerine yürür. Tek başına 30 kişiyi yere serer. Sadece bir çocukla 30 kişinin baş edemediğini gören İlbeyler bölgeden göç ederler ve bölge Sinemillilere kalır.

29 ağustosta Atmalı aşiret reisinin bölgesine giderken yolda bir Türk köyünde konaklayan Noel'e göre buradaki Türklerin dış güçlerin egemenliği konusunda fikirleri yoktur. *“Nasıl bir yönetim olacağını anlattığımızda, adil olduktan sonra kimin yönetimi altında olduklarının umurlarında olmadığını belirttiler.”* diye not düşen Noel, mevcut vergi sistemini ayrıntılı olarak anlatmış ve kurulacak yeni yönetimin nasıl vergi toplaması gerektiğine dair de öneriler sunmuştur. Bu bölümde tuttuğu notlar, gezen heyetin amacının bölgede yeni bir yönetim kurmak olduğunun bir başka delilidir.

İngilizler, bölgeyi Fransızlara devrettikten sonraki dönemde Fransızlar da Atmalı aşireti ile temas kurmak istemiştir. Fransızlara danışmanlık yapan Rafael Kherlakian adındaki bir Ermeni'nin Tapu Ağa ile tanışıklığı vardır. Kherlakian, Atmalı aşiretinin 5 bine yakın silahlı adam çıkarabileceğini ve bu kuvvetlerle Kuva-yı Milliye'nin bastırılabilceğini Fransızlara iletmiştir. Fransızların onayıyla da Tapu Ağa'ya bir elçi gönderilmiş, Tapu ağa, Maraş civarındaki bütün Kürt aşiretleri üzerinde hâkimiyetinin tanınması şartıyla işbirliğini kabul etmiştir. Ancak Fransız komutanının otomobil bulamaması sebebi ile Tapu ağa ile planlanan görüşme gerçekleşmemiştir.¹⁵¹

Binbaşı Noel'in Sinemilli Aşireti hakkındaki kanaati sahaya yansımayacaktır. Maraş halkı Fransızlara isyan edip kurtuluş hareketini başlatınca, Sinemilli Aşireti de milli kuvvetlerin safında yer alacaktır. Sinemilli Aşireti ve reisinin savaşta gösterdikleri yararlar sebebiyle de 13. kolordu komutanı harbiye nezaretine Tapu Ağa'ya kaymakamlık verilmesini önerecektir.¹⁵²

¹⁵¹ Yaşar Akbıyık, **Milli Mücadelede Güney Cephesi (Maraş)**, Kültür Bakanlığı, Ankara 1990, s. 181.

¹⁵² Hatice Başkan, **Basımının Fransa İşgali Altındaki Maraş'ı İşlemesi (15 Eylül 1919-11 Şubat 1920)**, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş 2006, s. 19.

1.4.2. Atmalı Aşireti

Binbaşı Noel'in aktardığına göre Atmalı aşireti Pazarcık, Elbistan ve Besni ilçelerinde yaşayan 2500 hanelik bir aşirettir. Pazarcık ve Besni'de yaşayan aşiret mensupları yılın bir kısmını kışlaklarda bir kısmını ise otlak aramak üzere yaylalarda geçiren göçebelerden oluşmuştur. Elbistan'daki köyler dağlık alana kurulmuş, yazın ise köylüler kıl çadırlara geçmektedirler. Atmalı aşireti hem Sünnilerden hem de Alevilerden oluşmuştur ve dinler arası evliliklerde kadın veya erkek dinini değiştirmek zorunda kalmıyordur. Aşirette hem Kürtçe hem de Türkçe konuşulmaktadır. Aşiretin atlı asker kapasitesi 50 civarındadır. Savaş öncesinde varlıklı ailelerin ortalama 200 fakir ailelerin ise 25 küçükbaş hayvanı bulunurken savaştan sonra bu sayılar yarı yarıya azalmıştır.¹⁵³

Binbaşı Noel 25 Ağustos gününü Atmalı aşiretine bağlı 40 hanelik Kızırın köyünde geçirmiştir. Köy alevi köyüdür, ancak köyün bağlı olduğu Atmalı aşiretinin Sünni mensupları da vardır. Noel, Ermenilerin Batılıları Alevilerin Kürt olmadığına ikna etmeye çalıştığını hatırlatmakta ve bu köyde karşılaştığı insanların şimdiye kadar karşılaştığı diğer Kürtlerle aynı tabiatı paylaştığını belirtmiştir. Köy halkı Kürtçe konuşup, Kürt giysilerini giymekte ve Kürt şarkılarını söylemektedir. Köyde Atmalı aşiretinin reisi Yakup Paşa'ya büyük saygı vardır. Noel bu köyde de Kürtlerin milli duygularının yüksek olduğu vurgusunu yapmıştır.

Köylüler Osmanlı'nın Şah İsmail ile savaştığı dönemde Şah İsmail'in Anadolu'ya gönderdiği misyonerler tarafından köy mensuplarının alevileştirildiğini anlatmaktadır. Sultan Selim bunun üzerine Aleviliğe geçenlere tekrar Sünniliğe geçmeleri için kırk gün süre tanımıştır ancak aleviler "ferman padişahınsa dağlar bizimdir." diyerek dağlara çekilmiş ve inançlarını korumuşlardır.

Binbaşı Noel ve heyeti, 29 Ağustosta Atmalı aşiretinin lideri Yakup Paşa'nın çadırına gitmek üzere iki günlük bir yolculuğa çıkmışlar ve geceyi Türklerin yaşadığı Nokrah köyünde geçirmişlerdir. Köylülerin önemli bir kısmının Kürtçe bildiği belirten Noel, askere alınan 400 kişiden sadece 40'ının geri döndüğünü kaydetmiştir. Saban sayısı savaştan önce 150 iken savaşla beraber 65'e, küçükbaş hayvan sayısı ise 10 000'den 1000'e düşmüştür. Noel, Köyden alınan verginin yüksek olduğu bu yüzden köylülerin vergi memurlarından vergi kaçırılmaya çalıştığını gözlemlemiştir.

¹⁵³ Noel, *Age.*, s. 85.

30 ağustosta Yakup Paşa'nın evine varan Noel ve heyetini, Yakup paşa 60 süvari ile karşılamış, karşılama sırasında davul zurna çalınıp silah sıkılmıştır. Grup için 17 çeşitlik bir yemek sofrası kurulmuştur. Yakup Paşa önceki yıl civardaki eşkıyalara yardım ve yataklık etmek suçlamasıyla yirmi adamı ile birlikte dokuz aylığına hapsedilmiştir. Yakup Paşa'nın adamlarına kendisi aleyhinde ifade vermeleri için işkence yapılmış ve dokuz adamı öldürülmüştür. Bu yüzden Yakup paşa Türk karşıtı olduğu bilinmektedir.

Noel, kendilerinin yaylaya varması ile Kürt ulusal duygularında bir canlanma olduğunu iddia etmektedir. Aşiretliler davul ve zurnadan oluşan ilkel bir orkestra eşliğinde Yunan Horasına benzer bir dansa (halay)başlamışlardır. Ancak bu dansın figürleri hora ile karşılaştırıldığında basit kalmaktadır. *“Bir daire oluşturmuş insanların müzik eşliğinde yumuşak hareketlerle hafif rüzgârda dalgalanan mısır tarlaları gibi uyum içerisinde salınması”* diye de Millingen'den isim vermeden alıntı yapmıştır.¹⁵⁴ Danstan sonra Tura diye bir oyun oynanmıştır. Noel, oyunu ve kurallarını ayrıntılı olarak anlatmaktadır.

Her ne kadar Atmalı Aşireti de diğerleri gibi Binbaşı Noel tarafından ayrılıkçı olarak gösterilmiş ise de Atmalı Aşireti de yine diğerleri gibi milli mücadelede yer alacaktır. Pazarcık civarında milli teşkilat kurulması için çalışan Mehmet Cebe bu amaçla evine misafir oldukları “y... ağa” isimli bir aşiret reisini bir türlü ikna edemediklerini ancak konuşmaları yan taraftaki odada onları dinleyen ağanın annesinin odaya girdiğini şöyle konuştuğunu aktarmıştır: *“Evlatlarım! Bütün konuşmalarınızı yandaki odadan dinledim. Evet haklısınız. Biz yarın Türk memuru, Türk jandarması yerine ermeni veya Fransız memuru ve jandarması göreceğ olduktan sonra varlığımızın bir kıymeti kalmaz. Siz bana bakın! Benim de aşiret üstünde hatunluk hükmüm sürer. ... Harp ise harp, kan ise kan, mal ise mal her ne lazımsa kurtuluncaya kadar bütün aşiretle fedayız.”* Bunun üzerine Ağa tereddütten kurtulmuş ve milli mücadeleye katılarak büyük faydalar sağlamıştır.¹⁵⁵ Mehmet Cebe aşiret ağasının ismini vermez. Ancak aşiretin coğrafik konumu ve ağanın isminin baş harfî göz önüne alındığında bu aşiretin Atmalı aşireti ve aşiret reisinin ise Yakup Paşa olduğu anlaşılabilir. Başlangıçta yaşadığı tereddütün sebebi ise kuvvetle muhtemeldir ki Noel ile yaptığı görüşmelerdir.

¹⁵⁴ Millingen, **Age.**, s. 233.

¹⁵⁵ Akbıyık, **Age.**, s. 182.

Yakup paşa Pazarcık Mudafa-i Hukuk cemiyetine kurucu üye olarak katılacaktır.¹⁵⁶ Fransızların kendisine aracılık etmesi için gönderilen bir Ermeni'yi milli oluşuma teslim edecektir.¹⁵⁷ Yakup Paşa Birinci Meclis'e de Maraş'tan vekil seçilecektir.¹⁵⁸

Yakup Paşa'nın komutasındaki Atmalı aşireti Kuva-yı Milliye'si kurulacak ve Fransızlara karşı savaşıacaktır.¹⁵⁹ Bu birlikler Maraş tamamen kurtulana kadar yaşanacak çarpışmaların büyük kısmına doğrudan katılacaktır. Daha sonra Antep'te destanlaşacak bir mücadele verecek olan Karayılan da Atmalı aşireti Kuva-yı Milliye'sinin bir parçasıdır. Karayılan önce Maraş cephesinde savaşıacak, Maraş kurtarıldıktan sonra da Antep'e geçecektir. Yönettiği Kuva-yı Milliye birliğinin tüm masraflarını da kendisi karşılayacaktır.¹⁶⁰

1.4.3. Kürecik Aşiretleri

Kürecik Kürtleri Malatya'nın 40 km güneybatısında yaşamaktadır. Anlatılanlara göre aşireti birkaç yüzyıl önce dersim tarafından gelen Asaf Ağa kurmuştur. Aşiret üyeleri yazın köylerini terk etmekte ve yaylalarda çadırlarda yaşamaktadırlar. Üçte ikisi kendi çadırlarına sahipken kalanı çalılardan yaptıkları kulübelerde yaşamaktadır. Aşiretin çoğunluğu alevidir. En fazla 200-300 tüfeğe ve 100 süvariye sahiptirler.¹⁶¹

Binbaşı Noel ve heyeti, 2 Eylül günü Kürecik aşiretleri reisi Ömer Ağa'nın evinin bulunduğu Urem köyünde konuk olmuşlardır. Kürecikler 38 köye yayılmış 2520 haneden oluşan yerleşik bir aşirettir. Kürecikte 4 de Türk köyü vardır ve bu köylerde 495 aile yaşamaktadır. Yönetim birimlerine yakın kürecik köylerinde halkın bir kısmı Kürtçeyi tamamen unutmuş bu yüzden halk Türkçe konuşmaktadır. Diğer köylerin ise büyük kısmında Kürtçe konuşulmakta ve sadece birkaç kişi Türkçe bilmektedir.

Bu aşiretten savaşa 3000 kişi gitmiş, aralarından 1000 kişi firar etmiştir. Enver paşa firarilerin evlerinin yıkılmasını emretmiş bu yüzden de firariler eşkıyaya katılıp yol kesmeye başlamıştır. Aşiret o günden 20 yıl önce de hükümete karşı isyan etmiş ama isyan kısaca bastırılmıştır. Hükümet ceza olarak kendilerinden aldığı %10'luk vergiyi %25'e çıkarmıştır. Ayrıca aşiretin idari yapısında düzenlemeye gidilmiş ve aşiretin 11

¹⁵⁶ Akbıyık, *Age.*, s. 164.

¹⁵⁷ Adil Bağdadlıoğlu, *Uzunluk: İstiklal Harbi'nde Maraş*, Ülkü Yayınevi, İstanbul 1942, s. 778.

¹⁵⁸ https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt1/index.html.

¹⁵⁹ Genelkurmay Atase Başkanlığı, *Türk İstiklal Harbi*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2009, s. 93.

¹⁶⁰ Burhan Bozgeyik, *İstiklâl Harbinde Gaziantep*, Gaziantep Şehit Kamil Belediyesi, İstanbul 2002, s. 52.

¹⁶¹ Noel, *Age.*, s. 93-97.

köyü farklı nahiye ve kazalara bağlanmıştır. Bu durum Ömer Ağa'nın gücünü sınırlandırırken nahiye müdürlerinin de yetkilerini artmıştır. Halk bu durumdan şikâyetçidir. Noel, Türkiye için kurulacak manda yönetiminin bu konuda iyileştirme yapması gerektiğini düşünmektedir.

1.4.4. Reşvan Aşireti

Malatya'nın güneyindeki dağlarda yaşayan 4000-4500 haneden oluşan köyleri Kâhta, Malatya, Hüsnü Mansur, Behni kazalarına dağılmış bir aşirettir. Aşiretin %10'u tüm yılı çadırlarda geçiren göçebe, % 65'i sadece yazlarını çadırlarda geçiren yarı göçebe, kalan kısmı ise tamamen yerleşiktir. 775 kadar aile Alevi geri kalanı ise Sünni mezhebe mensuptur. Hane sayısı savaş sonrasında %35 oranında düşmüştür. Toplam nüfus ise %25 azalmıştır. Aşiret 2500 binek hayvanı, 25 bin küçükbaş hayvan, 60 deve ve 1000 büyükbaş hayvan üzerinden vergilendirilmektedir. 1000 adet tüfekleri ve her tüfek için 200 adet mermileri bulunmaktadır. Saldırı anında silahlı adam sayısını 2000'e kadar çıkarma potansiyeline sahiptirler. Savaş sırasında 2000 aşiretli askere alınmış bunlardan 1000'i firar etmiş ve 900 tanesinden henüz haber alınamamıştır. Aşiretin lideri Hacı Bedirhan Beydir. Savaş sırasında aşiretinden çok firari çıktığı için bir müddet hapsedilmiştir.¹⁶²

Binbaşı Noel Malatya'dan dönerken 15 Eylül günü Reşvan Kürtlerinin yaylalarına ulaşmıştır. Köylülerde özenle işlenmiş eski tip tüfekler vardır. Binbaşı Noel, Reşvanlıları sıcakkanlı, konuksever insanlar olarak tanımlamıştır. Alevilere iyi gözle bakılmamakta ve Sünniler Alevilere kız vermemektedir. Aşiret mensupları genel olarak Kürtçe konuşur ancak şehirlere yakın olan köylerde yaşayanların bir kısmı Türkçe de bilmektedir.

1.4.5. Bayzik Aşireti

Beske adıyla da bilinen bu aşiret Hüsnü Mansur kazasında yaşamaktadır. Aşiret farklı bölümlere ayrılmıştır, Binbaşı Noel'in hakkında not tuttuğu bölüm Şeyh Ağa ve Abzer Ağa liderliğindeki 53 köylük bölümüdür. Noel'in dirayetli kurnaz ve dikkatli bir kişi olarak tanımladığı Şeyh Ağa, Ermeni tehciri sırasında bir kısım Ermeni'yi korumasına almıştır. Abuzer Ağa ise kuzenine benzememekte ve görece sessiz biridir. Savaştan önce 1274 ata sahip olan aşiretin at sayısı savaştan sonra 1052'ye düşmüştür.

¹⁶² Noel, *Age.*, s. 69.

Mensupları Sünni olan aşiretin anadilleri Kürtçedir ancak aşiretin büyük bölümü Türkçe de bilmektedir. Aşirette 300 tüfek bulunmakta ve aşiret50 süvari çıkarabilecek potansiyelindedir. Savaşta orduya 500 asker vermiş, bu askerlerin ancak 10-20 kadarı geri dönebilmiştir.¹⁶³

1.5. Binbaşı Noel ve Ermeniler

Binbaşı Noel'in Doğu Anadolu'ya düzenlediği iki gezi süresince Ermenileri temsil edecek şahıs veya politik örgütlerle doğrudan görüştüğüne dair bir kayıt yoktur. Seyahatlerinin amacı doğrudan Ermenilerle görüşmek veya İngiltere'nin ermeni politikasını şekillendirmesine yardım etmek de değildir. Ancak yine de Noel seyahati boyunca Ermenilerle ilgili gözlemler yapmış ve önemli notlar tutmuştur. Noel'in Ermeniler hakkındaki görüşleri ve tuttukları notlar İngilizlerin ermeni yanlısı politikaları ile çelişmektedir. Noel Ermenilerin Avrupa'da yaptıkları propagandanın sahadaki gerçekliği yansıtmadığını fark etmiş ve bu konuda uyarılarda bulunmuştur. Bölgedeki insanlar Ermenileri "hilekâr, haris, korkak" olarak tanımlamakta ve Noel notlarında buna yer vermektedir.

Noel bölgedeki Kürtler arasındaki İngiliz karşıtlığının asıl sebebini Ermenilerin asılsız suçlamaları sonrası Müslümanların tutuklanması olarak belirtmektedir. Diyarbakır'daki Kürt tüccarların İngiliz kontrolündeki Halep'e gitmek istememelerinin sebebi de bu tutuklanma korkusudur. Nitekim Ekrem Cemil paşa Halep'e gittiğinde Ermenilerin şikâyeti üzerine tutuklanacak ve ancak Binbaşı Noel'i referans gösterince serbest bırakılacaktı.¹⁶⁴ Noel'e göre Kürtleri sakinleştirmenin tek yolu onların ağırlıkta yaşadığı hiçbir bölgede Ermeni hâkimiyetinin tesis edilmeyeceğini garanti altına almak olduğunu söylemektedir. Ancak İngiliz dışişleri Kürtlerin ağırlıkta olduğu yerlerde sadece "sınırsız" ermeni hâkimiyeti kurulmayacağı teminatı verebilecektir.

Binbaşı Noel Mardin'e geldiğinde buradaki Müslüman ailelerin yanına yerleşmiş ermeni çocuklarının geri alınması ile ilgili görüşmeler yapmıştır. Ancak çocuklar ailelerin yanından ayrılmayı istememektedir. Noel çocukların ailelerden ancak zor kullanılarak alınabileceğini söylemiştir. Çocukların hallerinden memnun olması Noel'e, Ermenilerin propagandalarında çizdiği vahşi, zalim Müslüman portresinin gerçeği yansıtmadığını düşündürmüştür.

¹⁶³ Noel, *Age.*, s. 87-92.

¹⁶⁴ Noel, *Age.*, s. 9.

Noel'in ikinci gezisinde Maraş civarında karşılaştığı Türk genci babasının bir ermeni kadınıyla evlendiğini ancak Aksu'da bulunan öncü İngiliz müfrezesinin ermeni tercümanının kocasından ayrılmak için ermeni kadına baskı yaptığını anlatmıştır. Hatta tercüman kadını ermeni bir rahiple birlikte, ikna etmek üzere ziyaret etmiştir. Kadın ise ölünceye kadar kocasından ayrılmayacağını, Büyük Britanya ordularının dahi onu kocasından ayıramayacağını belirtmiştir.

Topo Ağa'nın yanında Kirkor Parlakiyan adında bir ermeni vardır ve uzun süredir ailesi ile beraber Müslümanların arasında huzur içerisinde yaşamaktadır. Ayrıca Sinemilli aşireti Sivas'tan göç eden 60 ermeni aileyi de yanlarına almış, barınak sağlamıştır. İngilizler bölgeyi işgal edene dek Ermeniler bölgede yaşamıştır.

Noel, 3 Eylülde Malatya'da, Ermenistan'ın kurulmasından dolayı Kars tarafından göç etmek zorunda kalan ailelerle görüşmüş ve Ermenilerin yapmış oldukları zulmü anlatan hikâyelerden haberdar olmuştur. Malatya da ACRNE'nin bir yetimhanesi vardır ve bu yetimhane Ermenilerin tutumundan dolayı Müslüman yetimleri almamaktadır. Yetimhanedeki Ermeni öğretmen olan bir kadın ise öğrencilerine Müslümanlardan alacakları intikamına dair hatıralarını naklen şu ifadelerle anlatmıştır; 18 Eylülde Urfa'ya geri dönerken Sandug adlı bir Ermeni kadın ve oğlu Kayos ile karşılaşmıştır. Kadın 1915 tehciri sırasında göç ederken çocuğunu Müslüman bir ailenin yanına bırakmış ve şimdi de geri dönüp çocuğunu almıştır. Çocuğun sağlığı yerindedir. Hatta kadın çocuğu kendisi ile beraber dönmeye zor ikna etmiştir. Binbaşı Noel, Ermeni milliyetçilerin bu çocuğun köle olarak kullanıldığını iddia edeceklerini söylemiş, ancak Noel o yıllarda bir ekmeğin maliyetinin 2 şilin olduğunu hatırlatmış ve binlerce Müslüman'ın açlıktan öldüğünü vurgulamıştır. Dolayısıyla bu çocuğun emeğinden zarar edileceğini ve köle olarak kullanılmadığı sonucuna varmıştır.

Kürtler ile Ermenilerin birlikte yaşadığı bölgelerde böyle yüzlerce hikâyeye rastlanabileceğini belirten Noel, bir kısım Kürt veya Müslüman'ın ermeni katliamına katılmış olduğunu kabul etmiştir. Otorite boşluğu olan her yerde bu tarz olayların yaşanabileceğini belirtmiş ve İngiltere'deki Liverpool olayını örnek göstermiştir.¹⁶⁵

Noel'e göre Ermeniler bölgede müttefiklerin kendi üstünlüklerine inandıkları tezini yaymaktadır. Ermenilere yönelik gerçekleşen şiddet olaylarından tüm Müslümanları mesul tutup toptan cezalandırmaya gitmenin bölgede ancak İngiliz karşıtlığını artıracaktır. Nitekim Rus işgali döneminde Rus koruması altında Ermeniler

¹⁶⁵ 1918 ve 1919'da Liverpool'da polisler greve gitmiş bundan dolayı da şehirde karışıklıklar çıkmıştır.

de Müslümanlara nüfus boyutu ve şiddet bakımından kendilerine yapıldığını anlattıklarıyla eşdeğer seviyede katliamlar yapmış ancak batı kamuoyuna bu olaylar yansımamıştır. Noel: “Eğer bu gerçek daha iyi anlaşılıyorsa, Ermenilerin aktardıkları hikâyelere kendimizi kaptırmakla, onların intikam alma siyasetine ortak olduğumuzu ve bu siyasetin dini, etnik düşmanlıkları yatıştırmak bir yana, körüklemenin en emin yolu olduğunu daha kolay görebilirdik.”¹⁶⁶ demektir. Anadolu’da her iki tarafın da geçmişte yaptıklarını unutup yeni bir sayfa açmanın izlenmesi gereken tek siyaset olduğunu eklemektedir.

Binbaşı Noel ve yanındakiler 25 Ağustos günü Pazarcık’a gelmişlerdir. Pazarcık, Ermenilerin iddiasına göre Ermenistan’ın en batısındaki yönetim birimidir. Kazaya bağlı 100’den fazla köy bulunmakta nüfusu da 25-30 bin arasındadır. Noel, savaş öncesi ilçede 25 Ermeni bulunduğunu ancak sonrasında ilçede ve köylerinde tek bir Ermeni’nin dahi olmadığını gözlemlemekte, aklı başında hiçbir insanın bölgeyi Ermenilerin yönetimine bırakmayı düşünemeyeceği notunu düşmektedir.

Binbaşı Noel, 4 Eylülde gönderdiği raporda ise 320 km boyunca yaptığı zikzaklı yolculuk boyunca geçtiği bölgede ancak 25 kadar Ermeni ailesi yaşadığını ve bunun bölgenin Ermenilere ait olduğu iddiasının yanlış olduğunu gösterdiğini söylemektedir. Dolayısıyla bölgede bir Ermeni hâkimiyeti kurmak da imkânsızdır.

Noel, Türklerin yaptığı nüfus sayımları üzerine de çalışma yapmıştır. Müttefik devletler bu sayımların Ermenilerin aleyhine yanlı ve yanlış olduğunu düşünmektedir. Boğas Nubar “barış kongresi için ermeni sorunu” adlı kitapçığında “*Türk Hükümeti Ermenileri küçük ve önemsiz bir azınlık olarak göstermek için nüfus sayımında her zaman ermeni nüfusunu kasıtlı olarak yanlış ve düşük göstermişlerdir*” demektir.¹⁶⁷ Noel ise sayımın daha önceden haber vermeksizin köylerin muhtarları çağrılıp hem aile hem de birey sayısı ile aile üyelerinin isimlerinin kaydedilmesi şeklinde yapıldığını söylemektedir. Osmanlı Devletinde sayım ilk olarak 1905 yılında bu yöntemle yapılmıştır. Noel, orijinal sayım kayıtlarının önemli ölçüde eksiksiz olduğu saptamasını yapmaktadır. Ancak devamında yaşanan olaylar yüzünden doğal olarak sonraki yıllarda gerçekleşen ölümler, doğumlar ve evliliklerin neredeyse yarısı kayıt altına alınmamıştır. Noel, bunlar bir kenara bırakılırsa Türklerin yaptığı nüfus sayımlarını dürüst bir girişim olarak tanımlar ve en küçük araştırmanın dahi bu kayıtların değiştirilmesine yönelik bir

¹⁶⁶ Noel, *Age.*, s. 12.

¹⁶⁷ Noel, *Age.*, s. 170.

organizasyonun var olmadığını ortaya çıkaracağını belirtmektedir. Ayrıca Türkler, Ermenilerden askerlik muafiyeti dolayısıyla vergi toplamaktadır, bu da Noel'e göre Ermenileri eksiksiz saymak için yeterli bir motivasyondur. Hatta Hıristiyan azınlığın nüfus sayımı Hıristiyanlar genellikle şehirlerde yaşadıkları için daha doğru yapılmıştır. Oysa Müslümanların önemli bir kısmı ulaşımı zor dağlık bölgelerde yaşamaktadır. Noel, göçebe Kürtlerin sayımlarının yapılmasında zorluk yaşandığını, Osmanlı nüfus sayımlarındaki yanlışların ise genellikle Kürtlerin aleyhine yapıldığını belirtmiştir.

Binbaşı Noel, 1905 yılı sayım sonuçları ile gezdiği köylerin güncel nüfuslarını karşılaştırmak suretiyle rakamlar üzerinde ayrıntılı bir çalışma yaparak Elazığ, Diyarbakır, Bitlis ve Van vilayetlerinin nüfusları hakkında ermeni iddialarının doğru olmadığını, bilakis 1905 yılında yapılan sayımın gerçeğe yakın değerleri gösterdiği sonucuna varmıştır.¹⁶⁸

Noel'e göre Kürtler ve Ermeniler aslında dostluk içinde yaşamaktadırlar. Geçmiş yıllarda yaşanan çatışmaların sorumlusu da Türk hükümetidir. Noel, "... Talihlerini karartmak için önce Abdülhamit sonra da İttihat ve Terakki cemiyeti iki ulusun arasına nifak tohumları ekmiştir." söylemiştir.¹⁶⁹ Bu yüzden yaşananların sorumluluğunu Osmanlı'ya yıkan Noel, Kürt ve Ermenilerin barışması gerektiğini düşünmekte, İngiliz dışişlerine sunduğu çözüm önerisinde de ortak bir yönetim tavsiye etmektedir.¹⁷⁰ Ancak Kürt ve Ermeniler arasında tercih yapmak zorunda kalırsa Noel'in Kürtleri tercih edeceği kaçınılmazdır.¹⁷¹ Çünkü Noel'e göre Ermeniler ancak "...hile desise ve ekonomik güç olarak Kürtlerden üstündür."¹⁷²

1.6. Değerlendirme

1919 yılında Doğu Anadolu'ya iki defa gönderilen Binbaşı Noel, ilk gezisinde Nusaybin ve Mardin üzerinden Diyarbakır'a giderken ikinci gezisinde Urfa ve Maraş üzerinden Malatya'ya gitmiştir. Noel bu gezileri sırasında Kürt aşiretleri ile görüşmeler yapmış ve aşiretler hakkında ayrıntılı notlar tutmuştur. Bu notlar; aşiretin tarihi, dili, dini, nüfusu, hane sayısı, günlük yaşam tarzları, kültürleri, yaşadıkları yerler, yazlık ve kışlıkları, sahip oldukları hayvan sayıları, çıkarabilecekleri silah ve asker sayıları, tarım

¹⁶⁸ Nüfus sayımları ile ilgili ayrıntılı notları için bkz. Noel, *Age.*, s. 109-117 ile s. 170-175.

¹⁶⁹ Noel, *Age.*, s. 160.

¹⁷⁰ Bilgi için bkz. yukarıda izahına çalıştığımız İngiliz-Kürt İlişkileri bölümü.

¹⁷¹ Cengiz Kartın, "Binbaşı Noel'in Hava Bakanlığı ve Dışişleri Bakanlığı Arşivlerindeki Gönderilerinde Kürt-Ermeni Münasebetleri." *Yeni Türkiye Dergisi*, 2014, S. 60, s. 5.

¹⁷² Noel, *Age.*, s. 169.

alışkanlıkları, saban sayıları, tarım ürünleri, tarımda aldıkları veri oranları, yaşadıkları bölgelerde paranın değeri, Türk hükümeti ve İngilizlere bakışları, Ermeniler ile ilişkileri gibi birçok konuyu içeren raporlar halindedir.

Asıl önemli olan, Noel'e ikinci gezisinde Bedirhanlardan iki kişinin eşlik etmesidir. Bedirhanların, dedeleri Bedirhan Bey'in ismi sayesinde Kürtler üzerinde etkileri olduğu düşünülmektedir. Bedirhan Bey, 19 yy ortalarında Cizre merkez olmak üzere bölgede güçlenmiş ancak Osmanlı'ya isyan edince yönetimini kaybetmiştir. Ailesi genelde İstanbul'da yaşamakta ve geziye eşlik edenler Kürt bağımsızlığını savunmaktadırlar. İkinci gezinin son bulunduğu ve milli mücadele başlangıcının en önemli olaylarından biri olan Ali Galip olayının yaşandığı Malatya'nın mutasarrıfı da Bedirhanlardandır. Sivas kongresini dağıtma girişimi başarısız olunca Bedirhanlar da Ali Galip ve Noel gibi Suriye'ye geçecektir. Bedirhanların Kürtlerin üzerindeki etkilerinin İngilizlerin düşündükleri kadar fazla olmadığı anlaşılmıştır.

Binbaşı Noel, Milli aşireti ile de temas kurmuş ve Osmanlı yönetiminin çok kısa süre içerisinde bölgeden uzaklaştırılacağı teminatını vermiştir. Milli aşireti merkezi Viranşehir olmak üzere geniş bir alana hükmetmektedir ve güneyindeki Arap aşiretleri ile çekişme halindedir. Aşiretin, Hamidiye alaylarına ilk başta ciddi katkısı olmuştur. Ancak 1908 devrimi sonrası Aşiretin reisi İbrahim paşa, Abdülhamit lehine isyan edince isyanları bastırılmıştır. İbrahim paşadan sonra yerine oğlu Mahmut Paşa geçmiştir. İngilizler ile ciddi temas kuran Mahmut Paşa, kurulacak olan Kürdistan prensliğinin en önemli adaylarından birisidir. 1919 yılındaki İngiliz temaslarından sonra 1920 yılında aşiret bir kez daha isyan etmiş ve tekrar Osmanlı Devleti bastırmıştır. İsyen eden liderleri Suriye'ye iltica etmiştir.

Nusaybin ve Mardin civarındaki aşiretler genelde İngiliz karşıtıdır. Noel, onların bu tutumlarını Türk hükümetinin propagandalarına bağlamıştır. Ayrıca Kürtlerin, Ermenilere karşı işledikleri iddia edilen katliamlar dolayısıyla müttefikler tarafından cezalandırılacakları korkusundan kaynaklandığı düşüncesindedir. Bölge halkının, bir Ermeni yönetimine tebaa olmayacakları garantisini veren Noel, ayrıca af ilan edilirse İngiliz karşıtlığının sona ereceğini belirtmektedir. Bütün bu gelişmelerden anlaşıldığı gibi İngilizler, bölgeyi işgal etmek niyetinde olmuş, fakat bu emellerini uygulayamamıştır.

Binbaşı Noel, Pazarcık ilçesinin kuzeyinde Sinemilli ve Atmalı aşiretleri ile de görüşmüştür. Bu aşiretlerin çoğunluğu alevidir ve aşiret mensupları Kürtçe

konusmaktadırlar. İki aşiret de yarı göçebe olarak hayatını sürdürmektedir. Sinemilli aşiretinin lideri Topo Ağa, Atmalı aşiretinin ise Yakup Paşadır. Binbaşı Noel, konuşulan dil, kullanılan elbise ve diğer durumlarının karşılaştırmasını yaparak, Alevilerin Kürt olduklarını ispata çalışmıştır. Bu aşiretlerde, Kürt milli bilinci canlıdır ve İngilizlere karşı sempati oluşmuştur. Türk hükümetine ise düşman olduklarını söyleyen Noel, bu aşiretlerde kendisine anlatılan Türk karşıtı gerçeküstü hikâyeler de aktarmıştır.

Noel'in yukarıdaki "Alevilerin Kürt oldukları" yönündeki görüşü, bütünü ile bir plan ve propagandanın sinsi faaliyetinden ibarettir. Çünkü Doğu ve Güneydoğu halkının çok büyük kısmı Sünni ve Şafii, kısmen de Hanefi mezhebine mensupturlar. Aleviler için mezhepler söz konusu değil, meşreb olarak Türk tarihinde asırlardan beri böyle gelmişlerdir.

Kürecik, Reşvan ve Beyzik aşiretleri arasında da bulunan Binbaşı Noel, bu aşiretler hakkında sosyal, ekonomik ve demografik veriler vermektedir.

Noel, 4 Eylül günü üstlerine gönderdiği telgrafta yaptığı yolculuğun güzergâhı boyunca Antep'teki ilk 50-60 km'lik kısım hariç, nüfusun %70-80 civarında Kürt olduğunu belirtmiştir. Gezisi boyunca gittiği hemen her yerde güçlü Milliyetçi duyguları olan, Türk sempatisi olan topluluklarla da karşılaşmıştır. Kürtlerin İstanbul hükümetinden nefret ettikleri için yönetime karşı genel olarak isyan duygularına sahiplerdir, ancak savaş yıllarında işgal güçlerinin ve Ermenilerin bölgedeki faaliyetlerinin kötü olması sebebiyle bu duygu canlılığını kaybetmektedir. Oysa bir isyan başlatmak için dışarıdan ateşlenmeye dahi ihtiyaç duyulmayacak kadar zemin İngilizlerin lehinedir. Yine Noel, gezdiği yerlerde anti-İngiliz ya da Pan-İslamist hareketin izlerine rastlamamıştır ve her yerde dostlukla karşılanmıştır. Binbaşı Noel bu durumu:

- 1- Ermeni nüfusunun azalması sonucunda bir Ermeni hükümetinin kurulması tehdidinin ortadan kalkması
- 2- Bölgedeki Kürtlerin %75'inin nispeten rahat bir kimliğe sahip Alevilerden oluşması (Noel'in bu oranı da oldukça abartılı ve yanlış bir bilgidir.)
- 3- Malatya Mutasarrıfı Halil Bey'in İngilizlere sempati ile yaklaşması sebeplerine bağlamaktadır.

Binbaşı Noel, özellikle ikinci gezisinde görüştüğü aşiretlerin tamamını ayrılıkçı ve Türk hükümetine düşman olarak tanıtmıştır. Bunu da bizzat aşiret reisleri ve

mensuplarının demeçlerine dayandırmaktadır. Ancak gelişen süreçte sahada yaşanan olaylar Noel'i yalanlamaktadır. Çünkü durum, onun beyanının aksi olduğunu göstermiştir. Mahmut Bey liderliğindeki Milli aşireti, her ne kadar isyan etmişse de, Urfa'nın kurtuluş mücadelesine destek vermiş, hatta doğrudan savaşa katılmıştır. Yakup Paşa liderliğindeki Atmalı ve Topo Ağa liderliğindeki Sinemilli Aşiretleri ise Maraş'ta Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin kurulmasında bizzat bulunmuş, Kuva-yı Milliye birliklerinin oluşumuna katılmışlardır. Aynı aşiretler, Maraş'ın kurtuluş savaşına da katılmış, büyük yararlılıklar göstermişlerdir. Bu katkılarından dolayı Yakup Paşa, 1. Meclise Maraş mebusu olarak seçilmiştir.

Binbaşı Noel'e göre bölge halkı, Ermenilerin anlattığının aksine, Ermenilere iyi davranmıştır. Birçok Ermeni aile, aşiretlerin içinde sorunsuzca yaşamıştır. Ayrıca 1905 yılında Osmanlı hükümetinin yaptığı nüfus sayımının yanlış olduğuna dair Ermenilerin yaptıkları propaganda da asılsızdır. Çünkü daha önce yapılan nüfus sayımı sonuçları gerçeği göstermektedir ve Ermeniler bölgede çoğunlukta değildir. Bu yüzden de bölgeyi Ermenilere bırakmanın gerçekçi olmadığı görüşünde olan Noel'e göre Kürtler, Ermenileri katletmemiş tam aksine korumuştur. Bazı yerlerde gerçekleşen katliamları da Türk hükümetinin etkisiyle yapmışlardır. Bu yüzden de Kürtler ve Ermeniler geçmişi unutup barışmalıdırlar. Ancak İngiltere'de Noel'in bu görüşleri kabul görmeyecektir.

Bu konuda da Noel, kasıtlı olarak Osmanlı Devletini suçlamaktadır. Osmanlı idaresine karşı Ermeni-Kürt-Alevi birliğini oluşturma gayreti içinde olduğu açıktır. Çünkü İngilizlerin bölgedeki çıkarı, halkın bölünmesi, Osmanlı'ya karşı İngilizlerin tarafında yer almasıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. BİNBAŞI NOEL'İN FAALİYETLERİNE KARŞI ALINAN TEDBİRLER VE AŞİRETLERİN İNGİLZLERE TEPKİLERİ

2.1. Aşiretlerin İngilizlere Tepkileri

Binbaşı Noel, Mardin ve Nusaybin çevresinde yaptığı incelemede aşiretlerin İngilizlere karşı silahlı direnişe yabancı olmadıklarını gözlemlemiştir. Aşiretleri o güne kadar parçalanmaktan koruyan temel şeyin aşiretler arası husumetler ve çekememezlikler olduğunu belirtmiştir. Milli Mücadele süresince aşiretler arası farklılıkları ortadan kaldırmak ve aşiretlerin birliğini sağlamak için Müslüman önderler tarafından çaba sarf edilmiştir. Noel genel olarak mevcut durumda bir İngiliz işgalinin ciddi bir aşiret muhalefeti tehlikesiyle karşılaşmayacağını tahmin ediyorsa da her an 3000 silah toplayabilecek bir aşiret birliğine karşı da askeri önlemleri almaları gerekeceğini rapor etmektedir.¹⁷³ 12 Nisan 1919 gecesini geçirdiği aşiretin lideri Noel'e İngilizlere karşı sonuna kadar direneceklerini söylemiştir. Dakhori Kürtlerinin yaşadığı Amuda köyünde Şammar aşiretinin liderlerinden biriyle karşılaşmış, aşiret lideri kendisine İngilizlerin de Ermeniler gibi yok olacaklarını ima yoluyla söylemeye çalışmıştır.¹⁷⁴

General Barrow, Milli Aşireti reisi Mahmut Bey'i bizzat Urfa'ya davet etmiş, fakat Mahmut Bey davete katılması hususunda 13. Kolordun komutanının katılmaması yönündeki tavsiyesine uyararak icabet etmemiştir. Mahmut Bey, bu yüzden davete Anazeh meselesinin kendisini Viranşehir'de kalmayı zorunlu kıldığını bahane göstermiştir.¹⁷⁵ Woolley'den birkaç gün sonra ise Binbaşı Noel, Milli aşiretini ziyaret etmiş ve beraberinde reislere vermek üzere 50 liraya yakın para getirmiştir. Ancak Mahmut Bey bu parayı reddetmiştir. Kendilerinin vatana, dine, millete ve halifeye bağlı olduklarını söylemiş, hatta misafir olmuş olmasaydı kendisini paramparça edebileceği ihtimalini de söylediğini etrafındakilere söylediği rivayet edilmiştir. Bunun üzerine Binbaşı Noel, Mahmut Bey'in Kürt ve Kürt aşiret reisleriyle alakasının olmadığını

---

¹⁷³ FO 371/4192 107502.

¹⁷⁴ Aynı Belge.

¹⁷⁵ Akalın, *Age.*, s. 7.

söylemek durumunda kalmıştır.¹⁷⁶ 28 Ekim 1919'da, Viranşehir, Urfa, Antep ve Maraş'ın Fransızlar tarafından işgal edilmesine tepki olarak bölgedeki Kürt aşiret liderleri, müttefik devletlerin komiserliklerine çok sayıda telgraf göndermişlerdir. Mahmut Bey, gönderdiği telgrafta vatanın bir bütün olduğunu ve herhangi bir parçasına yapılacak müdahaleye kesinlikle taraftar olmadığını ve bunu halk olarak Erzurum ve Sivas kongrelerinde cihana ilan ettiklerini ifade etmiştir.¹⁷⁷

Urfa Jandarma Komutanı Ali Rıza Bey, Mustafa Kemal'e gönderdiği raporunda; Urfa'nın kuzeyindeki Baziki, Berazi aşireti ile bölgede bulunun diğer 6 aşiretin kendisine haber gönderdiğini, emir gelirse Kuva-yı Milliye'ye katılmaya hazır olduklarını bildirmiştir. Ancak Basravi aşireti işgalci güçlerle işbirliği halindedir.¹⁷⁸ Bölgedeki aşiretlerin yabancılara olan tepkisini şu olaydan da anlamak mümkündür.

Binbaşı Noel, ikinci gezisi sırasında Takom köyüne saman almak üzere iki adamını göndermiş, ancak köylüler bu kişileri tanımadıkları için onlara ateş açmıştır. Kamptakiler ve köylüler arasında ufak çaplı bir çatışma yaşanmıştır. Köylüler kamptakilere "aranızda Türkçe bilen var mı?" diye sormuş ve kamptakilerin iyi niyetle geldiklerini gördükten sonra kendilerine üzüm ve karpuz ikram etmişlerdir.¹⁷⁹ Binbaşı ve yanındakiler Malatya'ya giderken de yol üzerinde karşılaştıkları Türklerden de ciddi tepkiler almışlardır.¹⁸⁰

İngilizlerin Nesturilerden oluşan birlikler kurması gibi Kuzey Irak'ta yürüttüğü faaliyetler, Şırnak aşireti reisi Abdurrahman Ağa'yı İngiliz aleyhtarı yayınlar yapmaya sevk etmiştir.¹⁸¹ Bunun üzerine İngilizler, ağayı Osmanlı hükümetine şikâyet etmiş, dâhiliye nezareti Bitlis vilayetine gönderdiği emir ile ağanın bu tür faaliyetler ile ilgili uyarılması istemiştir. Osmanlı hükümeti, İngilizlerin bu tür faaliyetleri bahane ederek mütareke şartlarına göre bölgeyi işgal niyetinde olduklarını biliyordu.¹⁸² Bu gelişmelerden sonra İngilizler, Zaho siyasi şeflerini Goyan bölgesine olayları incelemek üzere göndermiş, ancak Abdurrahman Ağa'ya bağlı olan Goyan bölgesinde İngiliz Yüzbaşı Pearson pusuya düşürülerek öldürülmüştür.¹⁸³

¹⁷⁶ Akalın, **Age.**, s. 10.

¹⁷⁷ Özçelik, **Age.**, s. 318.

¹⁷⁸ Akalın, **Age.**, s. 23.

¹⁷⁹ Noel, **Age.**, s. 12.

¹⁸⁰ Noel, **Age.**, s. 38.

¹⁸¹ FO 371/4191 52558.

¹⁸² Hakan, **Age.**, s. 113.

¹⁸³ FO 371/4191 54598.

Bitlis valiliğinin 10 Nisan 1919 tarihli raporuna¹⁸⁴ göre Zaho siyasi hâkimi bölgedeki Kürt aşiretlere kendilerine tabii olmaları konusunda propaganda yapmışsa da reddedilmiştir. Bir başka İngiliz siyasi şefi bölgedeki Ermeni köylerini gezerken öldürülmüştür. Bu olaylardan sonra İngilizler Zaho'da askeri harekât hazırlıkları başlatmış, Goyanın da bağlı olduğu aşiret reisi Abdurrahman Ağa, İngilizlerin Goyan'a saldırması durumunda Goyan'ı savunacaklarını bildirmiştir.¹⁸⁵

İngilizler kara harekâtının yanında bölgeye iki uçak gönderip Goyan bölgesine iki bomba bırakmıştır.¹⁸⁶ Osmanlı Devleti yaşanabilecek çatışmaları engellemeye çalışmış, Abdurrahman Ağa'ya bu yönde telkinde bulunmuş ve bölgeye askeri birlik gönderme kararı alınmıştır. Ancak Abdurrahman Ağa'yı ikna çabaları olumlu sonuç vermiş ve Abdurrahman Ağa İngilizler ile silahlı çatışmaya girmemiştir. Bunun üzerine Osmanlı Devleti de Şırnak'a askeri birlik gönderme kararından vazgeçmiştir.

İngiliz Yüzbaşı Woolley, 1Şubat 1920'de, aşiretlerin Urfa'daki Fransızlara saldırılarını engellemek için aşiret reislerini Cerablus'ta yapılacak olan toplantıya çağırılmış ancak bu toplantıya sadece bir aşiret reisi katılmıştır. Diğer aşiret reisleri ise Wilson'a gönderdikleri telgraflarında Türk idaresinden başka bir idare tanımayacaklarını bildirmişlerdir.¹⁸⁷ Milli Mücadele boyunca da aşiretlerin büyük kısmı Milli Mücadeleye katılmış ve özellikle güney cephesinde önemli başarılar sağlamışlardır. Böylece İngilizlerin, aşiretleri kendi tarafına çekme çabaları da başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

2.2. Milli Mücadele Kadrolarının Binbaşı Noel'e karşı aldıkları Tedbirler

Mustafa Kemal, Binbaşı Noel'den ilk olarak Diyarbakır Vali vekili Mustafa Bey'in gönderdiği telgraf ile haberdar olmuştur. 8 Haziran 1919'da gönderilen telgrafta Vali Vekili, Diyarbakır'da şark vilayetleri Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin kurulmadığı, buna karşılık İngiliz himayesinde olan bazı gençlere bir Kürt derneği kurdurularak Kürt devleti propagandası yapıldığını bildirmiştir. Bu dernek mensuplarının Süleymaniye'den bölgeye gelen Noel tarafından kışkırtıldığını, halkın ise bu işlere

¹⁸⁴ Hakan, **Age.**, s. 114.

¹⁸⁵ Hakan, **Age.**, s. 114.

¹⁸⁶ Hakan, **Age.**, s. 115.

¹⁸⁷ Akalın, **Age.**, s. 70.

şiddetle karşı çıktığını, derneğin bu faaliyetlerinin dernekler yasasına aykırı olduğunu, dolayısıyla derneğin kapatıldığını da eklemiştir.¹⁸⁸

Mustafa Kemal cevaben gönderdiği telgrafta; bütün ulusun varlık ve bağımsızlığını kurtarmak için birleştiği o günlerde, yabancı bir devletin himayesine sığınarak, tutsak yaşamayı tercih eden her türlü görüşün dağıtılması ve ülkeyi karanlığa götürecek her türlü derneğin kapatılmasının vatanseverce bir ödev olduğunu vurgulayarak adı geçen derneğin kapatılmasını onaylamıştır, Diyarbakır'da Müdafaa-i Hukuku Milliye ile Reddi İlhak Cemiyetlerinin kurulması için yardımcı olunmasını istemiştir.¹⁸⁹

Dâhiliye nezareti 23 Haziranda illere gönderdiği genelge ile Mustafa Kemal'in görevden alındığını ve dâhiliye bakanlığına bağlı birimlerinde o tarihten itibaren Mustafa Kemal'in emirlerine uymamaları gerektiği emretmiştir. Bu genelge Sivas'a ulaştığında, Elazığ'a vali olarak atanmış olan Albay Ali Galip o sırada Sivas'tadır. Ali Galip Bey genelgeyi gördükten sonra Sivas sokaklarına Mustafa Kemal'in hain ve zararlı bir adam olduğuna dair afişler yapıştırmıştır. Ali Galip Bey, Sivas valisine Mustafa Kemal'i, elleri ve kollarını bağlayarak tutuklamasını söylemiştir. Sivas valisi Reşit Paşa, Mustafa Kemal'in Sivas'a girmek üzere olduğu haberini alınca, onu ve beraberindeki heyeti şehir dışında karşılamıştır. Mustafa Kemal'in ısrarıyla şehre beraber girmişler ve şehrin girişinde Mustafa Kemal askeri törenle karşılanmıştır. Mustafa Kemal, Ali Galip Bey'i sert sözlerle eleştirmiş ancak gece gizlice Mustafa Kemal'in yanına gelen Galip Bey, aslında kendisinin de Milli Mücadelenin yapılmasından yana olduğunu ve bu amaçla Elazığ valiliği görevini kabul ettiğini söylemiştir.

Binbaşı Noel ve yanındakilerin, Doğu ve Güneydoğu bölgesine gitmek için İstanbul'dan ayrılacaklarını Temmuz ayının başında haber alan Mustafa Kemal, Diyarbakır'daki 13. Kolordu komutanı, kurmay başkanı ve Canik (Samsun) Mutasarrıfını uyararak bunların tutuklanması gerektiğini söylemiştir.¹⁹⁰

Mustafa Kemal, kongre için Sivas'a geçmeden önce birçok Kürt aşireti reisine ve doğu illerinin ileri gelenlerine mektuplar yazarak onların Milli Mücadeleni yana tavır koymalarını istemiştir.

¹⁸⁸ Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk **Belgeler**, Teme Yayınları, Ankara 2006, Belge.8.

¹⁸⁹ Atatürk, **Age.**, Belge. 9.

¹⁹⁰ Atatürk, **Age.**, Belge. 95.

Mustafa Kemal, 10 Ağustos'ta Mutki aşireti reisi Hacı Musa Bey'e gönderdiği mektupta ilk olarak daha önce bölgede görev yaparken aralarında oluşan gönül bağına hatırlatmıştır. Bitlis'in düşmandan geri alınması sırasında Musa Bey'in yaptığı katkının hatırlatıldığı mektupta Hacı Musa Bey'e övgü ve teşekkürlerini iletmiştir. Mustafa Kemal, düşman güçlerinin devleti ve ulusu tamamen parçalamak ve atalarının miras bıraktığı bu bölgelerde bir Ermenistan devletini kurmaya çalıştıklarını vurgulamış, İstanbul'daki hükümetin de bu emellere maalesef boyun eğdiğini, bu yüzden kendisinin de askerlik görevinden istifa ettiğini anlatmıştır. Musa Bey'in de Erzurum Kongresi'nde oluşturulacak Temsilciler Heyeti'ne seçildiğini bildirmiş, Sivas Kongresi'nden sonra Erzurum'a gelmesini istemiştir.¹⁹¹

Bitlisli Şeyh Abdülbaki Efendi'ye 13 Ağustosta gönderdiği mektubunda, halifelik ve sultanlık makamının içinde bulunduğu zor durumu hatırlatan Mustafa Kemal, ulusu geçirdiği felaketten kurtarmak için askerlik görevinden istifa ettiğini bildirmiştir. Devamında Erzurum kongresinde alınmış kararları iletmiş ve yörede gerekli girişimlerde bulunmasını, düşmanların her türlü zararlı fikir aşılamlarına karşı durmasını istemiştir.¹⁹²

Mustafa Kemal Paşa, yine 13 Ağustosta Şırnaklı Abdurrahman Ağa, Dirşulu Ömer Ağa ve Muşarlı Resul Ağa'ya gönderdiği mektuplarda kendilerinin, kutsal yurdun Ermeni ayakları altında çiğnenmesine razı olamayacaklarını, bugüne kadar göstermiş oldukları vatansever davranışlarının takdirle karşılandığını söyleyerek, Erzurum kongresi sonucu alınan kararlara uymaları gerektiğini ve düşmanın zararlı propagandalarının önlemleri için büyük gayret göstermelerini istemiştir.¹⁹³

Mustafa Kemal, 13 Ağustosta eski mebus Sadullah Efendi'ye gönderdiği mektupta yine ulusal birlik vurgusu yaparak, onun temsilciler heyetine seçildiğini bildirmiştir. Kongre için Sivas'a gideceğini ancak Rauf Bey'in Erzurum'da kaldığını hatırlatmış ve Sadullah Efendi'nin de Erzurum'a geçmesi gerektiğini belirtmiştir.¹⁹⁴

Mustafa Kemal Paşa, Şeyh Mahmut'a gönderdiği mektubunda ateşkes imzalandığından beri devlet, ulus ve yurda verilen zararların dayanılmaz boyuta ulaştığını, hilafet ve saltanatın yıkılması ile yurdun ermeni ayakları altında çiğnenmesine hiçbir Müslümanın boyun eğmeyeceğini, gücünü ulustan almayan

¹⁹¹ Atatürk, **Age.**, Belge.47.

¹⁹² Atatürk, **Age.**, Belge. 48.

¹⁹³ Atatürk, **Age.**, Belge. 49.

¹⁹⁴ Atatürk, **Age.**, Belge. 50.

İstanbul hükümetinin ise tutsak durumda olduğunu ve güçsüzlükten başka bir şey gösteremediğini anlatmıştır. Yine bu mektupta da askerliği neden bıraktığını anlatarak Erzurum kongresi kararlarını bildirmiş ve bu kararların uygulanması için destek talep etmiştir. Ayrıca Mahmut Efendi'den bulunduğu yörede İngilizlerin aldatıcı propagandalarına engel olmasını istemiştir.¹⁹⁵

Mustafa Kemal, Nurşinli Ziyaeddin Efendi'ye de bir mektup göndermiştir. Mektupta Şeyh'in birinci dünya savaşı sırasında Osmanlı ordusu için yaptığı seçkin hizmetlerden dolayı kendisine büyük saygı duyduğunu söylemiştir. Saltanat makamına gösterdiği bağlılığı da yakından bildiğini söyleyen Mustafa Kemal, itilaf devletlerinin hilafet makamına ve Osmanlı saltanatına düşmanca davrandığını vurgulamıştır. Doğu illerinin Ermenilere verilmek istendiğini hatırlatarak diğer mektuplarda olduğu gibi İstanbul hükümetinin gücünü ulustan almadığını dolayısıyla da ulusu savunmada aciz kaldığını belirtmiş, Erzurum ve Sivas kongreleri hakkında bilgi verdikten sonra yakında mebuslar meclisinin tekrar açılarak ulusa dayanan güçlü bir hükümetin kurulacağını söylemiştir.¹⁹⁶

Garzan başkanlarından Cemil Çeto'ya gönderdiği mektupta Mustafa Kemal öncelikle Çeto'nun hilafete bağlılığı ve düşmanlara karşı yapmış olduğu faaliyetlerini hatırlatarak kendisine teşekkür etmiştir. Çeto'ya da düşman devletlerin, doğu illerini Ermenilere, İzmir'in Rumlara verilmek istediğinden bahsetmiş, İngilizlerin Diyarbakır'daki faaliyetlerini üçüncü ordu müfettişi iken engellemeye çalıştığını söylemiştir. Bu girişimlerinin ulusa dayanmayan, haliyle de yabancılar karşısında etkisiz kalan İstanbul hükümeti tarafından İstanbul'a geri çağrıldığını, kendisinin de bu istek üzerine askerlikten istifa ettiğini yazmıştır. Mustafa Kemal, Erzurum kongresinin kararlarını iletip gelecekte Mebuslar Meclisi'nin toplanacağından bahsederek, kendisinden Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin o bölgede kurulması çabaları için desteğini istemiş, İngilizlerin ulusu parçalamak istediğini belirtmiştir.¹⁹⁷

20 Ağustosta 13. Kolorduya ilgili şahısların İstanbul'dan çıktığı ve özellikle Mardin istasyonunda denetimlerin artırılması bildirilmiştir. 6 Eylülde Binbaşı Noel ve yanındakilerin yanlarında silahlı koruyucular ile birlikte Malatya'ya geldikleri ve

---

¹⁹⁵ Atatürk, **Age.**, Belge. 51.

¹⁹⁶ Atatürk, **Age.**, Belge. 52.

¹⁹⁷ Atatürk, **Age.**, Belge. 53.

burada mutasarrıf ile belediye başkanı tarafından karşılandıkları Mustafa Kemal'e haber verilmiştir.¹⁹⁸

30 Ağustosta Dâhiliye Nazırı Adil Bey, Harbiye Nazırı Süleyman Şefik Paşa ve Aziz Ata üçlününün imzaladığı yönerge ile Ali Galip Bey Sivas'a vali olarak atanmıştır. 3 Eylülde kendisine 100-150 kadar süvariye yanına alarak Sivas'a gitmesi, ancak bu görevi en yakınındakine dahi açmaması, ihtiyaç duyacağı parayı il Maliyesi kasasından alarak, Sivas Kongresi'ni dağıtması ve orda bulduğu kişileri tutuklaması emri verilmiştir.6-9 Eylülde gönderilen emirlerle de Sivas'a doğru derhal harekete geçmesi istenen Ali Galip Bey, ayın 9'unda verdiği yanıtta ayın 14'ünde Malatya'dan çıkmaya hazır olacağını ve bahsi geçen "*haydutları*" yakalamak için gerekli adımları attığını İstanbul Hükümeti'ne bildirmiştir.¹⁹⁹

Binbaşı Noel, kendi günlüğünde anlattığına göre; 3 Eylül günü Malatya'ya varmış, burada yanındaki Kamran ve Celalet Beylerin amcası Malatya Mutasarrıfı ve Belediye Başkanı ile yanlarındaki memurlar tarafından karşılanmıştır. Binbaşı Noel, Mutasarrıfı güçlü Kürt milliyetçisi ve İstanbul'daki Kürt derneklerinin kurucularından biri olarak tanıtmaktadır. İngilizlere karşı sempatiyle yaklaşan ve Malatya'daki Ermeniler ve ACRNE ile iyi ilişkiler kuran Mutasarrıfı'nın Türklerle ilişkileri hiç iyi değildir.

Noel'e göre Halil Bey'in Mutasarrıf olarak atanabilmesinin sebebi, Dâhiliye nezareti vekili Mustafa Arif Beyin Bedirhanlar ile olan aile dostluğudur. Ancak bu atamalarda Damat Ferit Paşa hükümetinin İngilizlerin teşvikiyle İstanbul'daki Kürt dernekleriyle yaptığı işbirliğinin etkili olduğu açıktır. İngilizler, bu yolla Kürtleri daha kolay kendi emelleri doğrultusunda kullanabileceklerini biliyorlardı.

Harput Valisi ve Kâhta Kaymakamı Noel'in civardaki Kürt aşiretlerle görüşmesini engellemeleri emrini verdiklerini hatıratında yazmıştır. Hâlbuki Galip Bey'in sonraki safhalarda yaptığı faaliyetleri, onun böyle bir emri vermiş olması ile çelişmektedir. Harput'taki ordu birliklerinden böyle bir emir gelmiş ve Kâhta kaymakamı bunu validen gelmiş gibi göstermiş olabilir.4 Eylülde Noel gönderdiği telgrafta (kime gönderdiğini belirtmemiş) Kürtlerin isyana hazır olduğunu ve bu isyanı başlatmak için dış müdahaleye gerek bile olmadığını bildirmiştir.²⁰⁰

¹⁹⁸ Atatürk, **Age.**, Belge. 56.

¹⁹⁹ Atatürk, **Age.**, Belge. 70.

²⁰⁰ Noel, **Age.**, s. 40.

Binbaşı Noel, kendilerine yönelik tutuklama emrini 5 Eylülde öğrenmiş olup, İstanbul'daki büyükelçilik ile Diyarbakır ve Harput'a bir telgraf göndermiştir. Bu telgraf ile büyükelçiliğe bölgedeki devlet görevlilerine kendileri hakkında bilgi verilmediğinden şikâyetçi olmuş ve elçiliğin hükümet aracılığıyla bölgedeki idarecilere emir göndererek tutuklanma mevzusunun engellenmesi ve kendilerine yardımcı olunmasını talep etmiştir. Zira yanındakiler olmadan görevi tek başına yapamayacağını çok iyi biliyordu. Nitekim bir sonraki gün Harput valisi bu konuda uyarılmıştır.²⁰¹

İstanbul hükümeti, İngilizlerin dediğini harfiyen yerine getirse de, 13. Kolordunun yaptığı uyarılar sayesinde, Binbaşı Noel ve yanındakilerin Kürtlerle ilgili çalışmaları İstanbul hükümetin kafasında bazı soru işareti oluşturmuştur. Dâhiliye vekili, Harput valisine gönderdiği telgrafta Bedirhanların tutuklanmasının ülke için zararlı sonuçlar doğuracağına inandıklarını ancak bu şahısların yürüttükleri Kürt milliyetçi propagandalar hakkında da valinin görüşünü merak ettiklerini söylemiştir. Vali cevaben Bedirhanların yürüttüğü milliyetçi propagandanın ciddi sonuçlar doğurmayacağını ve uzun sürmeyeceği kanaatinde olduğunu söylemiştir. Ayrıca Harput valisi, Sivas'tan gelen Fransız jandarma müfettişinin de Mustafa Kemal'e karşı bazı önlemler aldığını, Noel'in de kendisini desteklediğini, ancak Sivas'ta toplanacak kongreyi Fransızların gizliden destekliyor olabileceklerini de bildirmiştir.

Ali Galip Bey'den 1 Eylül'de Malatya Mutasarrıfından Reşvan aşiretinden 100 asker toplaması emri gelmiştir ancak Noel'in aktardığına göre bu askerlerin ne için kullanılacağını bilmeyen Halil Bey, bu isteği yerine getirmemiş, fakat emri Reşvan Aşireti lideri Bedir Ağaya iletmişse de Bedir Ağa asker toplamamıştır. Noel, sonra bu askerlerin Sivas kongresini basmak için kullanılacağını öğrenmiştir. Bunun üzerine Malatya Mutasarrıfı 100 yerine 500 asker toplama işini başlatmıştır.

Halil Bey ve Ali Galip, toplayacakları askerleri Malatya üzerine yapılacak bir Ermeni hücumuna karşı topladıklarını halka ilan etmişlerdir. Bedir Ağa'nın etrafına toplanacak olan silahlı kişiler, ileride durumun anlatıldığı gibi olmadığını anlayınca ordu ile herhangi bir çatışmaya girmeden dağılmışlardır.

6 Eylül'de 15. Kolordu komutanı Kazım Karabekir, Üçüncü Kolordu komutanlığına gönderdiği telgrafta, Binbaşı Noel'in yanında Bedirhanlardan Celalet ve Kamuran ile Diyarbakırlı Cemil Paşazadelerden Ekrem Beyler olmak üzere Elbistan üzerinden Malatya'ya geldiklerini haber vermiştir. Burada Mutasarrıf ile belediye

²⁰¹ Binbaşı Noel'in gönderdiği ya da bahsettiği telgraflar aksi belirtilmedikçe günlüklerinden alınmıştır.

başkanı tarafından karşılandıklarını; Binbaşı Noel'in bölgedeki Türk, Kürt ve Ermeni nüfusunu incelemek üzere İstanbul hükümetinden izin aldığını, ancak elinde herhangi bir belge olmadığını; Malatya'daki süvari alayının mevcut yetersizliğinden dolayı bunları tutuklayamadığını ve 13. Kolordunun tutuklamanın yapılabilmesi için İstanbul'a başvurduğunu iletmiştir.²⁰²

3. kolordu Komutanı Selahattin Bey, 7 Eylül'de Fransızların gizliden, Diyarbakır'daki 13. Kolordu Kurmay Başkanlığına gönderdiği telgrafta, ülke için zararlı işlere bulaşan Harput valisi Ali Galip Bey, Bedirhanlardan Kamuran ile Celalet Beyler, Ekrem bey ve Binbaşı Noel'in yakalanarak Sivas'a gönderilmesi amacıyla bir birlik oluşturulması gerektiğini bildirmiştir. Bu birlik, 15. alay komutanı İlyas Bey'in komutasında 60 kadar atlı ve katırlı süvariden oluşmalı ve en geç 9 Eylül'e kadar Harput'tan Malatya'ya doğru yola çıkmaları gerekiyordu. Selahattin Bey telgrafta, bu birliğin acilen yola çıkması gerektiği, kendilerinin de Sivas'tan bir otomobil ile bazı subayları takviye olarak göndereceklerini bildirmiş, on üçüncü kolordu komutanı izin vermezse bile kurmay başkanlığının bu emri alaya geçirmesini emretmiştir.²⁰³

7 Eylül'ü 8 Eylül'e bağlayan gece Mustafa Kemal ile Malatya'daki 12. Alay komutanı Cemal bey arasında telgraf aracılığı ile aşağıdaki gibi bir konuşma geçmiştir.²⁰⁴

M. Kemal: "Yazışmamızın hiçbir noktasının hiçbir kimseye söylenmeyeceği konusunda yanınızdaki telgraf müdür ve memuruna ant içirmenizi rica ederim. Yazışmayı sürdüreceğiz."

Cemal Bey: "Ant içtiler, kimse kalmadı. Yalnızız efendim."

M. Kemal: "Oraya bir İngiliz binbaşı gelmiş. Adını, yanında kimler olduğunu bildiriniz."

Cemal Bey: "Belgesinde Kobertin Novil'dir. Yanındakiler, Bedirhanoğlu Kamuran ile Celalet Beylerle Diyarbakırlı Cemil Paşazade Ekrem Bey ve Diyarbakırlı Hilmi Bey ile birtakım Kürtlerden oluşmaktadır."

M. Kemal: "Kürt dediğinizin sayısı nedir ve o binbaşı cinsinden ne kadar kuvvet vardır?"

Cemal Bey: "On beş yirmi kişi kadar vardır. Bir çavuş bir de eri var. Başka yok efendim."

²⁰² Atatürk, **Age.**, Belge. 56.

²⁰³ Atatürk, **Age.**, Belge. 57.

²⁰⁴ Atatürk, **Age.**, Belge. 59.

M. Kemal: "5/6 Eylül gecesi Elazığ valisi oraya gitmiştir. Orda mıdır, onlarla ilişkide midir?"

Cemal Bey: "Buraya gelmiştir, Novil görüşmüştür. Bugün de ziyarete karşılık vermek üzere Novil valinin konuk bulunduğu fabrikatör Mehmet Efendi'nin evine gidecektir. Başkalarıyla görüşüp görüşmediğini bilmiyorum."

M. Kemal: "Alayınızın mevcut durumu nedir?"

Cemal Bey: "Alayın bölükleri ayrı ayrı yerlerdedir. Burada, ancak bir kadro bölüğü vardır. Onun da bir kısım atlıları izleme görevindedir."

M. Kemal: "Şimdi şu anda elinizin altında kaç silahlı er vardır?"

Cemal Bey: "On beş yirmi çıkarılabilir."

M. Kemal: "Vali Galip Bey'in ve İngiliz binbaşının, Kamran, Celalet ve Ekrem Beylerin tümünün alınacak önlemler ve düzenlemeyle bu gece yakalanarak Sivas'a gönderilmeleri zorunludur. Durumunuz buna elverişli midir? Size buradan ve Harput'tan yardım yetiştirilecektir. "

Cemal Bey: " Valiyi de birlikte mi?"

M. Kemal: "Özellikle, evet."

Cemal Bey: "Bildirdiğim gibi, durum ve kuvvetim buna uygun değildir. Kamran, Celalet ve Ekrem Beylerin tutuklanmaları için 13. Kolordu komutanıyla yazışma yapıldı. Sonuçta durumun nazik olması dolayısıyla şimdilik tutuklanmalarının uygun olmayacağı konusunda buyruk da gelmiştir."

M. Kemal: "Kendilerine sezdirmeksizin sıkı olarak gözetletiniz. Bütün yaptıklarından bize bilgi veriniz. Kolordu komutanından buyruk gelecektir. Bir yere doğru yola çıkarlarsa, yolculuk yönü ve otomobille mi yola çıktıkları bildirilmelidir. İzlenecek kişiler arasında vali bey de vardır. İlyas Bey ile aranızda şifre var mıdır?"

Cemal Bey: "Vali Bey Elazığ'dan Amerikan otomobili ile gelmiştir. Öbürlerinin otomobili yoktur. Hepsi atlı olarak gelmiştir. İlyas Bey ile şifremiz vardır."

M. Kemal: "Teşekkür ederim. Araştırmanızın sonucunu her an bekleriz efendim. Bizimle yazışmak için gereken şifre size bildirilecektir."

Cemal Bey: "Her an yüksek buyruğunuza hazırım. Hak etmediğim teşekkürleriniz için size gönülden borçluyum. Gönderilecek şifrenizi beklediğimi saygı ile bildiririm."

Cemal Bey, 8 Eylülde Mustafa Kemal Cemal Bey'e gönderdiği telgraf ile bahsedilen kişileri tekrar sormuş ve günde iki defa kendisine bilgi verilmesini talep etmiştir.

Yine 8 Eylülde 15. Alay Komutanı Binbaşı İlyas Bey, telgrafın alındığını ve anlaşıldığını 3. Kolorduya bildirmiştir. Ancak emir kolordudan gelmemiştir ve İlyas Bey kolordudan emir gelmeden yola çıkmanın uygun olmadığı görüşündedir. Bu yüzden 3. Kolorduya 13. Kolordudan emir çıkması için aracı olmasını talep etmiştir.²⁰⁵

13. Kolordu Kurmay Başkanı Halit Bey, Elazığ'daki 15. Alay komutanı İlyas beye gönderdiği ivedi kodlu uzun telgrafta Binbaşı Noel ve beraberindekilerin asıl amaçlarının neler olduğunu, İstanbul hükümetinin duruma kayıtsız kaldığı hatta Noel'e verdiği desteği anlatarak İlyas Beyin yanına 60 adet süvari ile 2 adet makineli tüfek olarak derhal Malatya'ya hareket etmesini emretmiştir. Halit Bey, İstanbul hükümetinin doğuda oluşmaya başlayan ulusal bilinci bastırmak istediği düşüncesindedir. Ali Galip Bey'in ayrıldığı ve Binbaşı Noel'in tutuklanmasının sakıncalı olduğu düşünüldüğü durumda dahi en azından yanındaki Kamran, Celalet ve Ekrem beyler hakkında gerekli tutuklamaları yapmasını elzem gören Halit Bey, Malatya'ya varıldığında Sivas'a ve Kolorduya haber verilmesi gerektiğini düşünmektedir.²⁰⁶

13. Kolordu Komutan Vekili, 9 Eylülde Sivas'a gönderdiği telgrafta, İlyas bey komutasında 52 er ile iki mitralyözün gönderildiğini bildirmişse de Kolordu komutanını emir vermeye ikna edememiştir. Vekil, bundan sonra kendisinin de elinden bir şey gelmeyeceğini söylemiştir.²⁰⁷

Mustafa Kemal, durumu ve gelişmeleri 9 Eylülde Ankara'daki 20. Kolordu ile Erzurum'daki 15. Kolorduya bildirmiş ve gelişmelerden haberdar etmeye devam edeceğini söylemiştir. 13. Kolorduya gönderdiği telgrafta ise Ali Galip Bey'in posta hırsızlarını kovalamak bahanesi ile civardan Kürtleri toplamak suretiyle bir birlik oluşturmaya çalıştığını ve Malatya'daki 12. Alayı hırsızları takip etmek bahanesiyle Malatya'dan uzaklaştırdığını ve bu Alayın tekrar Malatya'ya dönmesi yönünde emir verilmesi gerektiği bildirmiştir. Ayrıca Sivas'tan otomobille Malatya'ya bir takım subay gönderilmiştir. 12. Alaya gönderdiği telgraf ile de Malatya mutasarrıfı ile vali beyin faaliyetleri ile alakalı ne tür önlemler alındığını kendisine bildirilmesini talep eden Mustafa Kemal, hırsızları izleyen bölüğün derhal Malatya'ya dönmesi gerektiğini

²⁰⁵ Atatürk, **Age.**, Belge. 58.

²⁰⁶ Atatürk, **Age.**, Belge. 60.

²⁰⁷ Atatürk, **Age.**, Belge. 61.

bildirmiştir. Kemah'taki eski mebus Halet Beyefendi'ye gönderdiği telgraf ile İngiliz himayesinde bağımsız bir Kürdistan kurmak isteyen Binbaşı Noel ve ona uyan “din ve ulusunu satmış” birkaç Kürt beyinden ve bunların civardaki Kürtleri toplamaya çalışmasından bahsetmiştir. Kürtlerin vatana ve hilafete bağlılığını göstermek üzere kendilerini kışkırtan hainlere uymamalarını, bahsi geçen Kürtlere en çabuk yoldan bildirmesi gerektiğini söylemiş, bu işin en çabuk yoldan halledilerek kendisine bilgi verilmesi gerektiğini ifade etmiştir.²⁰⁸

İlyas Beyin emrinde bir kuvvetle Malatya'ya doğru yola çıktığı ve valiyi tutuklayacakları bilgisi, telgraf memuru tarafından Ali Galip Bey'e bildirilmiş, Ali Galip Bey Malatya'daki jandarma komutanına gelecek olan birliği durdurmaları emrini vermiştir. Ancak jandarma komutanı elindeki birliğin hem Malatya'nın güvenliğini sağlayıp hem de gelecek birlikleri engellemeye yetmeyeceğini, asıl görevinin Malatya'da güvenliği sağlamak olduğunu bahane ederek emri reddetmiştir. Bunun üzerine Galip Bey İlyas Bey'i pusuya düşürmesini Hacı Kaya'dan istemişse de Hacı Kaya da bunu kabul etmemiştir.²⁰⁹

10 Eylül sabahı İlyas Bey'in emrindeki birlikler, valinin orda olduğunu düşünerek mutasarrıfın evini kuşatmış ve evin telefon hattını kesmiş ancak vali geceyi hükümet konağında geçirmiştir. Malatya'daki jandarma komutanlığı bu bilgiyi bir nedenle İlyas Bey ile paylaşmamıştır. Jandarma komutanı Tevfik Bey, Ali Galip ve yanındaki silahlı kişilerin gelen alaya baskın yapabilecekleri ve kanlı olaylara sebebiyet verebilecekleri endişesiyle kendilerini korkutup kaçtırmak istediğini ima etmiştir.²¹⁰ Tevfik Bey'in istediği olmuş ve mutasarrıfın evinin kuşatıldığını duyan Galip Bey ve beraberindekiler kaçarak Hacı Bekir Ağanın yanına sığınmışlardır. Tevfik Bey'in mutasarrıflık görevini üstlenmesini, Mustafa Kemal onaylamış ve içlerinden birinin de Harput'a vali olarak atanmasını istemiştir. Ayrıca bölgeye yeni birlikler sevk edilmiştir.²¹¹

Ali Galip Bey Sivas'taki kongreyi dağıtmak üzere Kürtlerden birlik oluşturulması hakkında İstanbul'dan emir geldiğini Binbaşı Noel'e söylemiştir. Ancak Kürtler buna yanaşmamıştır. Noel'in aktardığına göre Galip Bey, Noel'den Kürtleri ikna etmesini rica etmiş, Noel bu teklifi reddetmiştir. Oysa İngilizler arasında yapılan

²⁰⁸ Atatürk, **Age.**, Belge. 62, 63, 64, 65.

²⁰⁹ Atatürk, **Age.**, Belge. 66.

²¹⁰ Atatürk, **Age.**, Belge. 67.

²¹¹ Atatürk, **Age.**, Belge. 68.

yazışmalarda Noel'in bu gezisinin amaçlarından biri de Mustafa Kemal hareketini dağıtmaktır. Noel'in Kürtleri ikna etmeye çalışıp da edemediğini yazmak yerine bunu yapmaya çalışmadığını yazmayı tercih etmiş olması başarısızlığını örtmek amacıyla olduğunu göstermektedir. Galip Bey'in bu teklifini reddetmesi daha önce yazdıkları ve görevinin amacıyla çelişmektedir. Yapamadığını değil de yapmadığını dile getiren Noel, neden yapmadığını İstanbul hükümetinin samimi olduğunu düşünmediğiyle açıklamıştır. İstanbul hükümetinin verdiği emirler kuşkuya yer bırakmayacak kadar açıktır. Dahası Binbaşı Noel daha sonra da Ali Galip Bey'e mektupla ulaşarak kendisinin İstanbul ile olan iletişimini üstlenebileceğini söyleyecektir. Sonuç olarak Kürtlerin Binbaşı Noel ve ekibine sırtını döndüğü anlaşılıyor. Ancak Noel, kendisinin itibar görmediği gerçeğini yazmak istememiş, sonraki süreçte İngiliz yöneticilerinin emriyle bölgeden geri çağırılmıştır.

Mustafa Kemal 10 Eylül günü Erzurum'daki 15. Kolorduya yazdığı telgrafında Elazığ Valisi Ali Galip Bey, Malatya mutasarrıfı Halil Bey, Binbaşı Noel ve yanındakilerin askerlerin Harput'tan çıkarak Malatya'ya doğru geldiklerini haber almaları üzerine Kâhta'ya doğru kaçtıklarını söylemiştir. Bunların bölgedeki Bekir ağanın yanına giderek adam toplayabileceklerini ve Maraş'taki İngiliz birliklerinin de bunlara katılabileceği endişesini paylaşmıştır. 13. Kolorduya bunları izlemesi için talimat verilmiştir ve 3. Kolordu da ayrabildiği kuvvetleri güneye doğru kaydırmıştır. Mustafa Kemal 15. Kolordudan bir süvari alayının Harput'a gönderilmesini istemiştir.²¹²

Sivas Valisi Reşit Bey, 10 Eylülde Dâhiliye Nazırı Adil Beye bir telgraf göndererek Dâhiliye nazırının Ali Galip Bey ile yaptıkları yazışmaların ellerinde olduğunu söyleyen kendisine haber verilmeden görevden alınıp, yerine Ali Galip beyin atanmasına şaşırıldığını söylemiştir. Dâhiliye nazırının kongreyi dağıtma kararının uygulanamaz olduğunu ve bunun ancak Malatya ve Harput'taki Müslümanlar ile Sivas'taki Müslümanlar ve gayri Müslimlerin birbirini öldürmelerine sebep olacağını söyleyen Vali'ye göre bu durum, yurda ve ulusa ihanettir. Reşit Bey, buna izin vermeyeceğini bildirerek olacıklardan kendisinin sorumlu olacağını söylemiştir. Dâhiliye Nazırı verdiği cevapta kongrenin yurt ve ulusu tehlikeye atacağını ve bunun engellenmesi için gereğini yapmasını kendisine bildirdiğini ancak kendisinin bir şey yapmadığını hatırlatarak, Ali Galip Bey'in Sivas'a atanmasının bakanlar kurulu kararı ve padişahın iradesiyle olduğunu söylemiştir. Sivas Valisi, görevden alındığına dair

²¹² Atatürk, **Age.**, Belge. 69/2.

padişah iradesinin resmi olarak kendisine bildirilmesini istemiştir. Binbaşı Noel ve yanındakilerin Kâhta'ya doğru kaçtıklarını ve izlenmekte olduklarını bildiren Ali Galip Bey'in Sivas'a ulaşmasının şüpheli olduğunu, bu yüzden de Sivas Valisi'nin görevden çekilmesi durumunda yerine vekâleten kimi atayacağını da bildirilmesini istemiştir. Ayrıca görevden alınması kararının güvenilir bir bakan tarafından resmi olarak kendisine iletilmesini istemiştir.²¹³

15. Alay Komutanı İlyas Bey, izlenen kişilerin 10/11 Eylül'de geceyi Rakka'da geçirdiğini ve 11/12 Eylül gecesini de Rakka'ya yarım saat mesafesindeki bir aşiret başkanının yanında geçirecekleri haberini 3. Kolorduya vermiştir. Mustafa Kemal de bu haberi 13, 15 ve 20. Kolordulara telgraf ile iletmıştır.²¹⁴

İlyas Bey, 11 Eylül'de Ali Galip Bey ile Halil beyin yerlerine dönüp ailelerin aldıktan sonra istedikleri yere gitmek üzere serbestçe yurda girmeleri durumunda kendilerine saldırı olup olmayacağı konusunda kendisinden güvence istediklerine dair istihbarat almış ve bu durumda ne yapması gerektiğini sormuştur.²¹⁵ Kendisine verilen cevapta bu ihanete karşı Anadolu'daki tüm vali mutasarrıf ve komutanların telgraf başında beklediklerini ve İstanbul hükümetini ihanete destek vermedikleri söylenmiştir. İhanetçilerin ailelerine iyi davranılmalıdır ancak kendileri ve yardımcılarını derhal tutuklanmalıdır. Karşı koyan ve kışkırtıcılığa karışanlar ise derhal idam edilmelidir.²¹⁶ İlyas Bey gönderdiği ikinci telgrafta koşul öne sürenlerin Galip Bey ile Halil Bey olduğunu, Sivas'tan henüz subay gelmediğini, Hısn-ı Mansur ve Siverek'ten gönderilen birliklerden ise henüz haber alınmadığını, toplanmakta oldukları bildirilen süvari alayının derhal Malatya'ya gönderilmesi gerektiğini söylemiştir. 12 Eylülde Bekir Ağaya aşiret başkanlarından bir Kürt heyeti gönderilip ikna edilmeye çalışmıştır. Ayrıca Kürtlerin olası Malatya saldırısı karşısında Malatya'yı savunacak yeterli asker bulunmadığı için acil kuvvet gönderilmesini istemiştir.²¹⁷

Binbaşı Noel gelen bu ikna heyetinin İttihat ve Terakki yanlısı olduğunu ve başlarında da Hacı Kaya'nın bulunduğunu yazmaktadır. Noel, Hacı Kaya'nın "Malatya katliamının müsebbibi olduğunu iddia etmektedir. Mustafa Kemal'in ortaya çıkmasıyla Hacı Kaya'nın etkisi tekrar artmaya başlamıştır.

²¹³ Atatürk, **Age.**, Belge. 7.0

²¹⁴ Atatürk, **Age.**, Belge. 71, 72.

²¹⁵ Atatürk, **Age.**, Belge. 73.

²¹⁶ Atatürk, **Age.**, Belge. 74.

²¹⁷ Atatürk, **Age.**, Belge. 76.

11 Eylül günü olayları doğrudan padişaha anlatmak üzere bir telgraf gönderilmiştir. Ancak Anadolu'daki ordu komutanları ve valilerin padişahla doğrudan telgraf bağlantısı kurmalarına izin verilmemiş, Sadrazam Ferit Paşa da telgraflara cevap vermemiştir. Mustafa Kemal Paşa, 12 Eylülde Temsilciler heyeti adına İstanbul'da Ulusun çıkarlarını gözeten bir hükümet kurulana kadar hükümetle yapılacak tüm resmi yazışmaların kesilmesi emrini vermiştir.²¹⁸

12 Eylülde Mustafa Kemal, İlyas Bey'e gönderdiği telgraf ile İngilizlerin Urfa'da 300, Antep'te 350 ve Maraş'ta yüz askerleri olduğunu ve bu durumda kendilerine bir İngiliz tümeninden bahsedenlerin maneviyatlarını kırmak isteyen hainlerin propagandası olduğunu söylemiştir.²¹⁹

13 Eylülde DCPO albayı Binbaşı Noel ile görüşmek istediğini bildirmiş, ancak Noel, güvenlik gerekçeleriyle şehre dönmek istemediğini, şehrin dışında buluşmaları teklifini iletmiştir. Albay, güvenliğini garanti altına alınca bu görüşme gerçekleşmiştir. Mustafa Kemal'in bölgeye sevk ettiği birliklerden dolayı Noel'in gezisine devam etmesinin mümkün olmadığı konusunda fikir birliğine varmışlardır. Kendisine Halep'e dönmesi söylenmiş ve Türk jandarmaları eşliğinde Noel'in dönüş yolculuğuna çıkılmıştır.

14 Eylül günü Malatya Mutasarrıf Vekili ve Jandarma Binbaşı Tevfik Bey, Sivas kongresi genel kuruluna Bekir Ağa'ya gönderilen ikna heyetinin başarılı olduğunu ve toplanan 1000 kadar aşiret üyesinin tamamen dağıldığını bildirmiştir. Ali Galip Beyi le Halil Beyler, yurt dışına kaçmak üzere Rakka'dan ayrılıp Kâhta üzerinden Urfa'ya geçmeyi planlamışlardır. Binbaşı Noel ise üstlerinden aldığı emir üzere jandarmalar eşliğinde Elbistan'a doğru gitmesi emredilmiştir.²²⁰

15 Eylülde Temsilciler Heyeti, çevre valilik ve mutasarrıflıklara gönderdiği telgraf ile yukarıda adı geçen kişilerin Kürtleri kışkırtmak sureti ile Sivas kongresini dağıtmak istediklerini ancak, bölgede toplanan Kürtlerin Malatya'dan gönderilen öğüt kurulunun kendilerine gerçeği anlatmalarından sonra mevzubahis kişilere lanet ederek tümünden dağıldıklarını ve ihanetçilerin artık aşiretler arasında barınamayacaklarını duyurmuştur.²²¹

²¹⁸ Atatürk, **Age.**, Belge. 84, 85.

²¹⁹ Atatürk, **Age.**, Belge. 75.

²²⁰ Atatürk, **Age.**, Belge. 78.

²²¹ Atatürk, **Age.**, Belge. 79.

Binbaşı Noel, Galip Bey'e yazdığı mektup ile Galip Bey ile İstanbul arasındaki yazışmayı bizzat kendisinin üstlenmek istediğini söylemiştir. Zira Galip Bey'in Urfa'dan İstanbul ile yazışma imkânı yoktur. Çünkü Urfa'dan İstanbul'a gitmekte olan telgraf hattı Sivas'tan geçiyordu. Noel ise İngiliz kontrolündeki Halep'ten ile İstanbul'la bağlantı kurulabileceğini söylemektedir.

Ali Galip Bey Kâhta kaymakamına gönderdiği mektupta ittihatçıların Erzurum ve Sivas'ta itilaf kuvvetlerini çekebilecek faaliyetlerde bulduklarını, padişahın dağıtma görevini kendisine verdiğini ancak Malatya üzerine gelen askerlerin kendisini tutuklamak istediklerini bu yüzden de kendisinin Beydağı'na çekildiğini yazmaktadır. Ayrıca aşiretlerden asker toplamak amacıyla olduğunu, bu yüzden kaymakamın da kendisine yardım etmesi gerektiğini söylemiştir.²²²

Galip Bey'in, Urfa'da evine konuk olduğu İttihat ve Terakki üyesi Şeyh Müslim Efendi, Galip Bey'e yanlış yaptığını söyleyince Müslim Efendi'yi İngilizlere tutuklatarak Halep'e göndertmiş, kendisi de Urfa'da üç gün kaldıktan sonra Halep'e geçmiştir. Mutasarrıf Halil Bey de Halep'e kaçmıştır.²²³

23 Eylül günü Binbaşı Noel, İstanbul Komiserliğine gönderdiği telgraf ile Mustafa Kemal hareketinin ciddileşmesi durumunda, İstanbul hükümetinin Kürt bölgelerine Bedirhanları ve başka Kürtleri vali olarak atamasının sağlanması gerektiğini söylemiştir.²²⁴ 27 Eylülde de benzer bir telgraf göndermiştir. Aynı gün Kahire'deki İngiliz Albay Meinertshagen, İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a gönderdiği telgraf ile Binbaşı Noel'e Halep'e dönme emri verildiğini bildirmiştir.²²⁵

Böylece Binbaşı Noel'in Doğu ve Güneydoğu'ya yaptığı ikinci gezisi de amacına ulaşmadan son bulmuştur.

2.3. Değerlendirme

Mustafa Kemal Paşa, Haziran 1919'da Binbaşı Noel'in gezileri ve amaçlarını öğrenir öğrenmez karşıt tedbirler almaya başlamıştır. Aşiretlerin İngiliz kontrolüne geçmemesi ve Kürtçülük akımının yükselmemesi gerektiğinin farkında olan Mustafa Kemal, bu iki durum da henüz başlamış olan Milli Mücadeleye ciddi zararlar vereceğini biliyordu. Kürt kulübünün kapatıldığını duyunca bunu olumlu karşılamış ve

²²² Atatürk, **Age.**, Belge. 80.

²²³ Atatürk, **Age.**, Belge. 81.

²²⁴ Şimşir, **Age.**, s. 345.

²²⁵ Şimşir, **Age.**, s. 345.

Diyarbakır'da Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin kurulması emrini vermiştir. Cemiyet, Mustafa Kemal'in yönlendirmesiyle Cemil Paşazade Ekrem'in akrabası Mustafa tarafından kurulmuştur.

Mustafa Kemal, daha sonra doğuda görev yaparken tanıdığı aşiret reisleri ve bölgenin ileri gelenlerine birçok mektup göndermiştir. Mektupların içerisinde:

- 1- Askerlik görevinden istifa ettiği ve bunun nedenleri,
- 2- İstanbul hükümetinin ulusa dayanmadığı, dolayısıyla aciz olduğu,
- 3- Mektubu alanların Hilafete ve Saltanata bağlılıkları,
- 4- İtilaf devletlerinin ulusu parçalamak amacıyla olduğu ve İngilizlerin özellikle bu yönde faaliyet yürüttüğü,
- 5- İtilaf devletlerinin doğu ve güneydoğuyu Ermenilere bırakmak istedikleri,
- 6- Bu şahısların faaliyetlerine karşı faaliyette bulunmaları gerektiği,
- 7- Erzurum kongresinin kararları ve temsilciler heyetinin kurulduğu,
- 8- Sivas kongresinin toplanacağı, sonrasında mebus meclisinin de açılacağı,
- 9- Ulus olarak tamamen kurtulmanın gerekliliği vurgulanmıştır. Mustafa Kemal bu mektuplarında; Kürtlerin Milli Mücadele'den sapmamalarını garanti altına almaya çalışmış ve Binbaşı Noel eliyle yürütülen İngiliz faaliyetlerini yine bizzat Kürtler aracılığıyla boşa çıkarmayı amaçlamıştır. Bu aşiret liderlerinden birini gıyabında bizzat temsilciler heyetine seçirmiş ve Doğu-Güneydoğu'da Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin kurulmasına aşırı önem göstermiştir. Bu yöndeki çalışmalar meyvesini verdiği için aşiretlerin büyük çoğunluğu Milli Mücadeleye bağlı kalmıştır. Kimi aşiretler İngilizler ile silahlı çatışmalara da girmiştir.

Binbaşı Noel ve yanındakiler ile Damat Ferit hükümetinin Milli Mücadeleyi bastırmak amacıyla birleştiği anlaşılmıştır. Elazığ valisi Ali Galip Bey, Damat Ferit hükümeti tarafından Sivas'a vali olarak atanmış ve kendisinden yanına 100-150 kadar silahlı Kürt alarak Sivas kongresini dağıtması istenmiştir. Bunun üzerine Ali Galip Bey Malatya'ya giderek bu görevini icra etmeye başlamıştır. Noel ve yanındakiler de Malatya'da kalmışlar ve Malatya Mutasarrıfı Halil Bey de kendilerine her türlü desteği vermiştir.

İstanbul Hükümetinin Ali Galip Bey'e gönderdiği telgraf emri, Milli Mücadele kadrolarının eline geçmiş, Mustafa Kemal bu girişimi engellemek üzere harekete geçmiştir. Mustafa Kemal ile Diyarbakır'daki 13. Kolordu, Elazığ'daki 15. Alay,

Erzurum'daki 15. Kolordu, Sivas'taki 3. Kolordu arasında yoğun bir telgraf trafiği başlamıştır. Sonuç olarak Mustafa Kemal, Ali Galip Bey'in üzerine adı geçen kolordulardan bir kısım birlikler sevk etmeyi başarmıştır. Ali Galip Bey ve yanındakilerin topladığı aşiret birliklere ise Mustafa Kemal'in gönderdiği bir ikna heyeti tarafından bu olayların iç yüzü anlatılmış ve bu birliklerin dağılması sağlanmıştır. Yalnız Ali Galip Bey üzerine gelen birlikler haber alınca güneye doğru çekilmiş ve sonunda Halep'e kaçmıştır.

Malatya üzerine sevk edilen birlikler, Binbaşı Noel'in yanındaki Kamran, Celalet ve Halil Beylerin de tutuklanması emrini almışlardır. Bu kişiler de Binbaşı Noel'den ayrılıp Suriye'ye doğru kaçmışlardır. Böylece Binbaşı Noel'in Kürtleri ayaklandırıp Milli Mücadeleyi bastırmak üzere başlattığı gezi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Binbaşı Noel, jandarma eşliğinde Malatya'dan ayrılarak Pazarcık'a, oradan da Urfa üzerinden Halep'e geçmiştir.

Bu olay ile İstanbul hükümetinin Anadolu'daki hükmetme yetkisi de bitmiştir. Mustafa Kemal seçimler konusunda da İstanbul hükümetiyle anlaşamayınca Damat Ferit hükümeti ile resmi yazışma yapmayı yasaklamıştır.

SONUÇ

Osmanlı Devleti – İngiltere ilişkileri 1575 yılında İngiltere'nin iktisadi amaçlar doğrultusunda Osmanlı ile temas kurması ile başlamış, 1798 yılına kadar Osmanlı Devleti İngiltere'ye 11 kapitülasyon vermiştir. 1757 yılında İngiltere'nin Hindistan'ı ele geçirmesi ile ilişkiler daha da ciddileşmiştir. İngiltere Hindistan'a giden yolların güvenliğini asli mesele olarak görmüş bu yüzden de yol üzerinde bulunan Osmanlı Devleti ile İran'ı Rusların yayılmacı politikasına karşı korumak zorunda kalmıştır. 19. Yüzyılın sonuna doğru ilişkiler bozulmaya başlamış olup, 1861'de imzalanan Berlin Anlaşmasından sonra İngiltere anlaşmanın uygulanmasını denetlemek üzere bugünkü Doğu ve Güneydoğu Anadolu'ya askeri konsololar göndermiştir. Bu konsololar, Ermeni azınlığın korunmasını sağlamak bahanesiyle bölgede faaliyetlerini yürütmüşlerdir. Birinci Dünya Savaşının başlaması ile artık Osmanlı Devleti'ni parçalama isteğini saklamaya ihtiyaç duymayan İngiltere'nin en büyük emeli, Irak petrolünü ele geçirmektir. Savaş süresince de müttefik ülkelerle çeşitli paylaşım anlaşmaları yapmıştır. Bu anlaşmalardan en önemlisi olan Sykes-Picot Antlaşmasına göre, Irak, Suriye ve Anadolu'nun doğusu tamamen paylaşılacaktır. Ancak 1917 Rusya devrimi sonucunda yeni Rus yöneticileri anlaşmayı ifşa edip Anadolu'dan çekilmişlerdir. İngiltere ise anlaşmayı uygulamaya devam kararında ısrar etmiştir. Irak'ı işgal eden İngiltere, Mondros ateşkesi imzalandıktan sonra Musul'u da ele geçince doğrudan Kürtlerle karşı karşıya gelmiş ve Kürt politikasını yeniden şekillendirmeye ihtiyaç duymuştur.

İngilizlerin Kürtlerle ilk teması 18. yy'de Doğu ve Güneydoğu'ya gelen seyyah, misyoner ve Doğu Hindistan Şirketi'nin memurları aracılığıyla gerçekleşmiştir. Doğu ve Güneydoğu'ya misyonerlerin gelmesi ile Doğu ve Güneydoğu'daki Hıristiyan azınlık ile Kürtler arasındaki ilişkiler bozulmaya başlamış ve kimi zaman çatışmalara dönüşmüştür. Bu durum Kürtlerin batıdaki imajını ciddi anlamda bozmuştur. Yirminci yüzyılın başına kadar gerçekleşen Kürt isyanlarına, İngiltere destek vermemiştir. Bunun bir sebebi bölgedeki Hıristiyan azınlığın Kürtler tarafından baskı görüyor olmasıdır. Bir diğer sebebi de Hindistan'a giden yolun ve Basra, Fırat ve Dicle Irmağı üzerinde yapılacak askerî ve ticarî nakliyat güzergâhının güvenliğinin sağlanmasıdır.²²⁶ Yirminci

---

²²⁶ Bkz. DAŞ, **Agm.**, s. 52-75.

yüzyılın başından itibaren Avrupalı devletlerin dikkatini Irak petrolü çekmiş ve söz konusu devletler bu konuda birbirleriyle rekabet etmeye başlamışlardır. Bağdat Demiryolu inşası bu rekabetin kendisini gösterdiği alanlardan biridir. Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ve Osmanlı'nın İngiltere'ye karşı savaşa girmesi ile de İngiltere Osmanlı'ya karşı Kürtleri ayaklandırmaya çalışmış ve yer yer başarılı olmuştur. Bağdat'ta Kürtçe gazete çıkarılmış ve Kürtleri Osmanlı'ya karşı kışkırtıcı yayınlar yapılmıştır. Rusya'nın savaştan çekilmesi Doğu Anadolu'da bir güç boşluğu doğurmuş, İngiltere petrol zengini Irak'ı koruyabilmek amacıyla işgali kuzeye doğru genişletmiştir. Doğu Anadolu'da da bir tampon devlet-bölge kurmak isteyen İngiltere, bu amaçla da vaziyeti incelemek üzere Binbaşı Noel'i 1919 yılında iki defa Doğu ve Güneydoğu Anadolu'ya göndermiştir.

Noel'in ilk görev yeri İngilizlerin Hindistan'daki askeri birliklerinde görevlendirilmesi olmuştur. 1915 yılında İran'ın Ahvaz şehrine konsolos olarak atanmış ve dört yıl boyunca bu görevi sürdürmüştür. Bu görevi sırasında Kürtlerle de temasa geçen Noel, Şubat 1918 yılında Kafkasya'ya gönderilmiş, İngilizlerin Ermenilere yaptığı para yardımlarının ulaştırılmasında görev almıştır. Bu görevi sırasında bir İran aşiretine esir düşüp idama mahkûm edilmesine rağmen kurtarıldıktan sonra Bağdat Komiserliğine atanmıştır. Binbaşı Noel'in Kürt sempatisi ileri düzeydedir. İngiltere'nin bağımsız bir Kürdistan devletinin kurulmasına aracılık etmesi gerektiğini her fırsatta söylemiştir. Aşırı Kürt sempatisi dolayısı ile bazı İngiliz görevliler tarafından Kürt Lawrence olmaya çalışmakla suçlanan Noel, Süleymaniye'de kurulan Şeyh Mahmut hükümetine danışmanlık da yapmıştır. 1919 yılının Nisan ayından itibaren iki defa Doğu Anadolu'ya gönderilmiştir. İlk gezisine 7 Nisan 1919'da Musul'dan Nusaybin'e doğru yola çıkarak başlamıştır. İlk gezisinin amacı, hem Kürt aşiretlerini İngilizlerin yanına çekmek, hem de bölgenin işgal öncesi incelemesini yapmaktır. Noel'in ilk gezisi Haziran ayında Halep'e geçmesi ile son bulmuştur. 26 Haziranda Albay Wilson ile Binbaşı Noel Halep'te görüşmüş, bu görüşmeden ikinci bir gezi düzenlenmesi kararı çıkmıştır. Ancak Binbaşı Noel önce İstanbul'a gitmiş ve kendisine eşlik etmelerini sağlamak üzere bazı Kürt liderleri ile görüşmüştür. Bu doğrultuda 3 Temmuzda İstanbul'a gidip çeşitli görüşmeler yapmış ve geziye katılacak kişiler belirlenmiştir. 19 Ağustosta Halep'e giden Binbaşı Noel, burada karşılaştığı Ekrem Bey'i de ekibine dâhil etmiştir. Grubun 21 Ağustos'ta Halep'ten çıkmasıyla Binbaşı Noel'in ikinci Doğu Anadolu seyahati başlamıştır. Bu seyahatinin gayesi, ilk seyahatinin amacına ek olarak

Doğu Anadolu'da başlamış olan Milli Mücadeleye karşı, Kürt aşiretlerini ayaklandırarak mücadeleyi başarısız kılmaktır. İngilizler Mustafa Kemal hareketini Mezopotamya için tehdit olarak görmüş, çare olarak da bölgede tampon bir Kürt yönetimi kurmanın gerekli olduğunu düşünmüşlerdir. Kürt sosyolojisi hakkında ayrıntılı bilgiye sahip olan İngilizler, faaliyetlerini aşiretler üzerinden yürütmüşlerdir.

Aşiret; kendine has bir yaşam tarzı bulunan, genellikle ortak ataya dayanan ya da aşiret mensupları tarafından ortak ataya dayanıldığı iddia edilen, belli bir toprak parçasına hükmeden, mensuplarının savunma güdüsüyle oluşturulmuş, göçebe yarı göçebe ya da yerleşik kabilelerden oluşmuş sosyo-ekonomik ve politik bir organizasyondur. Haneler bir araya gelerek kabileleri, kabileler aşiretleri oluşturmaktadır. Aşiretlerin bir araya gelmesiyle de konfederasyonlar oluşmaktadır. Konfederasyonlar; daha çok aşiretleri tanımlamak için kullanılmış, aşiretlerin aksine, politik bir örgüt değildir. Aşiretlerin oluşumu için kan bağı zorunlu değildir. Çoğu Kürt aşireti toprak birliğinden oluşur. Belli bir alanda yaşayan kabileler, aralarında kan bağı yoksa dahi birleşip bir aşiret oluşturabilirler. Hatta bazen tekkelerin etrafında da aşiretlerin oluştuğu gözlemlenmiştir. Aşiret, enginleştikçe etrafındaki kabileleri kendine çeker ve büyür. Fakirleştikçe de kabileler ayrılıp aşireti zayıflatır. Zayıflayan aşiretin zaman içerisinde yok olduğu ya da başka bir aşirete bağlandığı görülmüştür. Kürt toplumunda 20 yy.da sosyal sınıflar bulunmaktadır. İnsanlar; aşiretli ve aşiretsizler olarak ikiye ayrılmıştır. Aşiretsizlere Guran, Kurmanc ya da miskin denmektedir. Aşiretliiler genelde savaşçı ve göçebedir. Yerleşik aşiretsizler ise yarı-köleler olarak toprağı işlemektedir. Bu sınıf farklılığı aşiretlerin yerleşik hayata geçmeleri ile azalmış, özellikle de Türkiye Doğu ve Güneydoğu'sunun büyük kısmında ortadan kalkmıştır. Aşiret reisine "Ağa" ya da "Beg" denilmektedir. Aşiret reisinin otoritesinin sınırı yoktur ancak yanında kabilelerin ileri gelenlerinden oluşan bir danışma grubu vardır. Aşiret reisi merkezi hükümet adına vergi toplayıp askere alım da yapmaktadır. Aşiret reisinin yargıç gibi davrandığı da vakidir ve reis, baktığı davalardan da ücret almaktadır. Aşiretler arası çatışmalar da oldukça yaygındır. Kürt aşiretleri ile ilgili ilk bilgileri 10.yy da tarihçi Mesudî vermiştir. Mesudî, Kürt aşiretlerinin isimlerini ve yaşadıkları bölgeler hakkında bilgiler vermiştir. O tarihten sonra Kürtler hakkında çalışma yapan hemen herkes doğal olarak aşiretleri inceleyip sınıflandırmışlardır. Bunu sonucu olarak da tarih boyunca birçok aşiret listesi oluşturulmuştur. Ancak aşiretlerin devingen yapısı bu listeler içerisinde aşiretlerin takibini yapmayı güçleştirmiştir. Listelerin oluşturulduğu

tarih sürecinde isim değiştiren, yer değiştiren, yok olan ya da oluşan birçok aşiret olmuştur.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu'ya iki defa gezi düzenleyen Binbaşı Noel, ilk gezisinde Nusaybin ve Mardin zerinden Diyarbakır'a giderken, ikinci gezisinde Urfa ve Maraş bölgelerinden geçerek Malatya'ya gitmiştir. Noel, yol boyunca aşiretlerle görüşmeler yapmış ve aşiretlerin tarihi, dili, dini, nüfusu, hane sayısı, günlük yaşam tarzları, kültürleri, yaşadıkları yerler, yazlık ve kışlıkları, sahip oldukları hayvan sayıları, çıkarabilecekleri silah ve asker sayıları, tarım alışkanlıkları, saban sayıları, tarım ürünleri, tarımda elde ettikleri gelir oranları, yaşadıkları bölgelerde paranın değeri, Türk hükümeti ve İngilizlere bakışları, Ermeniler ile ilişkileri gibi birçok konuda rapor hazırlamıştır. Bu raporlar ile İngiliz dış politikasına yön vermeye ve yardımcı olmayı hedef edinmiştir. Bu amaçla da sürekli Kürtlerin milli bilincinin yüksek olduğunu, konuştukları dilin hemen hemen her yerde aynı olduğunu, Türklere karşı olumlu duygular beslemediklerini, İngilizlere ise sempatiyle yaklaştıklarını yazmıştır.

Noel ilk gezisinde temas kurduğu Cizre, Nusaybin ve Mardin'deki aşiretlerin İngiliz karşıtı olduklarını gizlememiştir. Noel, bu karşıtlığı; Türk hükümetinin olumsuz propagandaların, Kürtlerin Ermenilere karşı işledikleri iddia edilen katliamlardan dolayı müttefikler tarafından cezalandırılacakları korkusuna bağlamaktadır. Bölge halkına bir Ermeni yönetimine tebaa olmayacakları garanti edilmiştir ve Noel, genel af ilan edilirse bu İngiliz karşıtlığının sona ereceğini belirtmiştir. Ayrıca İngilizler bölgeyi işgal etmeyi de düşünmüşlerdir. Ancak bu işgal gerçekleşmemiştir. Binbaşı Noel'in ilk gezisi biterken, temas kurduğu Milli Aşireti(İngilizler daha önce de bu aşiretle temas kurmuştur), 1920 yılının Haziran ayında isyan etmiş ancak isyan diğer aşiretlerden destek görmeyince zayıf kalmış ve kısa süre içerisinde de bastırılmıştır.

Noel'in amacı; Kürtleri ayaklandırıp, Milli Mücadeleyi sonlandırmak olan ikinci gezisinde, Binbaşı Noel'e bazı Kürt ileri gelenleri de eşlik etmiştir. Kamran ve Celalet Bedirhan ile Ekrem Cemil Paşa bunların en ne ıkanlarıdır. Bu gezisinde özellikle mensuplarının çoğunluğunun alevi olduğu Sinemilli ve Atmalı aşiretleri ile görüşen Noel, bu aşiretlerin Kürt kimliğine vurgu yapmış, aşiretlerin Türklere karşı olduklarını açıklamak için ise kendisine anlatılan Türk karşıtı hayali hikyeleri aktarmayı da ihmal etmemiştir.

Noel, 4 Eylül günü üstlerine gönderdiği telgrafında yaptığı yolculuğun gzerghi boyunca Antep'teki ilk 50-60 km'lik kısım hariç nüfusun %70-80 civarında Kürt

olduğunu belirtmiştir. Gezisi boyunca gittiği hemen her yerde güçlü Milliyetçi duygulara sahip olan halkın Türk sevgisi ile karşılaştığını yazmıştır. Noel'e göre Kürtler, İstanbul hükümetinden ise nefret etmektedir. Kürtler yönetime karşı genel olarak isyan duygularına sahiptir ancak, savaş yıllarında yaşananlardan dolayı bu duygu canlılığını kaybetmektedir. Bölgede bir isyan başlatmak için dışarıdan ateşlenmeye ihtiyaç dahi duyulmayacağını düşünmektedir. Gezdiği yerlerde anti-İngiliz ya da Pan-İslamist hareketin izlerine rastlamamış ve her yerde dostlukla karşılanmıştır. Binbaşı Noel bu durumu:

- 1- Ermeni nüfusunun azalması sonucunda bir Ermeni hükümetinin kurulması tehdidinin ortadan kalkması,
- 2- Bölgedeki Kürtlerin %75'inin nispeten rahat bir kimliğe sahip Alevilerden oluşması,
- 3- Malatya mutasarrıfı Halil Bey'in İngilizlere sempati ile yaklaşması sebeplerine bağlamaktadır.

Gezileri boyunca duyduğu hikâyeler ve şahit olduğu olaylar sebebiyle Binbaşı Noel, müttefiklerin yürütmüş oldukları Ermeni politikasının yanlış olduğu kanaatindedir. Yaptığı hesaplamalar sonucu Ermenilerin propagandalarında kullandıkları nüfusla alakalı sayıların çok abartılı olduğunu ve doğu vilayetlerinde Ermeni nüfus çoğunluğunun bulunmadığının farkına varmıştır. 1905 yılında Osmanlı Devleti'nin yaptığı nüfus sayımı, doğru sonuçları göstermektedir ve sayım sonuçlarıyla oynandığına dair bir delil de bulunmamaktadır. Dahası, Ermeni sayısını az göstermek, Osmanlı'nın o dönemki çıkarlarına da uymamaktadır. Zira Osmanlı Devleti gayr-i Müslimlerden askerlik vergisi almaktadır. Ayrıca Ermeniler genellikle şehir ve kasabalarda yaşamakta ve bu da sayımlarını kolaylaştırmaktadır. Oysa göçebe olan Müslüman aşiretlerin eksik sayılmış olabilme ihtimali daha yüksektir. Sonuç olarak Noel, Doğu vilayetlerinin Ermeni yönetimine bırakılmasının gerçekçi olmadığı sonucuna varmıştır.

Binbaşı Noel Doğu bölgesi için sunduğu çözüm önerisinde 6 vilayetin Kürdistan ve Ermenistan olarak, sınırları o zaman için tam netleştirilmeden tek bir mandacı gücün himayesine bırakılması gerektiğini savunmaktadır. Bu bölge; 3 alt bölgeye ayrılacak; Güneydeki Diyarbakır bölgesi sadece Kürtlerin yaşadığı bir bölge, kuzeydeki Trabzon ve Erzurum bölgesi ise sadece Ermenilerin yaşadığı bir bölge, ortada kalan Harput Bitlis ve Van bölgesi ise hem Ermenilerin hem de Kürtlerin yaşadığı bir bölge olacaktır. Kuzey

bölgesinde resmi dil Ermenice, güney bölgesinde ise Kürtçe olacaktır. Merkez bölgesinde devlet memurları ve jandarma hem Kürtlerden hem de Ermenilerden oluşacaktı. Noel, bu şekilde geçirilecek 20-30 yılın sonunda bölgelerin geleceği hakkındaki nihai karar verilebileceğini öngörmüş, bu şemanın hayata geçirilebilmesi için ise güçlü bir mandanın olması gerektiğini belirtmiştir. Ancak onun bu önerisi de uygulanmamıştır.

Aşiretlerin İngiliz kontrolüne geçmesi durumunda Milli Mücadelenin maruz kalacağı zararın farkında olan Mustafa Kemal, Binbaşı Noel'i Haziran 1919'dan itibaren takip etmiş ve gerekli önlemlerin alınması için talimat vermiştir. Bir yandan da aşiret reislerine gönderdiği mektuplarla da onları uyarmıştır. Bu mektuplarında;

- 1- Askerlik görevinden istifa ettiği ve bunun nedenleri,
- 2- İstanbul hükümetinin ulusa dayanmadığı dolayısıyla aciz olduğu,
- 3- Mektubu alanların Hilafete ve Saltanata bağlılıkları,
- 4- İtilaf devletlerinin ulusu parçalamak amacıyla olduğu ve İngilizlerin özellikle bu yönde faaliyet yürüttüğü,
- 5- İtilaf devletlerinin doğu ve güneydoğuyu Ermenilere bırakmak istedikleri,
- 6- Bu şahısların bu faaliyetlere karşı faaliyette bulunmaları gerektiği,
- 7- Erzurum kongresinin kararları ve temsilciler heyetinin kurulduğu
- 8- Sivas kongresinin toplanacağı, sonrasında mebus meclisinin de açılacağı,
- 9- Ulus olarak tamamen kurtulmanın gerekliliği izah edilmiştir.

Mustafa Kemal, bu mektuplar ile Kürtlerin Milli Mücadeleden sapmamalarını ve Binbaşı Noel eliyle yürütülen İngiliz faaliyetlerini yine bizzat Kürtler aracılığıyla boşa çıkarmayı amaçlamamıştır. Yapılan çalışmalar sonucunda Binbaşı Noel tam başarısızlık ile Anadolu'dan ayrılmak zorunda kalmıştır. Bu başarısızlığı;

- 1- Kürt Aşiretlerinin Padişah ve Halifelik makamına olan bağlılıkları,
- 2- İngilizlerin doğu vilayetlerinde bağımsız bir Ermenistan kurmak istemeleri,
- 3- Mustafa Kemal'in bu durumu aşiretlere açık bir şekilde aktarabilmesi,
- 4- İngilizlerin ilişkiye geçtikleri Kürt ileri gelenlerinin Kürtlerin üzerinde sanıldıkları kadar etkili olmamaları,
- 5- Ali Galip Bey'in topladığı silahlı Kürtlerin dağılması,
- 6- Mustafa Kemal'in, Binbaşı Noel'i engellemek için aldığı askeri önlemler gibi sebeplere bağlı olduğu söyleyebiliriz.

Binbaşı Noel ve yanındakiler ile Damat Ferit hükümetinin Milli mücadeleyi bastırmak amacıyla işbirliği yapmışlardır. Elazığ valisi Ali Galip Bey, Damat Ferit hükümeti tarafından Sivas'a vali olarak atanmış ve kendisinden, yanına 100-150 kadar silahlı Kürt alarak Sivas kongresini dağıtması istenmiştir. Bunun üzerine Ali Galip Bey Malatya'ya giderek bu görevini icra etmeye başlamıştır. Noel ve yanındakiler de o sırada Malatya'dadır ve Malatya mutasarrıfı Halil Bey de kendilerine yardım etmiştir. Milli Mücadele kadroları durumu zamanında fark etmiş; Sivas, Diyarbakır ve Harput'taki birlikleri teyakkuz haline geçirmeyi başarabilmiştir. Özellikle Diyarbakır'daki 13. Kolordu komutanı olmak üzere, bazı subaylar Sivas ve İstanbul'dan gelen ve birbirleriyle çelişen emirler karşısında tereddüt yaşamışlardır. Ancak Mustafa Kemal subayları ikna etmeyi başarmış ve alınacak önlemleri yerinde sağlamıştır. Malatya üzerine sevk edilen birlik başarılı olmuş ve muhataplar Malatya'yı terk etmek zorunda kalmıştır. Binbaşı Noel engellenmiştir ve aşiretlerin Milli Mücadeleye bağlılığı sağlanmıştır. İstanbul Hükümeti'ne olan güven de bütünüyle sarsılmıştır.

Sonuç olarak denilebilir ki Kürt Aşiretlerinin hiç biri bu tarihi süreçte İngiliz saflarına geçmemiş, hatta Şırnak Aşireti, İngilizlerle silahlı çatışmaya girmiştir. Doğu ve Güneydoğunun neredeyse tamamında Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri kurulmuş ve işgaller gönderilen telgraf ve yapılan mitinglerle protesto edilmiştir. Binbaşı Noel, ilk gezisinde görüştüğü aşiretlerin İngiliz karşıtı olduklarını aktarmış, bunu da Türk hükümetinin yaptığı propagandalara dayandırmıştır. Noel'e göre, İngilizler Kürtlere karşı intikamcı bir politika ile yaklaşmazsa aşiretleri kazanabilecektir. İkinci gezisinde görüştüğü aşiretlerin ise, ayrılıkçı ve Türk düşmanı olduklarını söyleyen Noel'in yanlış olduğunu, gelişen sonraki siyasi durumlar göstermiştir. Milli aşireti her ne kadar sonrasında isyan edecek olsa da, Urfa'nın kurtuluş mücadelesine aktif olarak katılmıştır. Sinemilli ve Atmalı aşiretleri ise Maraş ve Antep'in kurtuluş mücadelelerine dâhil olmuş ve ciddi katkıları olmuştur. Sinemilli Aşireti lideri olan Topo Ağa'ya kaymakamlık verilmesi düşünülmüş, Atmalı Aşireti lideri Yakup Paşa ise meclise Maraş'tan mebus olarak seçilmişlerdir.

KAYNAKÇA

- ; **Musul Kürdistan Sorunu(1918-1926)**, İrfan Yayınevi, İstanbul, 2003.
- AARONSOHN, Aleksander, **Türk Ordusuyla Filistin’de**, Çeviren: Necmettin Alkan, Selis Kitaplar Yayınları, İstanbul, 2003.
- ABDULLA, Nejat, **İmparatorluk Sınır ve Aşiret: Kürdistan ve 1843-1932 Türk-Fars Sınır Çatışması**, Avesta Yayınları, İstanbul, 2010.
- AHMAD, Kemal Mazhar, **I. Dünya Savaşı’nda Kürdistan**, Doz Yayınları, İstanbul, 1996.
- AKALIN, Müslüm, **Urfa Kurtuluş Destanı: Millî Mücadele’de Urfa, Anılar, Belgeler**, Şanlıurfa Valiliği, İstanbul, 2008.
- AKBIYIK, Yaşar, **Milli Mücadelede Güney Cephesi (Maraş)**, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1990.
- AKGÜL, Suat, **Dersim İsyanları ve Seyit Rıza**, Berikan Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2004.
- ARVÂSÎ, Seyit Ahmet, **Doğu Anadolu Gerçeği**, İstanbul, 1996.
- ATASE, T.G. **Türk İstiklal Harbi**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2009.
- ATATÜRK, Gazi Mustafa, (2006). **Nutuk**, Atatürkçü Düşünce Derneği, Ankara, 2006.
- AYDIN, Ayhan, **Doğu İsyanları**, Togan Yayınları, İstanbul, 2012.
- BAĞDADLIOĞLU, Adil, **Uzunluk: İstiklal Harbi’nde Maraş**, Ülkü Yayınevi, İstanbul, 1942.
- BALCI, Ramazan, **Osmanlı’nın Doğu Siyaseti**, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul, 2010.
- BAŞKAN, Hatice, **Basınının Fransa İşgali Altındaki Maraş’ı İşlemesi (15 Eylül 1919-11 Şubat 1920)**, Yüksek Lisans Tezi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 2006.
- BAYRAK, Mehmet, **İç Toroslar’da Alevi-Kürt Aşiretler: Sinemilli ve Komşu Aşiretlerin Tarihi-Edebiyatı**, Öz-Ge Yayınları, Ankara, 2006.
- BAYRAKDAR, Mehmet, **Doğu ve Batı Kaynaklarına Göre Kürtler Türklerin Nesi Oluyor?**, 2. Baskı, Ankara, 2009.
- BİTLİSİ, Şeref Han, **Şerefnâme**,(Çev.: M. Emin Bozarslan), Hasat Yayınları, İstanbul, 1990.

- BOZGEYİK, Burhan, **İstiklâl Harbinde Gaziantep**, Gaziantep Şehit Kamil Belediyesi, İstanbul, 2002.
- BRUÏNESSEN, Martin Van, **Ağa, Şeyh ve Devlet**, (Çev.: Banu Yakut), İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.
- BRUÏNESSEN, Martin Van, **Kurdish Ethno-Nationalism Versus Nation-Building States: Collected Articles**, Isis Press, İstanbul 2000.
- BULUT, Faik, **Dersim Raporları**, 1992, Evrensel Basım Yayınları, İstanbul, 2007.
- CEMİLPAŞA, Ekrem, **Muhtasar Hayatım**, Avesta Yayınları, İstanbul, 2016.
- ÇAY, Abdülhaluk, **Her yönüyle Kürt Dosyası**, Turan Kültür Vakfı, Ankara, 1996.
- DAŞ, Abdurrahman, “*Nakîb ’ül-Eşrâflık*”, **İslam Kurumları Tarihi El Kitabı**, Ankara, 2013, s. 301-314.
- DAŞ, Abdurrahman, **Şeyhülislâm Hoca Sadeddin Efendi’nin Tarihçiliği ve Münşeâtı**, Kimlik Yayınları, I. Baskı, Kayseri, 2018.
- DURDU, Burak Mehmet, **Birinci Dünya Savaşı’nda Türk-İngiliz ilişkileri(1914-1918)**, Babil Yayınları, Ankara, 2004.
- GÖKALP, Ziya, **Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2009.
- HAKAN, Sinan, **Türkiye Kurulurken Kürtler (1916-1920)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.
- HİLMİ, Refik, **Anılar Tanığının Dilinden Şeyh Mahmud Berzenci Hareketi**, Peri Yayınları, İstanbul, 2010.
- HOPKİRK, Peter, **İstanbul’un Doğusunda Bitmeyen Oyun**, (Çev.: Mehmet Harmancı), Sabah Kitapları, İstanbul, 1995.
- IZADY, Mehrdad, **Bir El Kitabı Kürtler**, (Çev.: Cemal Atila), Doz Yayınları, İstanbul, 2004.
- İPEK, Zülfükar, **Peymân Gazetesi’nin 1325 (1909) Transkript, Tahlil Ve Değerlendirilmesi**, Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Diyarbakır, 2018.
- KIYAK, Abdulkadir, **Sinemilli Aleviliği**, Gece Akademi Yayınları, Ankara, 2018.
- KOCADAĞ, Burhan, **Doğu’da Aşiretler, Kürtler, Aleviler**, Can Yayınları, İstanbul, 2004.

- KOMİSYON, (Muzaffer Özdağ-Orhan Türkdoğan-Mehmet Eröz-Mehmet Kaplan), **Doğu ve Güneydoğu Anadolu Üzerine Araştırmalar**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1992
- KUTAY, Cemal, **Tarihte Türkler Araplar (Hilâfet Meselesi)**, Aksoy Yayıncılık, İstanbul, 1998.
- KÜRKCÜOĞLU, Ömer, **Türk-İngiliz İlişkileri (1919-1926)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1978.
- MALMİSANİJ, **Yirminci Yüzyılın Başında Diyarbekir’de Kürt Ulusçuluğu: (1900-1920)**. Vate Yayınevi, İstanbul, 2010.
- MEHMED ARİF BEY, **93 Moskof Harbi ve Başımıza Gelenler, C. I-II**, Sadeleştiren: Nihad Yazar, 4. Baskı, İstanbul, 1990.
- MİLLİNGEN, Major Frederic, **Kürtler Arasında Doğal Yaşam**, Çeviren: Nuray Mestçi, Doz Yayınları, İstanbul, 1998.
- MİNORSKY, Vladimir, **Kürtler**. Koral Yayınları, İstanbul, 1992.
- MİNORSKY, Vladimir, **Kürtler ve Kürdistan**, Çeviren: Kamuran Fıratlı, Doz Yayınları, İstanbul, 2004.
- NOEL, Edvard William, **Kürdistan 1919: Kürdistan’da Özel Görevde Bulunan Binbaşı Noel’in Günlüğü**, Avesta Yayınları, İstanbul, 2014.
- ÖKE, Kemal, **İngiltere’nin Güneydoğu Anadolu Siyaseti ve Binbaşı E.W.C. Noel’in Faaliyetleri**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1988.
- ÖKE, Mim Kemâl-M. Lütfullah Karaman- Emir Turam-Mithat Baydur-Orhan Koloğlu, **Kutsal Topraklarda Casuslar Savaşı**, İnsan Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2013.
- ÖZÇELİK, İsmail, **Milli Mücadele’de Güney Cephesi (Urfa): 30 Ekim 1918-11 Temmuz 1920**, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1992.
- ÖZER, Ahmet, **Doğu’da Aşiret Düzeni**, Boyut Yayınevi, Ankara, 1990.
- ÖZTUNA, Yılmaz, **XX. Yüzyılın son Çeyreğinde Şark Meselesi**, Ankara, 1989.
- RİŞVANOĞLU, Mahmut, **Doğu Aşiretleri ve Emperyalizm**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1992.
- SEVİNÇ, Necdet, **Ajan Okulları**, 2. Baskı, Oymak Yayınları, İstanbul, tarihsiz.
- SYKES, Mark, **Dâr’ul-İslâm**, Çeviren: Yılmaz Tezkan, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara 2000.

ŞİMŞİR, Bilal Niyazi, **Kürtçülük**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2007.

TÜRKAY, Cevdet, **Başbakanlık Arşivi Belgeleri'ne Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemâatlar**, İşaret Yayınları, İstanbul, 2001.

ULUBELEN, Erol, **İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1982.

YEĞEN, Mesut, **İngiliz Belgelerinde Kürdistan**, Dipnot Yayınları, Ankara, 2012.

MAKALELER

BUXTON, Noel, "The Russians in Armenia. The Nineteenth Century and After", 1913:1357-1366.

DAŞ, Abdurrahman, "*Türk-İslâm Tarihinde Kûtü'l-Amâre Savaşının Düşündürdükleri*", **Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Yıl: 22, S. 2, Elazığ, 2017.

KARTIN, Cengiz (2014). "Binbaşı Noel'in Hava Bakanlığı ve Dışişleri Bakanlığı Arşivlerindeki Gönderilerinde Kürt-Ermeni Münasebetleri. **Yeni Türkiye**, 2014, 1(1), 3883-3894.

KILIÇ, Orhan, "*Kürdistan Tabirinin Osmanlı Uygulamasındaki Muhtevası Üzerine Bazı Tespitler (16-18. Yüzyıllar)*", **Tarihte Türkler ve Kürtler Uluslararası Sempozyumu** 09-10 Ocak 2014, Ankara, s. 167-208.

KUTAY, Cemal, **Tarih Konuşuyor Dergisi**, C. 8, S. 58, Kasım 1968, İstanbul, s. 3946-3948.

EKLER

Ek 1. Orijinallik Raporu

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

SÜMEYYE ESRA AVCIL
151406101
İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETMENLİĞİ
YÜKSEK LİSANS
DR. ÖĞRT. ÜYESİ ABDURRAHAN DAŞ
İNGİLİZ BİNBAŞI E.W.C. NOEL'İN DOĞU ANADOLU'DAKİ AŞİRET VE TARİKATLAR ÜZERİNDEKİ FAALİYETLERİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam VII+87 sayfalık kısmına ilişkin, 02. 07. 2019 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 6'dır.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen öğrencinin doktora tezi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim. 03. 07. 2019

Dr. Öğrt. Üyesi Abdurrahman DAŞ
Danışmanın Adı-Soyadı
(İmzası)

Dr. Öğrt. Üyesi Abdurrahman DAŞ
Anabilim Dalı Başkanı
(İmzası)

Lisansüstü tezler, savunma öncesinde intihal program raporu ile birlikte enstitüye teslim edilir.

İntihal raporu ile ilgili olarak etik kurallar dâhilindeki benzerlik oranları ilgili Enstitü Yönetim Kurulu tarafından belirlenir. (Enstitü Yönetim Kurulu tarafından tezin, intihal kapsamı dışında değerlendirilmesi için TURNITIN'den alınan raporda "benzerlik oranı"nın, "alıntılar hariç" en fazla %10, "alıntılar dâhil" % 30'u geçmemesi şeklinde kabul edilmiştir).

ÖZGEÇMİŞ

1982 yılında Elazığ'da doğdum. İlk, ortaokul ve liseyi Elazığ'da okudum. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği bölümü Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi bünyesinde olduğu 2015'te yılında mezun oldum. 2015'te Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisansa başladım. Halen Elazığ il merkezinde İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni olarak çalışmaktayım.

